Papers of the Institute for Bulgarian Language, 39, 7 – 73
Print ISSN 0323-9934, Online ISSN 2603-3402

DOI: 10.47810/PIBL.XXXIX.26.01

СЛОВОТО ЗА ЧЕТИРИДЕСЕТТЕ СЕВАСТИЙСКИ МЪЧЕНИЦИ В КОНТЕКСТА НА РАННИТЕ НОВОБЪЛГАРСКИ КНИЖОВНИ ДИАЛОЗИ

Олга М. Младенова
Калгарски университет, Канада

PASSIO MARTYRUM XL SEBASTENSIUM IN THE CONTEXT OF EARLY MODERN BULGARIAN LITERARY PURSUITS*

Olga M. Mladenova
University of Calgary, Canada

Резюме: Ранната новобългарска книжнина е първоизточник на данни за историята на българския език, но има своя специфика, която изследователите трябва да познават, за да могат да я използват пълноценно. За илюстрация на това положение студията представя конкретно повествование, четено и преписвано из българските земи от времето, когато учениците на Кирил и Методий намират там приют. След като се пунктира неговата многовековна еволюция, в студията подробно се разглежда осъвременяването на езика му през XVII и XVIII век и се показва до какви прозрения за творческите процеси на книжовниците през тази епоха води текстологичният анализ на това произведение в сравнение с неговите архаични и гръцки версии.

Ключови думи: ранен новобългарски език; източници за историята на новобългарския книжовен език; българска диалектология; текст от тип *тогизи*; контролирана ръкописна традиция

Abstract: Early modern Bulgarian literature is a primary source for the history of Bulgarian, but it has peculiarities researchers need to be aware of in order to make full use of it. The target of this study, a particular narrative, read and copied across the Bulgarian lands

* Copyright of each paper stays with the respective authors. The works in the Papers of the Institute for Bulgarian Language are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0).

since the time when the disciples of Cyril and Methodius found refuge there, exemplifies this point. Having traced this narrative's centuries-long evolution, the study explores the 17th- and 18th-century modernization of its language and shows what insights into the creative processes of that era's writers can be gleaned from the textual analysis of this work in comparison with its archaic and Greek versions.

Keywords: early modern Bulgarian; sources for the history of the Bulgarian written language; Bulgarian dialectology; text of type *togizi*; controlled manuscript tradition

1. ВЪВЕДЕНИЕ В ТЕМАТА

Добре известно е, че както през старобългарския и среднобългарския период на българския език, така и през ранния новобългарски период едни и същи произведения упорито се пресъздават в нова форма, като от време на време се обновява и самият им репертоар. Потенциалът на този огромен корпус от паралелни текстове като източник на данни за историята на българския език тепърва ще се усвоява. Текстовете от тип *тогази* и *тогизи*, които представят ранни новобългарски варианти на любими отколешни литературни произведения, са съставна част от този корпус. Тук ще стане дума за едно произведение, което е битувало в преписи от тип *тогази* и *тогизи*.

Представите ни за палитрата от взаимоотношения между текстовете от тип *тогази* и *тогизи* се базират на изводите, до които Евгения Дьомина стига в своето фундаментално изследване на Тихонравовия дамаскин като представител на дамаскините от I новобългарска група (Demina 1968 – 1985). Дьомина установява, че голяма част от словата от тип *тогази*, включени в Тх[1] и други ръкописи от I група, са представени и в дамаскините от IV новобългарска група. При това съответствията им в тези по-късни ръкописи варират от прости преписи с машинални, по-скоро неволни, отклонения от антиграфа до варианти, подложени на повече или по-малко целенасочено редактиране, преразкази на архаични текстове или преводи, в чиито формулировки личи влияние от страна на по-ранните текстове от тип *тогази*, и даже напълно самостоятелни преразкази на архаични текстове или преводи. Тъй като ръкописите от IV група нямат гарантирано общо текстологично развитие, в преписите на един текст може да фигурират различни видове връзки между вариантите от тип *тогази* и *тогизи*.

Дьомина разглежда 15 произведения от тип *тогизи,* възхождащи към варианти от тип *тогази*, в сборниците от IV новобългарска група КМ1067, Ц133,

[1] Съкращенията, обозначаващи цитираните тук ръкописи, се развързват в края на студията.

Г39, Св, Блн и Брл. Освен тях трябва да се имат предвид четири ръкописа, които не са били известни на Дьомина (Л4, Л9, Д26 и Б739), а също и КМ1083, който авторката споменава, но чиито данни не отчита в книгата си. И така, в тези единадесет сборника от IV група намираме седем дамаскинови слова[2] и още девет произведения от други автори[3] с такова потекло. Колкото и разнообразни да са вариантите на тези слова, обединява ги общата посока, в която техните текстове се развиват: от по-ранния *тогази* вариант към по-късните *тогизи* варианти.

На този фон Дьомина приема за аксиома, че в същата посока се е развивало и Словото за 40-те севастийски мъченици, което тя не подлага на текстологичен анализ в книгата си, защото то отсъства в Тх. Независимо от това тя го включва в списъка на словата, проникнали в IV група от дамаскините от I група, въз основа на присъствието му в два дамаскина от I група, без обаче да го смята за част от устойчивия състав на дамаскините от тази група (Demina 1968 – 1985, 1: 56, 62). Към този момент са ни известни седем преписа на това новобългарско слово от XVII – XIX век.[4] Целта на тази студия е да се проучат отношенията между тях и да се оцени каква светлина хвърля това произведение върху книжовните процеси по време на прехода от традиционната към новобългарската книжовност.

Нека сега определим текстологически релевантните особености на текста, които осветляват неговата еволюция от архаичния прототип към новобългарската версия и после към нейните преписи от книжовници, чиито представи за

---

[2] За поклонение на кръста (7 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 142 – 146, 176), за погребение Христово (6 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 149 – 155, 176), за Рождество (9 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 86 – 90; Mladenova 2009: 70 – 80), за архангели Михаил и Гавриил (6 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 125 – 130, 176), за св. Николай (5 преписа; Velcheva 1961; Petkanova-Toteva 1965: 82 – 84; Demina 1962; 1968 – 1985, 1: 130 – 142, 176; Mladenova 2011), за св. Димитър (4 преписа; Petkanova-Toteva 1965: 78; Demina 1968 – 1985, 1: 117 – 125, 176) и за св. Евстатий (3 преписа; Petkanova-Toteva 1965: 81 – 82; Demina 1968: 81 – 86).

[3] За св. Петка (5 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 162 – 169, 176), за св. Сава Освещени (5 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 107 – 110; Luleyska 2014a; Luleyska 2014b), за св. Симеон Стълпник (3 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 155 – 157, 176), за въздвижение на кръста (4 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 159 – 157, 176), за смъртта на св. Йоан Богослов (3 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 93 – 96), за апостол Тома (3 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 97 – 100), за въведение на Св. Богородица в храма (2 преписа; Demina 1968 – 1985, 1: 102 – 104), за св. Козма и Дамян (1 препис; Demina 1968 – 1985, 1: 100 – 101) и за Рождество Богородично (1 препис; не се разглежда у Demina 1968 – 1985, 1: 157 – 159).

[4] КМ1103: 9а – 13б; Л4: 92б – 103а; Ц133: 121 – 144; НБКМ1067: 57б – 68а; КМ721: 104а – 110б; КМ1078: 54а – 60б; КМ1073: 264а – 269б.

писмения език могат да бъдат различни или които са носители на други диалекти, или пък такива, за които са характерни и двата типа различия.

2. ТЕКСТОЛОГИЯ НА НОВОБЪЛГАРСКИТЕ ПРЕПИСИ НА СЛОВОТО

Анонимното предметафрастово Слово за 40-те севастийски мъченици с идентификационен номер BHG 1201 (Halkin 1984: 143) има дълга история на славянска почва (Antoshina 1997a; Antoshina 1997b; Mircheva 2006: 155 – 161; Mircheva 2010 – 2011; Mircheva 2018: 60 – 116; Petrova, Yovcheva 2012: 425 – 432). Било е преведено от гръцки два пъти по леко различаващи се гръцки оригинали още през старобългарския период (това са т. нар. първи, кирило-методиевски[5], и втори, преславски, превод) и още веднъж през среднобългарския период (трети, търновски, превод). Недоизяснено е отношението към тези преводи на още един вариант, смятан за много древен и известен засега само в руски преписи (Antoshina 2005).

Разночетения като в приведения по-долу пример [1], където се цитира по един типичен представител на всеки от трите превода, ясно показват, че, както установява и Елка Мирчева (Mircheva 2014: 41), новобългарската версия се свързва с първия (кирило-методиевския) превод на словото.

[1]	προηγεῖτο δὲ αὐτῶν ἐν τοῖς ψαλμοῖς ὁ ἅγιος Κυρίων, ἐν δὲ ταῖς ἀποκρίσεσιν οἱ ἅγιοι Κάνδιδος καὶ Δόμνος (Gebhardt 1902: 172)	1. ꙁачинааше же имъ с҃ты кириѡнъ. въ ѿвѣтѣ же имъ бѣсте. с҃тыи кандидь. и домнъ (Грм: 145а) 2. бѣаше же старѣи имъ вь пѣснехъ с҃тыи куриѡнъ. а въ отьвѣтѣхъ с҃тыи каньдидъ. и доменъ (Супр[1]: 35б) 3. прѣнⷣачелствоваше же тѣмь въ ѱалмѡ҆ ѹбо, с҃ты кѵрїѡнь. въ ѿвѣтѡ҆ же с҃тын кандїдь н домнⷭ҇ (БАН85: 84б по Mircheva 2010 – 2011: 160)	и҆ ꙁапоче́нѹваше тѣ́мъ с҃ты̀ кѵрїо́нь. и҆ въ ѿ вѣ́ть бѣ́ше не́мѹ с҃ты̀ кан'ди́ть и҆ дом'ни҃. (Л4: 94а; много подобно в КМ1103, Ц133 и КМ1067)

[5] Предполага се, че този превод е дело на учениците на Кирил и Методий след пристигането им в България, вж. Dobrev 2018: 63.

Нещо повече, този фрагмент от текста ни помага и да установим каква е била посоката на разпространение на новобългарския текст. Глаголът ꙁапочéнꙗваше е заменен в КМ1073: 264б (а също в КМ721 и КМ1078) с дꙋмаше, което отдалечава тази група преписи от ꙁачинаашє в архаичния текст и така замъглява връзката с антифонното църковно пеене, описано в по-старите варианти на текста.

Тази двудялба на новобългарските преписи се потвърждава от множество разночетения. По-долу – вж. [2 – 4] – цитирам по един представител от всяка група, като отбелязвам и отклоненията в другите преписи от същата категория. КМ1103, Л4, Ц133 и КМ1067 систематически се оказват по-близо до архаичните източници и техния гръцки оригинал.

[2]	в҃си живѫщии … w ⁘ѣ҃ (Грм: 143б; Супр¹: 34б) - πάντες οἱ ... ζῶντες ἐν Χριστῷ (Gebhardt 1902: 171)	на си́чҍкы щô живꙋ́ваха/ живе́аха ꙁа/ѿ ѫ́а/хр҃те (Л4: 92б; КМ1067: 57б; Ц133: 121; КМ1103: 9а)	на си́чкы що жъдꙋ́ваха ꙁа хр҃та (КМ1073: 264а; КМ721: 104а; КМ1078: 54а)
[3]	иҳже имєна сѫтъ сє (Грм: 144а) – ⍺ сє имъ имєна (Супр¹: 35а) – ὧν τὰ ὀνόματά εἰσιν ταῦτα (Gebhardt 1902: 171)	де́то й(м) са йменѭата тꙋ́й/това̀/те́ꙁи (Л4: 93а; КМ1067: 58а; Ц133: 121; КМ1103: 9а)	де́то ймь са ймена(та), (на) сҁый/сҁы̆ .м҃. мч҃ницы. когѡ̀ ка́кь ꙁова́ть (КМ1073: 264а; КМ721: 104а; КМ1078: 54а)
[4]	почто скоро/въскорѣ не (с) творите повелѣнаго вамъ (Грм: 147б; Супр¹: 37б) – διὰ τί τὸ τάχος οὐ ποιεῖτε τὰ κελευόμενα ὑμῖν; (Gebhardt 1902: 175)	ꙁащѡ̀ ско́ро не стрꙋ́вате що(то) è порꙗ́чано / ꙁарꙗ́чано ва́мъ (Л4: 97а; КМ1067: 61б; Ц133: 129; КМ1103: 10б)	ꙁащѡ́ ско́ро, не стрꙋ́вате що сѫ̆ ре́кль ва́мъ (КМ1073: 266а; КМ721: 107а; КМ1078: 57а)

Текстологичният анализ на пълните текстове показва, че всъщност преписите, с които сега разполагаме, се делят два пъти на две части, при което ръкопис КМ1103 се отделя пръв и се противопоставя на другите ръкописи, които от своя страна се подразделят на ръкописи от четвърта новобългарска група (Л4, КМ1067 и Ц133) и ръкописи от първа новобългарска група (КМ721, КМ1078 и КМ1073). Отношенията между тези ръкописи са представени схематично на фигура 1. С кръгчета се изобразяват стадиите, които не са засвидетелствани сами по себе си, но без които наличните преписи нямаше да имат помежду си отношенията, които имат. С други думи, съществуващите 7 преписа предполагат незримото присъствие на поне още 10, които не са стигнали до нас.

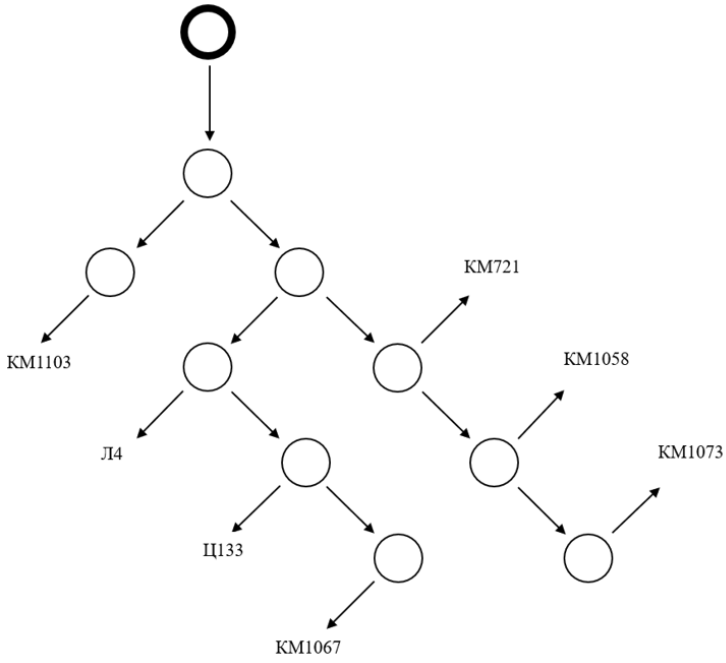

Фигура 1. Схема на преписите на новобългарското Слово за 40-те севастийски мъченици

Късният препис в КМ1103 пази цяла серия архаизми, които го обединяват с архаичния текст и същевременно го отличават от другите новобългарски преписи. Примери [5 – 14] илюстрират това положение:

[5]	<u>нєпосрамими</u> (Грм: 144а) – доби (Супр[1]: 35а) – ἀκαταγώνιστοι (Gebhardt 1902: 171)	нити́ бе́ха <u>посра́мени</u> (КМ1103: 9а)	нитѝ бѣ́ха <u>zасра́мени</u> (Л4: 93а; КМ1067: 58а; Ц133: 121; КМ721: 104а; КМ1078: 54а; КМ1073: 264а)
[6]	и <u>бывшє пристрашни</u> (Грм: 145а) – бывъшє въ страсѣ (Супр[1]: 36а) – καὶ γενόμενοι ἔμφοβοι (Gebhardt 1902: 173)	и̂ <u>би́ха пристра́шни</u> че се́ ѹпла̀шиха (КМ1103: 9б)	и̂ <u>оу̂страши́ха са</u> че са̀ оу̂пла́шиха (Л4: 94б; КМ1067: 59б; Ц133: 124); и̂ оупла́шиха се (КМ1073: 265а; КМ721: 105а; КМ1078: 55а)

[7]	елико воинъ є҆ подъ цр҃емъ (Грм: 145б) – ѥлико сѫтъ воини подъ цр҃емъ. (Супр¹: 36а) – ὅσοι στρατιῶταί εἰσιν ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα (Gebhardt 1902: 173)	ко́лко са войни́ци по́дъ цр҃ѧ (КМ1103: 10а)	Ко́лˈко съ̑ войни́ци пр҃ѣˈ ца́рѣ/ ца́ратого (Л4: 94б; КМ1067: 59б; Ц133: 124; КМ1073: 265а; КМ721: 105а; КМ1078: 55а)
[8]	ни сице прѣмѫдри (Грм: 145б) – ни мѫдри (Супр¹: 36а) – οὐδὲ οὕτως σοφοί (Gebhardt 1902: 173)	нити́ такви́ꙁи премꙋ́дрїи (КМ1103: 10а)	нитѝ такˈви́ꙁи ра́ꙁꙋмˈни (Л4: 94б; КМ1067: 59б; Ц133: 124; КМ1073: 265а; КМ721: 105а; КМ1078: 55а)
[9]	ли възненавидѣти (Грм: 145б) – ненавидѣти (Супр¹: 36а) – τὸ μισῆσαι (Gebhardt 1902: 173)	и҆лѝ да ваꙁненави́ди васъ (КМ1103: 10а)	и҆лѝ да вы̀ намра́ꙁи / намра́ꙁы̑ (Л4: 94б; КМ1067: 59б; Ц133: 124; КМ721: 105б; КМ1073: 265а; КМ1078: 55б)
[10]	въ то же врѣмѧ, въ неже ст҃ыи мч҃ми бываахѫ (Грм: 149б) – Въ то же врѣмѧ ѥгˈда ст҃ыѩ мѫчаахѫ (Супр¹: 39б) – κατὰ δὲ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὅτε οἱ ἅγιοι ἐμαρτύρησαν (Gebhardt 1902: 177)	и҆ въ това́ време́ коги́то ст҃ыи ;м҃; мь́чени бе́ха (КМ1103: 11б)	и҆ в тꙋ́й/това̀ врѣмѥ̀ (коги́то) ст҃ы̀, м҃. м҃ници (бѣ́ха) (Л4: 99а; КМ1067: 63б; Ц133: 134; КМ721: 107б; КМ1073: 267а; КМ1078: 58а)
[11]	разврьзаѫща море (Грм: 150б) – раздѣл҃ѣѩ море (Супр¹: 40а) – ῥηγνύντος τὴν θάλασσαν (Gebhardt 1902: 178)	де́то раꙁва́рꙁе море́то (КМ1103: 12а)	де́то ѿво́ри море́то (Л4: 100а; КМ1067: 64б; Ц133: 136; КМ721: 108б; КМ1078: 58б; КМ1073: 267б)
[12]	к тебѣ възъпихомъ (Грм: 150б) – кˈ тебѣ възвахомъ (Супр²: 40а) – πρὸς σὲ ἐκεκράξαμεν (Gebhardt 1902: 178)	к те́бе вазва́хме (КМ1103: 12а)	к те́бѣ ꙁовх҃а́ме (Л4: 100б; КМ1078: 58б; КМ1073: 268а), к тебѐ ꙁовехме (КМ1067: 64б; Ц133: 137)
[13]	аще бо бимъ имѣлъ (Грм: 151б) – Аште бо быхъ имѣлъ (Супр²: 40б) – без съответствие в Gebhardt 1902: 179	че́ да би́хъ има́лъ слꙋ́ги (КМ1103: 12б)	лакуна в Л4: 101б и в другите преписи

[14]	мы <u>избавлені быхомъ</u> (Грм: 152б) – мы <u>избавьѥни быхомъ</u> (Супр²: 41б) – μεῖς ἐρρύσθημεν (Gebhardt 1902: 180)	нї́е <u>би́хме и̂ꙁбавле́ни</u> (КМ1103: 13а)	ниѐ <u>са и̂ꙁба́вихме</u> (КМ1067: 66б; Ц133: 141; КМ1073: 269а; КМ721: 110а; КМ1078: 60а)

КМ1103 си има обаче и собствени текстологични иновации, срв. еди́нъ ѿ момци́те (КМ1103: 11б) срещу ѥ̂ди́нъ ѿ ,м҃. т҃ѣ (Л4: 99б; КМ1067: 64а; Ц133: 134; КМ1073: 267б; КМ721: 108а; КМ1078: 58а).

В Л4, най-ранния представител на другата група преписи, също фигурират някои иновации, характерни само за него, например *езер* м. р. (оу̂ є̂ꙁерѫтˢ Л4: 99а) срещу *езеро* ср. р. навсякъде другаде, включително и на други места в самия Л4.[6]

Преписите на Словото в КМ1067 и Ц133 имат общ предшественик и съответно споделят редица иновации – вж. [15 – 17], но при това КМ1067 има по-голям брой отклонения от Л4 в сравнение с Ц133, което предполага и по-дълга текстологична история:

[15]	повелѣста стˢыѫ извести из темницѫ. и привести ѫ къ себѣ (Грм: 149а) – повелѣ извести ꙗ ис темницѧ. и привести (Супр¹: 39б) – ἐκέλευσαν ἐκβληθῆναι αὐτοὺς ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ ἀχθῆναι (Gebhardt 1902: 176)	ре̑ пашáта да и̂ꙁведъ́тъ ст҃ы̀ ,м҃. и̂ꙁ темˢни́цата (Л4: 98б; КМ1103: 11б; КМ721: 107б; КМ1078: 57б; КМ1073: 267а)	речѐ пашáта да и̂ꙁвѫ́деть/ и̂ꙁˢведьть ст҃ыи .м҃. мч҃нци и̂ꙁ темˢни́цата/ тѐмницьтѫ <u>и̂ и̂ꙁвади̂ха/ и̂ꙁведꙋха̀ ги</u> (КМ1067: 63а; Ц133: 133)
[16]	ꙗрость (Грм: 150а; Супр¹: 39б) – θυμός (Gebhardt 1902: 177)[7]	сръдинáта (Л4: 99б; КМ721: 107б; КМ1078: 57б; КМ1073: 267а), сардитинѧ (КМ1103: 11б)	срьдбатà (КМ1067: 64а; Ц133: 135)

[6] Тъй като това съществително име е от мъжки род и в други слова, включени в Л4, вж. например л. 92а, може да се приеме за черта на идиолекта на книжовника, създал Л4.

[7] Думата е част от библейски цитат: Ав. 3.8.

[17]	пр҃тр҃ъпѣвы до конца (Грм: 145а) – иже сътр҃питъ до коньца (Супр[1]: 36а) – ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος (Gebhardt 1902: 172)[8]	прѣтръпѣ́те (Л4: 94а; КМ1103: 9б; КМ721: 105а; КМ1078: 55а; КМ1073: 265а)	прӣстапе́те (КМ1067: 59б), прѣстьпѣтѐ (Ц133: 124)

Има и иновации, които са общи за Ц133, КМ1067, КМ721, КМ1078 и КМ1073. Пример за това е [18].

[18]	Кнѧзъ р҃ѣ. не многогл҃ите. нѫ вτр҃ѣ прише҆ше пожр҃тє бг҃омъ. и повелѣ вѣметати ѫ въ темницѫ (Грм: 144б – 145а) – воєвода глагола нє многоглаголи҆тє. нъ утро пристѫпивъше жьр҃тє богомъ. и повєлѣ ꙗ вьвєсти въ тємницѫ (Супр[1]: 35б) – ὁ ἡγεμὼν λέγει· Μὴ πολυλογεῖτε, ἀλλὰ αὔριον προσελθόντες θύσατε τοῖς θεοῖς. καὶ ἐκέλευσεν αὐτοὺς βληθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ (Gebhardt 1902: 172)	паша́та/пашьта р҃ѣ́, не дв҃йте мно҃. а҃ми/на оу҆тръ е҆ла́те/ доде́те и҆ послѹжѣте на мо́йте бо́зи/ бо́гове. и҆ порь́ча/ зарь́че та гѝ ѕатво́риха в҆ тем҆ни́ца/ темни́цѫ (Л4: 94а; КМ1103: 9б)	паша́та ре́че не дв҃майте мно́го. а҃ми е҆ла́те оу҆тре да послѹжите на мо́йте бо́ѕи. а҃/и҆ ти́е/сѣые не ще́ха; а҃ той ре́че та гѝ ѕатво́риха въ темни́цата (Ц133: 123; КМ1067: 59а; КМ721: 104б; КМ1078: 54б; КМ1073: 264б)

В сравнение с КМ1078 и КМ1073 преписът в КМ721 споделя повече архаизми с КМ1103, Л4, КМ1067 и Ц133, а пък КМ1078 и КМ1073 от своя страна си имат своите общи иновации, при което КМ1078 заема преходна позиция между КМ721 и КМ1073, който е най-отдалечен от първоначалния новобългарски текст. Ето няколко примера: [19] е иновация, която обхваща КМ721, КМ1078 и КМ1073.

[19]	сѫции же хр҃тиа҆не въчьтени въ воѫ (Грм: 143б) – крьстиѧни же иже бѣхѫ въ воиньствѣ (Супр[1]: 34б-35а) – οἱ οὖν Χριστιανοὶ οἱ ἐν τῇ στρατιᾷ ὄντες (Gebhardt 1902: 171)	щѡ̀ и҃маше хр҃тїа́не вчете́нїе на войни́ст҆во/ воини҆ша́ство (Л4: 92б; Ц133: 121; КМ1067: 58а; КМ1103: 9б)	щѡ̀ и҃маше хр҃тїа҃не, а҃ той ги чете́ше/че́те (ѕа войне/вѡ́йныцы) да (мѧ́) бѧ́дать (во́йницы) (КМ1073: 264а; КМ721: 104а; КМ1078: 54а)

[8] Част от евангелски цитат: Марк 13.13, Мат. 10.22, 24.13.

В [20] и [21] виждаме по-ясно как КМ1103, Л4, Ц133 и КМ1067 се придържат към наследеното състояние, а иновацията се настанява поетапно: първият етап в КМ721, а вторият в КМ1078.

[20]	ли не вѣровавшемъ. ѿѫти ѿ в҃а поꙗсы и воинъство. (Грм: 144б) – или не покоривъше сѧ отъꙗти живота и воинъство (Супр[1]: 35б) – ἢ μὴ πεισθέντας ἀφαιρεθῆναι τῆς ζώνης καὶ τῆς στρατείας (Gebhardt 1902: 172)	и̂лѝ а̂кò не вѣ́рꙋ(е) те, щъ́ть да ꙁе́мать ѿ ва҃ по́ꙗсите/ по́ѧсете/ поесете ва́ше/ ва́ши и̂ войни́ството/ воини́шеството (Л4: 93б; КМ1067: 59а; Ц133: 123; КМ1103: 9б)	и̂лѝ а̂ко не вѣро́вате щь̂ да вѝ ѿпа́ша ѿ ва҃ поꙗ́се́те ва́ши. и̂ войничь́ството (КМ721: 104б) и̂ли́ а̂ко не верꙋ́вате, и̂ не щете да слꙋ́жите. щà да вѝ ѿпа́ша ѿ ва҃ по́ꙗсете ва́ши, и̂ войничеството щемъ да ꙁемѐ ѿ ва҃ (КМ1073: 264б; КМ1078: 54б)
[21]	мы же єдини .м҃. обрѣтохомъ сѧ посрѣдѣ и҆. и съ слъꙁами приꙁывахомъ б҃а. и дастъ намъ б҃ъ силѫ (Грм: 146б) – и мы ѥдини .м҃. посрѣдꙋ ихъ обрѧштахом҆ сѧ. помьните ли ѥгда сѧ б҆рахомъ на велицѣи брани. съ слъꙁами мои дастъ намъ бг҃ъ силѫ (Супр[1]: 36б) – καὶ μετὰ δακρύων ἐπεκαλεσάμεθα τὸν θεόν, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς δύναμιν (Gebhardt 1902: 174)	тꙋкò ны́ѥ є̂днѝ ,м҃ са намѣ́ри̂ме прѣ҆/ сре́ть т҃ѣ. и̂ поꙁова́ме/ приꙁова́хме г҃а і̂ѵ҃ х҃а. и̂ да́де ны/на́мъ си́ла (Л4: 96а; Ц133: 127; КМ1067:60б; КМ1103: 10б)	то́ко ны́е є̂днѝ .м҃. ѻ̂станѣ́х҆мѐ прѣ҆ то́л҆коꙁы во́йска. и̂ поꙁо́вах҆мѐ г҃а бг҃а і̂ѵ҃ х҃а́. и̂ да́де ны си́ла (КМ721: 106а) токò нїе є̂дни́ .м҃, ѿста́нахмѐ пре҆ то́лкоꙁы войскà, и̂ приꙁова́хме/ поꙁо́вах҆мѐ и̂́ме гд҃а на́шегѡ. їи҃са хр҃тà, и̂ да́де ны си́ла (КМ1073: 265б; КМ1078: 56б)

Пример [22] илюстрира възможността едно нововъведение да засегне само КМ1073.

[22]	и коупно покорше сѧ ꙁаконꙋ цр҃воу. пожрѣте бг҃омъ прѣжде мѫкъ (Грм: 144б) – и покорите сѧ вькупѣ цр҃ꙋ закону. и жьрѣте богомъ прѣжде мѫкъ (Супр[1]: 35а) – πείσθητε ὁμοθυμαδὸν τοῖς τοῦ βασιλέως νόμοις καὶ θύσατε τοῖς θεοῖς πρὸ τῶν κολάσεων (Gebhardt 1902: 172)	та сà поклонѣ́те/ покланѣ́те на є̂д҆ногò си́н҆ца на ꙁа́конь ца́ревь. и̂ послꙋжѣ́те на бо́ѕите (не́гови) догдѐ нѣ стѐ ви́дѣле мъ́кы на се́бѣ (Л4: 93б; Ц133: 122; КМ1067: 58б; КМ721: 104б; КМ1078: 54б)	та се поклоне́те на є̂дногѡ си́нца; на ꙁаконь цр҃е́вь. и̂ послꙋжете на богове́те на́ши; по голе́ма по́честь да и̂́мате; додѐ не стѐ виде́ле на се́бе мъ̀кы (КМ1073: 264б)

След като приведохме данни, които потвърждават взаимоотношенията между преписите на новобългарското Слово за 40-те севастийски мъченици, представени на фигура 1, нека уточним, доколкото е възможно, на каква основа е възникнало то.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА НА АРХАИЧНИЯ ИЗТОЧНИК

Източникът, отразен в новобългарския текст, е имал черти, сближаващи го с архаичните преписи, цитирани по-долу в примери [23 – 33]. Сумарно се маркират и наличните дребни вариации между тези преписи. Съществените отличия в други архаични преписи се привеждат в бележки под линия. За представител на новобългарската версия е избран Л4 като по-популярния от двата налични преписа, отразяващи най-ранни етапи в развитието на текста.

[23]	ἐν νουμέρῳ ἑνὶ ζῶντες (Gebhardt 1902: 171)	вь є҆ди́нои вѣ́рѣ (бж҃їи) жи́воуще (Глф53: 232v; Соб: 60; Зг22: 217б)[9]	живѣ́ѧха оу҆ є҆дꙿна̀ вѣ́ра (Л4: 92б-93а)
[24]	ὡς σὺ μαρτυρεῖς (Gebhardt 1902: 172)	ꙗко(же) (ты) свѣдѣтелъствꙋєши окаанне (Грм: 144б; РНБ46: 96v; ИВ656: 22б; Зг22: 217б; Глф53: 233r; Хил250: 167а; Хил444: 161б), ꙗкоже ты гл҃ши мч҃тлю (Соб: 60)[10]	като̑ марꙿтꙋри́сꙋвашъ ты̏ о҆би́дꙿниче (Л4: 93б)
[25]	ἐκέλευσεν αὐτοὺς βληθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ (Gebhardt 1902: 172)	повелѣ затворити ѥ/ихь вь тьмници (Зг22: 217б; Глф53: 233а; ИВ656: 23а; Хил250: 167б; Хил444: 162а)[11]	поръ́ча та гѝ ꙁатво́риха вꙿ темꙿни́ца (Л4: 94а)

[9] Такава е формулировката и в Хл195 (Antoshina 1997a: 233). Алтернативно въ єдиномъ ноумирѣ живѫщи (Грм: 144а) – въ ѥдинои любъви живоуще (РНБ46: 95v) – въ є҆диномъ братьстꙿвѣ живоуще (ИВ656: 22а) – є҆ди́но оу҆мно жи́вꙋще (Хил250: 167а; Хил444: 161а) – въ сану ѥдномъ. живѫште (Супр[1]: 35а; АС7[1]: 86а).

[10] Оскърбителното обръщение към окръжния управител липсва не само в гръцкия текст, но и в Супр[1]: 35а; АС7[1]: 86б.

[11] Към тази група се присъединява и Хл195 (Antoshina 1997a: 233). Алтернативно повелѣ въметати ѫ въ темницѫ (Грм: 145а; РНБ46: 96а; Соб: 61) - повелѣ ꙗ вьвести въ темницѫ (Супр[1]: 35б), повелѣ ꙗ҆ вѣсти в тем҃ницꙋ (АС7[1]: 86а).

[26]	οὕτως καὶ μαρτυρήσωμεν (Gebhardt 1902: 173)	такожѣ иноди҃но и мѫкѫ да приимемъ (Грм: 146б)[12]	тъ́й и́ със᷾ е̑дⁱна̀ дв҃ша̀ мъ́кы да прїе́мⁱнѣ̆ (Л4: 95б)
[27]	ὑπερζέσας δὲ τῇ χολῇ ὁ δοὺξ ἄρας λίθον ἵνα κρούσῃ ἕνα τῶν ἁγίων, κατὰ τῆς ὄψεως τοῦ ἡγεμόνος ἤνεγκεν τὸν λίθον καὶ συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν ὄψιν (Gebhardt 1902: 175)	и́ разᵾгнѣва се кнѣзъ. и́ възъ́мь ѥ̑динь Ка́мень вр҃ъ́же, да ѹ̀дари́ть ѐди́ного ѿ сᵾты̑. и́ възᵾвра́ти се ка́мень на ли́це кнеже, и́ въсѣ̀ ѐмѹ̀ ли́це съкр҃ѹ́ши (Хил250: 169а-169б; същото с промяна в словореда в Хил444: 164а)[13]	а̑ паша́та са расръдѝ тврѣдѣ, и́ зѐ ка́микᵾ и́ фрѣ́ли да оу̑да́ри е̑дⁱногѡ̀ ѿ сᵾцы́те. а̑ ка́микѫтᵾ са вр҃ъ́на на паш҃та на ли́цето и́ строши́ го (Л4: 97а)
[28]	τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείη (Gebhardt 1902: 175)	и́ стр҃ѣ́лы и́хъ да съкр҃ѹ́шѐт се (Хил250: 169б; Хил444: 164а; Глф53: 234б; Зг22: 219а)[14]	стрѣлы́те х҃ѣⁱны да сѧ̀ стр҃ѹ́шѣ̀ть (Л4: 97б)
[29]	καὶ τὸν χωρισμὸν τῆς τετάρτης δεκάδος ἀνεπλήρωσας (Gebhardt 1902: 179)	и́ лишение четыредесѧтаго и́спол᾽нилъ е́си (ИВ656: 28v; АС7²: 92а), и лишениемь ,м҃, го испльниль юси (Зг22: 220а; Глф53: 234а), и лишение четыр҃ь десѧтъ напльнилъ юси (Супр²: 41а)[15]	и́ де́то бѣ́ше ли́ѱалъ ѿ ,и҃, х҃ѣ па́кᵾ го си и́спл҃ни́лъ (Л4: 101б)
[30]	καὶ ἤνεγκαν παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ (Gebhardt 1902: 180)	прив҃е́зоше ѥ на бр҃ѣ́гъ мо́ра (Хил250: 172а; същото в Хил444: 167б)[16]	и́ завезвха ги́ накра́и морето

[12] На словосъчетанието мѫкѫ да пр҃нимемъ другаде съответства: моукоу постр҃ажѣмъ (РНБ46: 96а); мѹкѹ испостр҃ажемъ (Соб: 62); мѫкы постр҃ажи́мь (Зг22: 218а); моу́кы пр҃ѣстр҃а́жи́мь (Глф53: 233а, същото в Хил250: 168б; Хил444: 163а), послушьствюемъ (Супр¹: 36б).

[13] Действащото лице другаде е не окръжният управител (ἡγεμών – кнѧзь), а военачалникът (δούξ – доукъ). Потърпевш навсякъде е окръжният управител, вж. Грм: 148а; РНБ46: 96v; ИВ656: 25v; Соб: 63; Зг22: 218б; Глф53: 234а; АС7¹: 89а; Супр¹: 37б.

[14] Пс. 37: 15. Към тази група разночетения трябва да се отнесе и Хл195 (Antoshina 1997а: 234). Другаде на гр. τόξα съответства лѫцн / лоуцн / лоуцы / лоуцъ (Грм: 148а; РНБ46: 96v; Соб: 63; АС7¹: 89а; Супр¹: 37б), ѿр҃оужиѧ (ИВ656: 25v).

[15] Фразата е пропусната в Грм: 151б; Соб: 67; Хил250: 171б; Хил444: 166б.

[16] Другаде на гр. παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ съответства на бр҃ѣгъ р҃ѣкы (Грм: 152б; Соб: 67; Зг22: 220а; Глф53: 236а; АС7²: 92б; Супр²: 41б), на бр҃егъ (ИВ656: 29а).

[31]	ξύσαντες καὶ κοσμήσαντες τὸν τόπον (Gebhardt 1902: 180)	мѣсто помє҃ше (Грм: 153а)[17]	мѣ́стото поме́тоха (Л4: 102а)
[32]	παραλαβὼν ὁ ἐπίσκοπος κληρικοὺς ἄνδρας εὐλαβεῖς (Gebhardt 1902: 181)	поимъ єп҃пъ клирикы и мѫжѧ вѣрьны (Супр²: 80), поѥмь є҆пк҃пь мꙋжы говѣины и клирикы (Зг22: 220б, същото в ИВ656: 29б с отличие в словореда и без съединителен съюз), поємь є҆пк҃пь мꙋжы говѣины и клирикы (Глф53: 236б), пои҆мъ єп҃пъ скрилосникы҆ мꙋжа мꙋдры҆ (АС7²: 93а)[18]	и҆ ꙁѐ влⷣката попо́ве и҆ мъ́жїе хри́сими (Л4: 102б)
[33]	καὶ ἰδοὺ ἔλαμπον τὰ λείψανα τῶν ἁγίων ἐν τῷ ὕδατι ὡς φωστῆρες (Gebhardt 1902: 181)	и҆ просвѣтиша҃ кости ст҃ы҆ в водѣ а҆ки свѣщы҆ (АС7²: 93а), и просвѣтишасѧ косьти ихъ. ст҃хъ ꙗко свєщѣ горѧхꙋть водѣ (Соб: 68)[19]	и҆ є҆́то са просвѣ́тнⷣха кости́те оу҆ водъ́та катò и҆ свѣщѐ (Л4: 102б)

Приведените 11 разночетения не позволяват да се подбере един препис, който да е достатъчно сходен с източника на новобългарския текст, означен тук за удобство със сиглата X(n). От една страна, даже най-обещаващите архаични преписи Глф53 и Зг22 притежават само 55% от особеностите, които трябва да е имал преписът X(n). На второ място с 45% общи особености с търсения източник са Хил250 и Хил444, а на трето място с 36% – ИВ656. От друга страна,

[17] Гр. τὸν τόπον няма съответствие в Глф53: 136б; Зг22: 220б; АС7²: 93а; Супр²: 80; Хил250; Хил444: 167v; ИВ656: 29б, а в Соб: 68 цялата фраза е пропусната.

[18] Освен чрез форма, която възхожда към заемката клирикы, както е в изброените по-горе преписи и в Хл195, гр. κληρικοὺς може да няма съответствие (Хил250: 172б; Хил444: 167б) или да се предава чрез оученнкы (Грм: 153а; Соб: 68). Вж. Antoshina 1997a: 235 – 236.

[19] Гр. φωστῆρες се предава в този контекст другаде като свѣтильници (Грм: 153а; Супр²: 41б; Зг22: 220б; Глф53: 136б; Хил250: 172б; Хил444: 167б – 168а; ИВ656: 29б). Малко по-нататък във фразата λάμπουσιν ὡς φωστῆρες на φωστῆρες навсякъде съответства ꙁвѣꙁды, което се пази и в новобългарската версия, вж. свѣ́тѧть катò ѕвѣꙁⷣы̀ по си́чⷭкы свѣ́ть (Л4: 102б). Вж. Antoshina 1997b: 10.

приведените по-горе разночетения [26] и [31] сближават $X^{(n)}$ единствено с Грм, а [30] – само с Хил250 и Хил444 от всички преписи, с които беше направено сравнение.

Нека се опитаме да изтълкуваме това положение, вземайки предвид изводите, до които стига Светлана Антошина (Antoshina 1997a; Antoshina 1997b). Според нейното изследване, опиращо се на общо 54 преписа на това произведение, старинният първи, вероятно кирило-методиевски, превод е претърпял поне две редакции, включващи сверяване на превода с гръцкия оригинал и въвеждане на поправки, които го доближават до оригинала. В резултат на тези редакции се образуват три групи архаични славянски варианти на текста – 1А, 1Б и 1В. Група 1А е достатъчно разнородна, което е свидетелство за нейната продължителна история. Към нея Антошина отнася Грм, РНБ46 и до голяма степен Соб. Група 1Б се смята за продукт на редакция, направена след появата на втория (преславския) превод на Словото, защото в текстовете от този тип са останали и следи от познанство с него. Към тази група принадлежат Хл195, Зг22 и части на Супр[20] и АС7, означени тук като Супр² и АС7². В някакъв по-късен момент препис от тип 1Б е бил още веднъж сверен с гръцки оригинал и така възниква групата преписи от тип 1В, към която по критериите на Антошина може да принадлежи и ИВ656, препис, с който авторката не се занимава. Тя не разглежда и вариантите на Словото, поместени в Глф53, Хил250 и Хил444, но за тези ръкописи се знае, че са с южнославянски произход и Словото в тях има чертите на кирило-методиевския превод (Ivanova 2008: 481 – 483).

И така, сред най-близките до $X^{(n)}$ преписи е, от една страна, Зг22 от група 1Б, а от друга страна, в него е имало и ексклузивни ранни особености, характерни за Грм от група 1А. Много сходните един с друг преписи Хил250 и Хил444, които също споделят ексклузивни особености с $X^{(n)}$, могат да бъдат отнесени към група 1В според критериите на Антошина. Т. е. търсеният препис $X^{(n)}$ има черти, които го свързват с всяка една от трите редакции на първия (кирило-ме-

[20] Николас ван Вейк е един от първите учени, които констатират хетерогенния характер на текста на Словото в Супр въз основа на анализа на лексикални и морфологични данни (Van Wijk 1925: 104 – 106). За съжаление, неговият ценен принос остава незабелязан от повечето по-късни изследователи на супрасълския вариант на словото. Без да познава работата на Ван Вейк, Кайперт по-късно убедително аргументира същата теза (Keipert 1980; Keipert 1999). Антошина се опира на работите на Van Wijk 1925, Ivšić 1925, Ivanova-Mircheva 1969 и Keipert 1980, въвежда за първи път в научен оборот три пълни преписа (ВМЧ-Соф, ВМЧ-Усп и Тх430) и един частичен (АС7¹) на втория (преславския) превод на Словото и им прави подробен текстологичен анализ (Antoshina 1997a; Antoshina 1997b). Нейното задълбочено изследване не се споменава в по-късните работи за това слово. Натъкнах се на фамилното ѝ име само веднъж (Georgieva 2013).

тодиевския) превод на Словото за 40-те севастийски мъченици. Как е възможно това? При условие че Словото е имало стандартна текстологична история като тази на неговата новобългарска версия, представена по-горе на фигура 1, това не би било възможно. Антошина обаче уточнява, че архаичното Слово за 40-те севастийски мъченици има ***контролирана традиция***. Типичните особености на една контролирана традиция са разгледани от Анатолий Алексеев въз основа на най-яркия ѝ представител – кирило-методиевския превод на Евангелието (Alekseev 1985).[21] Тук ги обобщавам накратко.

При всяко положение в поддържането на една ръкописна книжовна традиция се влага много труд. А пък ако трябва да се осигури максимално високото качество на изготвяния препис, не е достатъчно книжовникът да внимава какво пише, тъй че то точно да съответства на антиграфа му. Той трябва да полага грижи и за изправността на своя антиграф. Най-добре е да се избере антиграф, писан от авторитетен предшественик, но даже и в такъв случай антиграфът трябва да се сравнява с един или повече висококачествени преписи при преписването му или, ако това е преводен текст, евентуално със съответния оригинал. Това е още по-трудоемка задача и едва ли може да се очаква качеството на всеки препис на важен текст да бъде контролирано по този начин. Затова трябва да предположим, че всяка контролирана ръкописна традиция има неконтролирани отсечки, или с други думи, съдържа преписи, следващи, доколкото е възможно точно, един-единствен антиграф. Такава отсечка в нашия случай е представена от Хил225 и Хил444. Заслуга на Антошина е, че е доказала емпирически, че в текстологичното развитие на преписите на кирило-методиевския превод на Словото за 40-те севастийски мъченици е имало както моменти на координация с гръцки варианти на текста, така и сверяване с преписи на преславския превод на Словото.

Старинният филологически подход към осъществяването на контрол над ръкописната традиция на важни текстове има фамилна прилика с триангулацията в социални науки като социологията и психологията, прилагана от средата на XX век и до наши дни с цел да се повиши достоверността на резултатите от научните изследвания чрез диверсификация на данните, методите, теоретичните перспективи, на които изследователите се опират.

Сред последствията на такава „триангулирана“ текстологична съдба са както относителната стабилност и унифицираност с течение на векове на текста, който се предава по този начин, така и невъзможността да се построи стема на неговото текстологично развитие, тъй като архаични особености, отдавна и

[21] Концепцията на Алексеев е възникнала в руслото на западноевропейската текстология, водеща началото си от основополагащия труд на Maas 1957.

успешно осъвременени, могат внезапно да изникнат отново в късни преписи, в които фигурират и иновации.

Сравнително късният своден препис $X^{(n)}$, който е послужил като източник на новобългарската версия на Словото за 40-те севастийски мъченици, е имал съзвездие от архаични особености редом с иновации, естествено появили се в рамките на контролирана традиция, каквато е била ръкописната традиция на кирило-методиевския превод на това слово. Добра представа за причините, поради които 40-те севастийски мъченици са се радвали на особена почит в средновековна България, което пък е дало повод ранно произведение, посветено на тях, да се разпространява с подчертано внимание, дава историческото изследване на Мая Петрова (Petrova-Taneva 2014).

4. ЕЗИКОВИ ЧЕРТИ НА ПЪРВОНАЧАЛНИЯ НОВОБЪЛГАРСКИ ТЕКСТ

Установихме, че най-далече в своето текстологично развитие са стигнали, от една страна, преписът на новобългарското слово в КМ1067, а от друга – в КМ1073. И обратното, най-близко до оригиналния новобългарски текст са КМ1103 и Л4. Това все пак не отговаря на въпроса в кое културно средище е възникнал този текст: т. е. дали първоначалният вариант е имал черти, които се асоциират с текстовете от тип *тогива*, *тогази* или *тогизи*. Самото наречие за време присъства в преписите няколко пъти, както следва:

	КМ1103	Л4	Ц133	КМ1067	КМ721	КМ1078	КМ1073
Тогизи	4×	6×	8×	8×	2×	1×	1×
Тогази					5×	5×	5×
Тогива	3×					1×	1×

Таблица 1. Разпределение на наречията със значение ‘тогава’ в преписите на новобългарското Слово за 40-те мъченици

Вижда се, че наречието *тогизи* е представено във всички преписи, но то е единственото наречие за време само в ръкописите от IV новобългарска група. В КМ1103 има следи от участието на носител на диалект от обширния ареал на *тогива*, а пък в ръкописите от I новобългарска група – на носител на диалект от не по-малко обширния ареал на *тогази*. Най-правдоподобната интерпретация на тази конфигурация е, че първоначално в новобългарския текст е присъствало

само наречието *тогизи*, а този текст после се е преписвал в още две диалектни среди, при което на отделни места в текста това наречие е било заместено от *тогива* или съответно от *тогази*. Данните на текстологичното сравнение подсказват, че еднократното *тогива* в КМ1078 и КМ1073 се дължи на неправилен прочит на антиграфа в момент, предшестващ КМ1078.

Подобна е картината и при разпределението на други езикови явления по преписите. Известно е, че наречията за начин противопоставят текстовете от тип *тогази* с *така* и текстовете от тип *тогива* и *тогизи* с преобладаващо *тъй*.[22] Ако първоначалният текст е произведение на средището *тогази*, бихме очаквали наречието *така* да бъде масово представено в КМ721, КМ1078 и КМ1073, ръкописи от I новобългарски тип, но и в другите преписи може да се очакват следи от непоследователната замяна на първоначалното *така*, в случай че за идиолектите на преписвачите е било типично *тъй*. Положението обаче не е такова. В ръкописите от I новобългарска група намираме силно присъствие на *тъй* наред със следи от *така*, а също и различни замени на *тъй*, свидетелстващи, че на книжовниците, създали тези ръкописи, наречието *тъй* им е било чуждо.

	КМ1103	Л4	Ц133	КМ1067	КМ721	КМ1078	КМ1073
Тъй		9×	9×	9×	2×	4×	3×
Така	9×					1×	1×
пропуск / парафраза	1×	1×	1×	1×	5×	5×	6×

Таблица 2. Разпределение на наречията със значение ‘така’ в преписите на новобългарското Слово за 40-те мъченици

В останалите ръкописи цари пълно единодушие. Няма изненади в Л4, Ц133 и КМ1067, възникнали в зоната на разпространение на *тъй*. Неочакваното обаче е, че положението в КМ1103 се отличава от типичното за текстовете от тип *тогива*, но наличието и на други отклонения от езиковите особености на тези текстове[23] навежда на мисълта, че идиолектът на книжовника, отговорен за състоянието на КМ1103, не е идентичен с диалекта, характерен за средището *тогива*.

[22] Вж. Mladenova, Velcheva 2013: 36, 46, където се цитира и друга литература.

[23] Напр. ѕмі́ѧ (КМ1103: 11б) вместо *змя*, както е в текстовете от тип *тогива* (Mladenova, Velcheva 2013: 35).

Ако новобългарското Слово е създадено в книжовния център *тогази*, както очаква Дьомина, би трябвало да намерим в него *еднак*, на което в средището *тогива* съответства *още*, а в средището *тогизи* – *йоще* (Mladenova, Velcheva 2013: 36, RKBENO 2012: 648[24]). Макар че правописните особености на ръкописите не позволяват ясно да се разграничи *йоще* от *и още,* се вижда, че на четирите места в текста, където можем да очакваме *еднак*, *още* или *йоще*, във всички ръкописи присъства *(й)още* или има пропуск. Друго забележително отсъствие е характерното за текстовете от тип *тогази* аористно окончание за 3 л. мн. ч. *-ше / -ша* (Demina 1968 – 1985, 3: 79 – 81; Mladenova, Velcheva 2013: 38).

Глаголите *направя* и *струвам/сторя* се използват във всички преписи и явно са били част от първоначалния текст, докато *чиня* е било въведено вторично, но непоследователно само в КМ721, КМ1078 и КМ1073.

	КМ1103	Л4	Ц133	КМ1067	КМ721	КМ1078	КМ1073
Правя	0×	0×	0×	0×	0×	0×	0×
Направя	3×	1×	2×	2×	2×	2×	2×
Струвам	10×	10×	10×	10×	6×	7×	6×
Сторя	1×	1×	1×	1×	1×	1×	1×
Чиня					2×	2×	2×
пропуск / парафраза		1×	1×	1×	1×	2×	2×

Таблица 3. Разпределение на глаголите със значение ‘(на)правя’ в преписите на новобългарското Слово за 40-те мъченици

За да сравним по този показател състоянието в новобългарската версия, представено в таблица 3, с това в текстовете от тип *тогази* и *тогива*, обобщаваме в графики 1 и 2 по-долу данните на RKBENO 2012: 527 – 528, 744, 946 – 951, 957 – 958, 1112 – 1114.

[24] Обилно засвидетелстваният в Тх дискурсивен маркер *еднак* е пропуснат в RKBENO 2012.

Графика 1. Присъствие на глаголите от несвършен вид *правя, струвам* и *чиня* в частите на Тх, създадени в книжовните средища *тогива* и съответно *тогази*

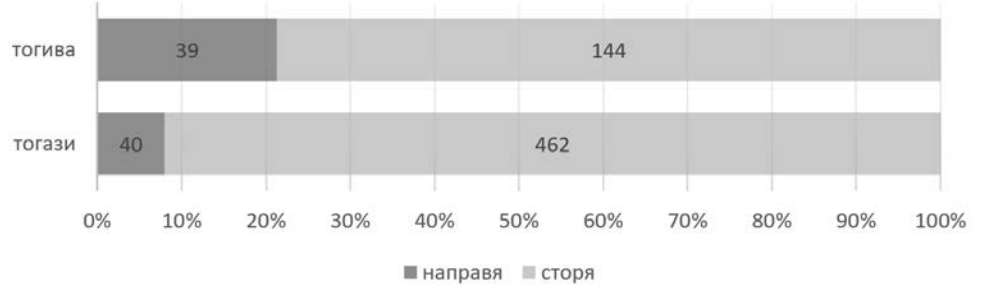

Графика 2. Присъствие на глаголите от свършен вид *направя* и *сторя* в частите на Тх, създадени в книжовните средища *тогива* и съответно *тогази*

Установяваме, че разпределението на формите на глаголите от несвършен вид *чиня* и *струвам* по преписите на Словото не са такива, каквито би трябвало да бъдат, ако новобългарската версия на Словото за севастийските мъченици беше възникнала в средището *тогази.* Макар че статистическите данни за глаголите от свършен вид *направя* и *сторя* са малко, все пак очакването, че *сторя* ще преобладава над *направя*, ако първоначалният текст е бил от тип *тогази*, също не се оправдава.

На този извод не противоречи и присъствието във всички преписи на глагола *пазя* (Л4: 95б, 99а; Mladenov 2008: 719 – 723; Demina 1968 – 1985, 3: 179 – 183), тъй като от създателите на текстовете от тип *тогази* бихме очаквали по-скоро *чувам* в това значение, както показва графика 3, изготвена по RKBENO (2012: 652, 1123).

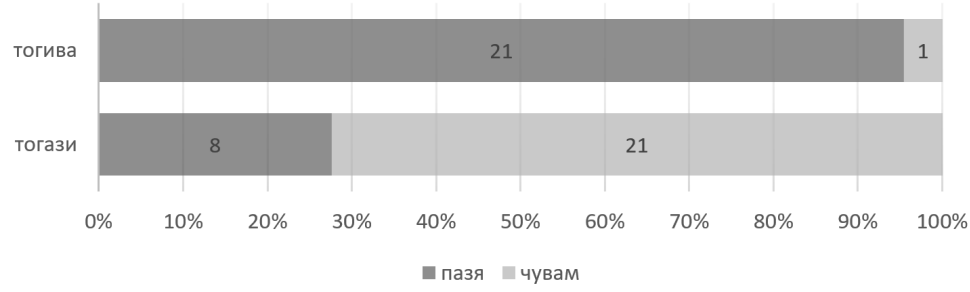

Графика 3. Присъствие на глаголите от несвършен вид *пазя* и *чувам* в частите на Тх, създадени в книжовните средища *тогива* и съответно *тогази*

Разпределението в преписите на еднократно застъпени лексеми като *крака* срещу *нозе*[25] или *зъмя*[26] срещу *змия* само по себе си не хвърля светлина върху произхода на новобългарския вариант на текста, но заедно с другите данни не противоречи на хипотезата, че Словото за 40-те севастийски мъченици е създадено от носител на български мизийски говор, за когото са били свойствени наречията *тогизи*, *тъй,* дискурсивният маркер *(й)още* и глаголите *пазя* несв., *струвам* несв. и *сторя* св. наред с *направя* св.

Сред другите особености на новобългарската версия в първоначалния ѝ вариант са следните: кратки форми на личните местоимения *ма*, *та*, а на възвратното – *са* (вж. BDA 1964 – 1981, 2: 176; Demina 1968 – 1985, 3: 164 – 170); предлог *у* вместо *в* (вж. BDA 1964 – 1981, 2: 290); съществително *студ* от женски род (засвидетелствано и в Св, вж. например Miletich 1923: 232); множествено число *вьжда̀* на съществителното *вьже* във всички преписи (вж. вьжїѣ Л4: 99а)[27].

---

[25] Вж. крака́та в КМ1103: 12а; Л4: 100а; Ц133: 136; КМ1067: 64б, но носе́те в КМ1073: 267б; КМ721: 108б; КМ1078: 58б (Stoykov 1993: 303; Demina 1968 – 1985, 3: 185 – 188; Mladenova, Velcheva 2013: 34, 45).

[26] Вж. ꙁ́ьмїа в Л4: 99а; КМ1067: 63б; КМ721: 107б и ꙁьмїѫ в Ц133: 133, но ꙁмі́ѧ в КМ1103: 11б, смїа в КМ1073: 267а; КМ1078: 57б (Mladenov 2008: 675 – 685; Reinhart 1986; Mladenova, Velcheva 2013: 35, 48).

[27] В текстовете от тип *тогази* три пъти е засвидетелствано множественото число *вьжда̀* и един път *вьждѐта*. Последната форма (в Тх вьжде̂та) се интерпретира като членувана форма за мн. ч. в RKBENO 2012: 104, но като нечленувана форма за мн. ч. от Дьомина (Demina 1968 – 1985, 3: 247). Аз съм склонна да се съглася с авторката, защото не виждам как може да се оправдае присъствието на членната форма в контекста, в който намираме формата *вьждѐта*. За разпространението на формите за мн. ч. на *вьже* вж. BDA-OT 2016: M24.

Неочаквано е, че членната форма за съществителните имена от мъжки род е *-ът* (вж. BDA 1964 – 1981, 2: 169, 171; Demina 1968 – 1985, 3: 247 – 248), тъй като членната форма в мизийските говори би трябвало да е *-о(т)* (Stoykov 1993: 102). Въпреки изказаното в Hristova et al. 2022: 65 мнение, че членната форма навсякъде в Л4 е *-ът*, трябва да се има предвид, че в 8 от 17-те слова в ръкописа *-ът* е в конкуренция с *-от*. Преобладава членната форма *-ът* (в 87% от случаите в ръкописа), а *-от* откриваме в останалите 13% от случаите. Без специално изследване не може да се подбере правилно обяснение на тези езикови факти.

В това слово има ценни данни и за историята на други езикови явления, които могат да послужат на бъдещите изследователи. Ще спомена някои от тях накратко, без да изчерпвам примерите и да привеждам аргументация: преход *йа* > *[й]е* пред мека сричка тоéги ↔ тоꙗги, прїéтелѥ, поесе ↔ пóꙗсе, пóꙗси (вж. Demina 1968 – 1985, 3: 109 – 111); застъпник на малката носовка в думата *жетва* (вж. BDA 1964 – 1981, 2: 12; Demina 1968 – 1985, 3: 238); застъпник на ер малък в думата *тъма* и производните *тъмен, тъмница, тъмничен* (вж. Demina 1968 – 1985, 3: 236); окончание *-е* срещу *-и* за образуване на множественото число на многосрични съществителни от мъжки род (вж. BDA 1964 – 1981, 2: 163, 164; Demina 1968 – 1985, 3: 245); множествено число на думата *рамо* (вж. BDA 1964 – 1981, 2: 167); словоред на клитиките по отношение на отрицанието да нѐ нѣ̀ потопѝ ↔ да нѝ не потопѝ (вж. Demina 1968 – 1985, 3: 196 – 197); словообразуване на мъжколичните числителни *трима* ↔ *тримина* ↔ *троица* (вж. Mladenov 2008: 748 – 757); вид на наставката в думата *камък* (вж. BDA 1964 – 1981, 2: 195); образуване и употреба на страдателния залог ниѐ са и̑ꙁбáвихме ↔ би́хме и̑ꙁбавлéни, тѣ́ꙁи бѣ́х̊ фáнати ѿ пашѣ́та ↔ тей̆ꙁи ст̆лі́й бѐ фанáлъ пашáта (Mladenova 2010; вж. и примери [4], [14]); форми на личните местоимения за трето лице от мъжки род в косвените падежи, например и̑ ви́дѣ го мáйка мꙋ ѻ̑ти <u>тóго</u> є̑дногò ѻ̑стáвиха (Л4: 102а; вж. Velcheva 1964: 199 – 200; Demina 1968 – 1985, 3: 249 – 254); склоняем член при съществителните имена от мъжки род (вж. пример [7]; Mladenova 2007: 302 – 304); форми на съществителните имена от женски род на *-а* в зависимост от синтактичната им функция (вж. Demina 1968 – 1985, 3: 100; Mladenova 2007: 304 – 308, 409 – 414); конкуренция на съпоставителните съюзи и дискурсивни маркери *ами, ала* и *но* (вж. Fielder 2008; RKBENO 2012: 11 – 13; 575 – 576). Списъкът с явления, за които намираме данни в преписите на това Слово, може да се продължи. Материалът е наличен в пълен обем в приложението към тази студия.

5. СЛОВОТО НА ФОНА НА РАННАТА НОВОБЪЛГАРСКА КНИЖНИНА

Детайлният текстологичен анализ на дамаскиновото слово за второ пришествие от тип *тогива* доведе до извода, че то е продукт на устно творчество, или с други думи, че неколкократното му записване на хартия е било предшествано от продължителен период, когато неговият автор проповедник го е произнасял пред присъстващите в храма. За да може да направи това за първи път, той е трябвало да се подготви, т. е. да прочете и запомни архаичната версия на съответното слово, и да си помисли как да предаде неговото съдържание на езика, на който говори паството му. Както става в народното творчество, в процеса на периодичното представяне на това слово и други като него пред публика чакълът на първоначалните формулировки постепенно губи острите си ъгли и се превръща в облите речни камъни, от които е съставен калдъръмът на нашата ранна книжовност. Словата от тип *тогива*, включени в Ловешкия дамаскин, носят белезите на латентна обработка, предшестваща тяхното записване, дори и когато до нас са стигнали по-оскъдни свидетелства, че са били многократно записвани от автора си (Mladenova, Velcheva 2013: 95 – 99).

При словата от тип *тогази* няма следи от многократно записване на един и същи текст, което да попречи да се състави стема на тяхната текстологична история, и Дьомина проследява каква е била тя и я визуализира в книгата си (Demina 1968 – 1985, 1: 173 – 176). Там също става дума за двата различни творчески подхода, които авторката открива в различни слова от тип *тогази* – разлика, която тя обяснява с участието на двама книжовници в създаването на тези слова. Продукт на дейността на единия от тях (да го наречем Книжовник Ш) са произведенията, предадени на новобългарски близко до изходните формулировки на архаичните им прототипи, например дамаскиновите слова за св. Димитър Солунски и за архангелите Михаил и Гавриил. Другият – условно Книжовник Ф – се отнася по-свободно към архаичните текстове, а на места неговият свободен превод даже се превръща в преразказ. Негово дело са например дамаскиновите слова за св. Евстатий и св. Николай Мирликийски. Дьомина може да си състави мнение за предполагаемото авторство на новобългарския вариант на текста от тип *тогази* само в случаите, когато може да установи какъв е бил изходният архаичен вариант на съответното слово. Без да има основания да предполага, че новобългарските текстове от тип *тогази* са могли да имат предписмена устна история, авторката атрибуира 5 от общо 23 слова от тип *тогази* в Тх на Книжовник Ш и 7 на Книжовник Ф.

За да получим по-пълна представа за творческите процеси на предполагаемите двама различни книжовници Ш и Ф, ще разгледаме по един фрагмент от творчеството им в съпоставка с архаичния текст.

Илюстративните текстове [34] и [35] са разделени на номерирани сегменти, чиито архаичен и новобългарски вариант се разполагат на един и същи ред, ако съвпадат по смисъл. Номерираните сегменти следват един след друг в последователността, в която ги намираме в съответния препис. Сегментите без съответствие са сами на номерирания си ред. В графа „Стойност“ на всеки ред се привежда цифрата, която приблизително определя разстоянието между двата варианта на текста на шкала от 0 до 1, като 0 означава най-голямата близост, а 1 – най-голямата отдалеченост между текстовите единици. Стойност 0,5 се присъжда на съответствията между сегменти, между които има близост, но и някакво разминаване, например: ако архаичният и новобългарският вариант заемат различно място в повествованието, ако са синтактически привързани към заобикалящите ги сегменти по различен начин или ако имат известни семантични различия.

Първо ще разгледаме как подхожда към работата си Книжовник Ш в словото за св. Димитър Солунски въз основа на фрагмент [34], където става дума как св. Димитър пропагандира християнството, след като заема висок административен пост в провинцията.

[34]

Ш	Ел: 282б – 283а	КМ1073: 66а – 66б	Стойност
1		а̑ ст҃ыи дими́трїе,	1
2	ѿне́лиже прїе́ть вла́сть.	ѿка̀кь прїѐ вла́сть	0
3		да ѐ гп҃да́рь солѹ́нˢскы̀.	1
4	по си́хь дрьзнѹ́вь ꙗ̀ко хр҃тїа́нинь.	тога́ꙁи се и̑ꙁьꙗ̑ви̇̀ ѿчи́вѣсно какь ѐ хр҃тїа́нинь.	0,5
5		и̑ ꙁаради̇̀	1
6	чъ́сти ца́рˢскые	по́честь цр҃ˢскаа	0
7		щото̂ и̑маше,	1
8	толи́ко не радѣ̀ше,	то́лˢкоꙁи не ра́доваше се,	0,5
9	є̀ли́ко поспѣ́шааше се	ко́лˢкото годѣ́ше	0
10	възрасти́ти дш҃е́вные добро̀дѣ́тели.		1
11		да ѹ̑вѣри̇̀ си́чˢки є̑лли́ны на хв҃о и̑ме.	1
12	нъ̑ и̇ но́щь и̇ дн҃ь не прѣстаа́ше оу̑че слѡ́весь бж҃тв҃ны̑ и̇ ѻ̇ хр҃тїа́нˢствѣ.	и̑ дн҃е́ска и̑ нощéска не прѣста́нѹваше да ѹчи дѹ́мы, бж҃тв҃ны ꙁа хр҃тїа́нˢство.	0,5
13	и̇ сїа̀ нѐ скро́внѣ стра́ха ра̀ди ца́рева,	и̑ нѣ̏ скри́шо̑ да се ѹ̑бои̇̀ ѿ ца́ра.	0,5

14	нъ̑ и҆ па́че ꙗ҆вьстьвнѣи́ше.	а̑мѝ ѿчи́вѣсно.	0,5
15	И҆но дѣ́ло не поспѣ́шааше се ве́щꙿше,	и̑ дрꙋ́го ни́що не и҆́щѣше,	0,5
16	коли́ко посѣ́алꙿ би̑	тьк҆мо годѣ́ше ка́кь да посѣ́е	0,5
17	сѣ́ме бл҃гочь́стїа въ дш҃а́хь.		1
18		хр҃тїа́нꙿство.	1
19	оу҆́че, ка́ко чл҃кь съꙁда́нь бы́сть роукóю бж҃їею.	И̑ ѹ҆́чаше, Ка́кь съꙁда́де бъ̑ чл҃ка	0,5
20	и҆ ка́ко почъ́те се ѿ нѥго,	и̑ какꙿ гò ѿстави на по́честь	0,5
21		вꙿ ра́и.	1
22	и҆ спо́доби се пи́ще ра́искые.		1
23	и҆ ка́ко ꙁа́вистїю дїа́волꙿскою	и̑ ка́кꙿ мѹ̑ ꙁавидѣ̀ дїа́воль	0,5
24		и̑ прѣлъ́сти го	1
25	и҆спа́де.	та̑ ѿпа́де ѿ ра́и	0,5
26	Ка́ко пàкы тъ̀ са́мь съꙁда́тель б҃ь,	ка́кь пàкь самꙿси̑ бъ̑ детô бѣ́ше го съꙁда́ль,	0,5
27	въсхотѣ̀ възве́сти е҆́го на прьвꙋ́ю по́чъсть.	пои́ска да го пàкь ꙁаве́де на прь́вата нѥ́гова по́честь	0
28		вꙿ ра́и.	1
29	Съш҃ь́ на́ ꙁемли,	И̑ слѣ́ꙁе на́ ꙁемлꙗ,	0
30	и҆ въ́пльти се	и̑ пль́ть прїе	0
31	ѿ ст҃ые дв҃ы и҆ бц҃е марі́е.	ѿ ст҃ые бц҃е щô е дв҃ца мр҃їа́.	0,5
32	и҆ б҃ы́ съврьше́нь чл҃кь ꙗ҆ко же и҆ мы̀,	и̑ бы̑ съврьше́нь чл҃кь, катô и̑ ны́е.	0
33	кро́мѣ грѣ́ха.	ѿсвѣ́нь тькꙿмо грѣ́ х҃ не́маше.	0,5
34	ка́ко распе́тꙿ се	и̑ какꙿ сѐ распѐ	0
35	и҆ оу҆мрътви́вꙿ се по чл҃чьствꙋ.	и̑ ѹ҆мрѣ̀ катô чл҃кь,	0,5
36		а̑мѝ па́кꙿь тре́тыи дн҃ь	1
37	ка́ко въскр҃се	въскр҃е	0,5
38		катô сь́щи бъ̑.	1
39	и҆ възне́се се на нб҃са.	и̑ вьꙁне́се се на н҃бе́то.	0
40	и҆ ꙗ҆ко ты́и хо́щеть пàкы прїи́ти	и̑ то́и ще пà´кь на́поконь да слѣ́ꙁе,	0,5
41	и҆ соуди́ти чл҃кѡ̑ въсѣ̑	да сꙋ́ди на си́чꙿки чл҃ци	0
42	напослѣ́дꙿкь,		1

43		що съ̑ по си́ч'ки свѣ́ть.	1
44	и҆ вьꙁда́сть комꙋ́ждо по дѣ́лѡ҆ е҆го̀·	и҆ сѣ́кимꙋ ще да въꙁдадѐ ко́и ка́кь ѐ чини́ль.	0,5
45	Сїа̀ гл҃ющꙋ и҆ оу҆́чещꙋ ст҃мꙋ дими́трїю.	Това̀ дꙋ́маше и҆ ꙋ҆чаше ст҃ы̀ дими́трїе.	0
46	и҆мѣ́ше же и҆ мнѡ̑гы и҆спльни́телѥ оу҆че́нїю е҆го̀.		1
47	понѥ́же мнѡ̑ѕы слы́шеще слѡ́весь е҆го̀,	и҆ мнѡ̑го нарѡ̑ᵈ послꙋ́ша нѥ́говыте дꙋ́мы,	0,5
48	ѡ҆бра́щаахꙋ се на бг҃оразꙋ́мїе,		1
49		и҆ вѣрова́ха хв҃о и҆́ме.	1
50	и҆́долы же прѣѡ҆бы́деще попи́раахꙋ.	а̑ и҆долете поть́п'коваха.	0,5
51	и҆́стиннаго же б҃а	а̑ х҃а б҃а и҆стинного	0
52	и҆сповѣ́дꙋюще и҆		1
53	вѣ́роваа́хꙋ.	вѣ́роваха.	0

Средноаритметичната стойност на позициите във фрагмента е 0,57. Позициите, които получават стойност 0,5 или 1, могат да дължат тази оценка на усилване[28] или ослабване[29] на изходната формулировка – преводачески техники, които Нюмарк нарича *overtranslation* и *undertranslation* (Newmark 1993: 40, 131 – 132; Рябцева 2013: 216 – 217), заместване на номинални словосъчетания със спрегнати глаголи[30], заместване на страдателен залог с деятелен[31], добавяне на пояснения[32], експлициране на информация, която в изходния текст се подразбира[33], опростяване (стандартизиране) на изходната формулировка.[34]

Ритъмът, в който книжовникът се намесва в текста, е представен на графика 4. Тя отчита, от една страна, колко сегмента може да има между две съседни позиции със стойност 0, а от друга – колко отсечки с дължина 0, 1, 2, 3 и т. н. сегмента има в анализирания фрагмент.

[28] Вж. Ш38, Ш43, Ш52.
[29] Вж. Ш14, Ш50.
[30] Вж. Ш13, Ш23, Ш26, Ш33, Ш44.
[31] Вж. Ш19.
[32] Вж. Ш3, Ш7, Ш28, Ш36, Ш40.
[33] Вж. Ш21, Ш24, Ш25, Ш31.
[34] Вж. Ш17 → Ш18, Ш30, Ш35, Ш46, Ш48 → Ш49.

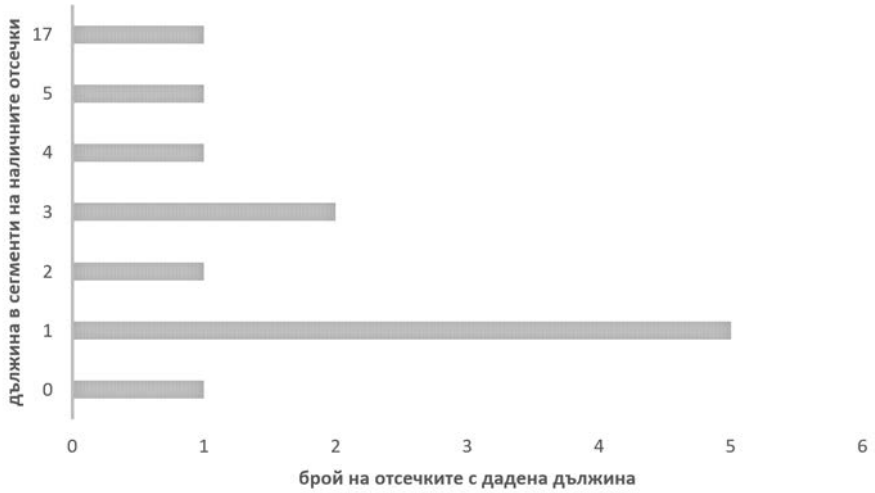

Графика 4. Диапазон на разстоянията между две съседни позиции със стойност 0 при Книжовник Ш

В дамаскиновото слово за св. Евстатий от тип *тогази*, дело на Книжовник Ф, Исус Христос се явява на светеца във вид на елен и те водят следния разговор:

[35]

Ф	Ел: 338б	Прт: 24а – 24б	Стойност
1	ѿ плакїда, что̑ ме го́ниши.	ѿ пла́кїдо. что̑ мѐ го́нишь.	0
2		а҆́ꙁь е҆́сˢмь х҃с.	0,5
3	Сѐ тебѣ̀ ра̀ди ꙗ҆ви́хˢ се на сѐмь ми́рѣ.	и҆́ ꙁарадѝ те́бѣ ꙗ҆ви́хˢ се а҆́ꙁь на то́иꙁи свѣ́ть,	0
4	а҆́ꙁь е҆сˢмь х҃с̀,		0,5
5	е҆гоже не вѣ́си чъ́сти.	а̑ ты̀ не ꙁна́ешь да мê почи́ташь	0,5
6		и̑ да мê вѣ́рꙋвашь.	1
7		а҆́ꙁь видѣ́хь	1
8		ты̀ що̀ чи́нишь	0,5
9	мл҃ты́ни твоѐ и҆ бл҃госты́ни	добро̑ и̑ мл҃ты́нꙗ	0,5
10	є҆́же тво́риши		0,5
11	къ ни́щїи̑,	на сырома́си,	0
12		и̑ това̀ твоѐ добро̑	1
13	прѣ̑ мно́ю соу́ть.	та ѐ прѣ̑ мене	0
14	и҆ прїи́до̑ ꙗ҆ви́тисе прѣ̑ то́бою,	а̑мѝ ꙁатова ти се аꙁь сега̀ ꙗ҆́ви̑,	0

15	и҆ ѹ҆ловлю̀ а҆́зь те́бе	да тѐ ѹ҆́ловлю̀	0,5
16	мрѣ́жею чл҃колю́бїа моего̀.	със҄ мо́ꙗ чл҃ко лю́бна мрѣ́жа.	0,5
17	понѥ̀же нѣ́сть праве́дно	ꙁащо̀ нѣ̀ ѐ праве́дно	0
18	та́ковꙋ бл҃гоу и҆ до́броу моу́жꙋ,	так҄вомꙋ́ꙁи моу́жꙋ добро́мꙋ	0,5
19	е҆́же е҆сѝ лю́бимь мн҃ѣ.		1
20	и҆ до́броты ра̀ди твоѐе,		1
21	ѻ҆ста́вити тѐ бы́ти помрачѐнꙋ.	да тѐ ѻ҆́ста́влю аꙁь да сѝ помраче́нь,	0
22	и҆ слоужи́ти	и҆ да слꙋ́жишь	0
23	и҆́долѡ҆ глꙋ́хы҆ и҆ нечювъсть́вны҆.	на глꙋ́хытѐ и҆ на пога́ните и҆́доле.	0,5
24	понѥ́же того̀ ра̀ди прїи́дохь	ꙁатова̀ и҆ а҆́ꙁь слѣ́ꙁо̀	0,5
25	и҆ прѣ́жде		1
26	на́ ꙁемли,	на ꙁемлѧ̀,	0
27		и҆ породих҄ се	1
28		и҆ распе́х҄ се на кр҃ть,	1
29	си́мь ѻ҆бра́ꙁомь е҆́же ꙁри́ши,	дето мѐ гледашь сега̀,	0,5
30	ꙗ҆ко да с҃псꙋ̀ рѡ́дь чл҃чьскы̀	да сп҃асꙋ̀ си́ч҄ки рѡ́дь чл҃чьскыи,	0
31		и҆ те́бе что̂ си лю́биль ме́не.	1
32	Сїа ꙗ҆ко ѹ҆слы́шав҄ ст҃ыи.	Това̀ като̀ чю̀ ст҃ыи,	0
33	а҆́бїе по си̑ ѿ стра́ха и҆ тре́пета,	растрепе́ра се ѿ стра́хь	0,5
34	па́дь ѿ конѧ̀ своего̀ нѝꙁꙋ.	и҆ па́де до́лꙋ ѿ конѧ́того,	0
35	ѡ҆́баче по ча́сѣ ѻ҆́номь ѹ҆твръ̀ди се ср҃це е҆го̀.	и҆ на́поконь по ѿ҆н҄ꙁи ча҃ е҆́два́ си ꙋ҆крѣпѝ ср҃цето.	0,5
36	въста́вь	и҆ станъ̂	0
37	ѻ҆б҄ꙁира́е се соу́дꙋ и҆ ѻ҆воу́дꙋ,	и҆ гле́да	0,5
38	видѣ́ти ѿ коу́дꙋ прїи́де е҆моу гла҃,	да ви́ди ѿгдѐ бы̂ тои́ꙁи гл҃а,	0
39	и҆ ꙗ҆ко не видѣ̀ нѝкого̀,	и҆ не видѣ̀ нѝкого̀,	0,5
40		нѝ рога́чатого.	1
41		тога́ꙁи подꙋ́ма ст҃ы̀	1
42	възва̀ велѐгла́сно.	и҆ ре́че высо́ко	0,5
43	что̂ е҃ гла҃ съ̀ е҆́же слы́шꙋ,	что̂ ѐ то́иꙁи гл҃а дето чю́емь,	0
44	кто̂ же лѝ е҆сѝ ты̀	и҆ ко́и си̑ ты̀	0
45	гл҃ѥи ми.		1

46	покажи́ ми кто҃ ѐсѝ	покажи́ ми се	0,5
47	и҆ вѣ́роую въ тѐ.	да те вѣ́рꙋвамь.	0,5
48	Гл҃ѥть ѐмоу г҃ь.	И҆ ре́че ѐмꙋ па̀кь г҃ь.	0,5
49	разоумѣ́и плакї̑да.	раꙁꙋмѣи пла́кїдо,	0
50		и҆ слꙋ́шаи.	1
51	а҆́ꙁь ѐс҆мь х҃с̀ сътвори́выи н҃бо и҆ ꙁемлю.	а҆́ꙁь ѐс҆мь х҃с, де́то с҆мь сътво́риль н҃бо и҆ ꙁемлѧ̀,	0
52	и҆ показа́выи свѣ́ть,		1
53		и҆ раꙁлꙋ́чи҆ тьмꙋ̑,	1
54	и҆ разлоучи́выи тмо҃у		1
55		и҆ пока́ꙁа҆ свѣ́ть.	1

Средноаритметичната стойност на позициите в текста на Книжовник Ф е 0,47. При него оценка 0,5 или 1 получават сегменти, в които присъстват: усилване[35] или ослабване[36] на изходната формулировка, замяна на номинални фрази със спрегнати глаголи[37], добавяне на пояснения[38], експлициране на информация, имплицитно присъстваща в изходния текст[39], опростяване (стандартизиране) на формулировката[40].

Доколкото може да се съди въз основа на ограничения анализиран материал, двамата книжовници си служат с много сходни техники, но се обръщат към една или друга от тях с различна честота. Прави впечатление и една забележителна отлика: Книжовник Ф понякога променя последователността, в която информацията се подава[41], а Книжовник Ш не прави това. А за да може да промени реда, в който идеите възникват, Книжовник Ф трябва да жонглира с по-едри единици текст, в рамките на които такова разместване става възможно.

Така се очертава следната градация на текстовете от тип *тогива* и *тогази*: на единия полюс са текстовете от тип *тогива*, за които може да се каже, че се изпълняват в едноактно действие, обхващащо цялото произведение наведнъж. На другия полюс са текстовете от тип *тогази* на Книжовник Ш, които съединяват в едно пано мозайката, получена в резултат на обработката на относително

[35] Вж. Ф6, Ф23, Ф40, Ф41, Ф50.
[36] Вж. Ф18, Ф20, Ф37, Ф45.
[37] Вж. Ф33.
[38] Вж. Ф48.
[39] Вж. Ф7, Ф9, Ф12, Ф27, Ф28.
[40] Вж. Ф42.
[41] Вж. Ф2/Ф4, Ф8/Ф10, Ф19/Ф31, Ф52/Ф55, Ф53/Ф54.

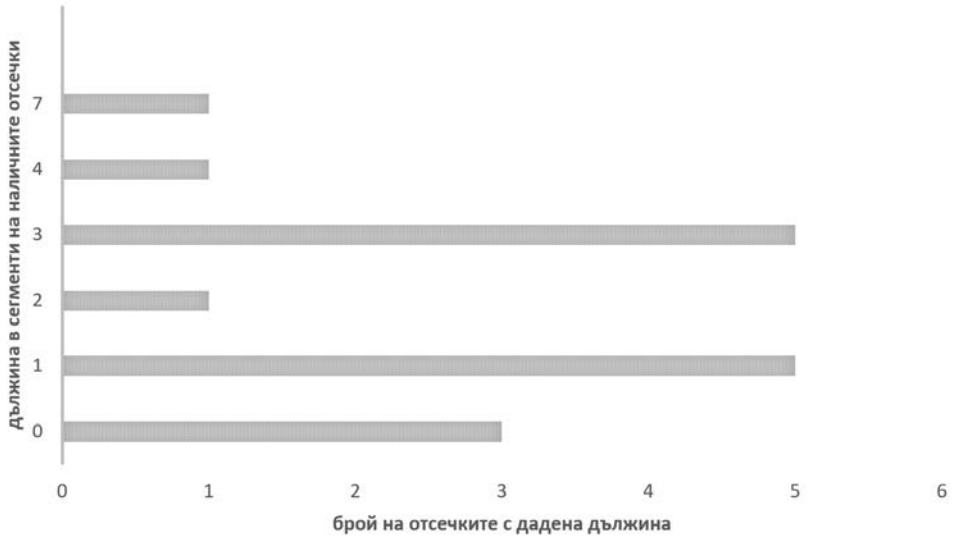

Графика 5. Диапазон на разстоянията между две съседни позиции със стойност 0 при Книжовник Ф

дребни единици текст. По средата между тях са разположени текстовете от тип *тогази* на Книжовник Ф, които не са монолитни като текстовете от тип *тогива*, но чиято мозайка се състои от по-едри единици текст, отколкото при Книжовник Ш.

Представа в какви предели варира размерът на текстовата единица у Книжовник Ф, дава позиция Ф40. Плакида чува гласа на Исус Христос, без да може да разбере кой говори, откъде идва този глас. Оглежда се, но не вижда никого. И тук Книжовник Ф добавя от себе си, че не вижда даже елена, който е преследвал до този момент. 31 реда по-долу идва и краят на разговора: товà р͡ечѕ, бѫ̈ и̑ ѿнꙿѕи рога́чь ве́кѥ не видѣ́ се. И̑ тога́ѕи вьѕꙿсѣ́дна сѫ̈ыи на ко́нꙗ, и̑ вра́ти се наѕа́дь при во́иската си̑ (Прт: 25а). Щом като еленът чак сега изчезва от погледа на Плакида, значи той не е изчезнал 31 реда по-рано. Ако тези редове бяха част от една и съща текстова единица, Книжовник Ф щеше да съобрази, че не бива да усилва формулировката на изходния си текст и̑ ꙗ̀ко не видѣ̀ нѝкогò, която съответства и на гръцкия оригинал *καὶ ὡσὰν δὲν εἶδε τινα* (TLG §19: 111). Плакида не е видял „никого“, от когото по негова представа може да идва потреслият го глас, но еленът си е бил там. Или с други думи, текстовите единици, с които борави Книжовник Ф, са по-малки – бих казала, значително по-малки – от 31 реда текст, но по-големи от 4 и половина или 5 реда, колкото има между Ф19 и

Ф31, двете най-отдалечени една от друга разместени позиции в анализирания фрагмент от текста.

Нека сега видим какъв сценарий на възникване подкрепя текстологичният анализ на Словото за 40-те севастийски мъченици. Впечатлението, което Словото оставя у внимателния читател, е, че авторът му сякаш рисува пейзажа дърво по дърво и фигура след фигура, без да има предварителна обща представа за цялото, без да спазва правилата на перспективата и да обръща внимание на композицията. Сравнението е на Серхио Виаджо, който така описва действията на начинаещия преводач, превел текста си в реда, в който го е намерил написан на страницата (Viaggio 1992: 41).

Можем да преценим до каква степен новобългарският текст съответства на прототипа си, като сравним събитийната канава на двата текста. Веднага става ясно, че в новобългарския разказ липсва едно действащо лице – военачалникът, който носи името Λυσίας в някои гръцки варианти, но е оставен без име в архаичния източник на новобългарския текст. Причината за неговото отсъствие, изглежда, е, че там той е означен като дѫ́ѕѣ, както е и в гръцкия оригинал (δούξ), а книжовникът не е знаел какво значи тази дума.[42] Това се разбира по формулировката му първия път, когато думата възниква в текста: ѻ҃жи́даше нѣ́що паша́та (Л4: 95а; КМ1103: 10а; Ц133: 127; КМ1067: 60б). Изречението има за цел да поясни защо репликата на св. Кирион, че окръжният управител има право не да ги измъчва, а само да ги разпитва, кара окръжния управител да промени решението си как войниците християни да бъдат доставени в затвора: той се стресва, защото очаква пристигането на военачалника – високопоставено лице, което може да пожелае другояче да подходи към непокорните войници. След като в новобългарския текст не е казано какво или кого очаква окръжният управител, остава неясно и защо той се е уплашил от това възражение. Тази фраза предизвиква недоумение у следващи преписвачи, които се опитват да си я обяснят: ꙁащо̀ са надѣе́ше па́шата (КМ721: 105б), ꙁащо́ се надее́ше паша́та, да се предадѫ́т (КМ1073: 265б; КМ1078: 55б).

Когато напредва в текста, книжовникът се досеща, че става дума за още един противник на 40-те мъченици, но решава, че той не е важен и може да бъде елиминиран от сюжета, като репликите и действията му се припишат на окръжния управител Агрикола (*Ἀγρικόλαος* – ⱁⰳⱃⰻⰽⱁⰾⰰⱁⰻ – âгриколáе) – противника на мъчениците, който присъства от самото начало на словото. Титлата на Агрикола *ἡγεμών* в архаичния текст най-често се предава като кнѧзъ, на което

[42] Трябва да имаме предвид, че думата *дукс* не е била непозната на книжовниците, създали текстовете от тип *тогази*. Тя се среща в дамаскиновото слово за св. Димитър (RKBENO 2012: 230).

съответства нбг. паша́. Може би вследствие на това стратегическо решение в епизода със замерянето на мъчениците с камъни не военачалникът улучва окръжния управител, а окръжният управител удря с камък сам себе си – вж. обаче и пример [27], паралелите към който показват, че тази модификация е могла да бъде и част от X(n).

Това решение има и други последствия. Например, след като военачалникът е заличен, става неясно едно изказване на св. Кандид, запазено в новобългарския текст – вж. [36]. Кои са тримата, които противостоят на мъчениците? В гръцкия текст и неговия архаичен превод това са сатаната, окръжният управител и военачалникът, но в новобългарския вариант изречението губи своята референтност.

[36]	νῦν οὖν τρεῖς εἰσιν οἱ πολεμοῦντες ἡμᾶς· ὁ σατανᾶς καὶ ὁ δοὺξ καὶ ὁ ἡγεμών. ὅλως δὲ εἷς ἐστιν καὶ οὗτος ἀόρατος· ὁ οὖν εἷς, ἵνα τοὺς τεσσαράκοντα νικήσῃ; μὴ γένοιτο, μή (Gebhardt 1902: 174)	нинѣ же ѹбо трие сѫтъ борѧщии сѧ съ нами. сотона, и доуѯсъ, и кнѧꙁъ. нѫ всѣ єдино є҃. и тъ невидимъ. єдин же ли ѹбо да побѣдитъ .м҃. да не бѫдетъ (Грм: 147а)	и҆ тѣ́ꙁи са сега̑ три́ма що са̀ бо́р҃тѣ със҆ на҃. и҆ си́ч҆ко тѹ́й є҆дно́ е. та є҆ди҃ ли да на҆ виѐ на, м҃. да не бъ́де тѹ́й тъ́й. (Л4: 96а)

Друга непозната за книжовника дума е гръцката заемка в архаичния текст капикларии ‘тъмничар’ (от гр. *καπικλάριος*). Когато я среща за първи път в текста, той я интерпретира като лично име и така се явяват двама тъмничари вместо един: на единия името му е а̑гла́вїи (съответства на аглаии *’Αγλάϊος*), а на другия – капикла́рїи: и҆ ꙁаръ́ча а̑гла́вїю и҆ капикла́рїю тврь́дѣ ꙗ҆́ко да гѝ па́ꙁѣтъ (Л4: 95б, така е и във всички други преписи). Когато в текста по-нататък става дума пак за същия тъмничар, изречението [37], чийто реконструиран X(n) вариант е маркиран с два астериска, е синтактически двусмислено и си проличава колко неуверен е книжовникът в това как трябва да бъде интерпретирано то.

[37]	παρεκατέστησαν δὲ αὐτοῖς φύλακας στρατιώτας καὶ τὸν καπικλάριον. ἐγγὺς δὲ τῆς λίμνης ἦν βαλανεῖον, ὃ καὶ ἐξεπύρωσαν (Gebhardt 1902: 177)	**и[43] приставише[44] имъ[45] страже[46] стрѣщи[47] ихъ[48] и[49] капикларїа[50] соущоую близъ езера баню раждегоше[51]	и҆ ѻ҆ста́виха и҆ стража́ри да гѝ па́ꙁѫ҃. и҆ капикла́ри щѐ бѣ́ше ба́нꙗ напра́виха бли́ꙁꙋ при бла́тото горе́ща (Л4: 99а) и҆ ѡста́виха те́мъ бе́хчї́е да ги́ па́зетъ, и҆ капи́кла́ри що бе́ше, ба́нѧ на́пра́виха бли́ꙁꙋ при бла́тото горе́ща (КМ1103: 11б)

Приемаме, че изходният архаичен текст е бил подобен на реконструирания по-горе X(n) с две сказуеми, но без явно изразен подлог: 1) приставише с пряко допълнение страже и капикларїа и 2) раждегоше с пряко допълнение соущоую близъ езера баню. В двата новобългарски преписа, които отразяват най-ранен стадий от развитието на текста, пунктуацията допуска различни отношения между сказуемите и номиналните фрази: в КМ1103 капикларият би могъл да бъде пряко допълнение на първото сказуемо, както е в архаичния текст, но в Л4 той явно се отнася към второто сказуемо. И в двата случая обаче *що беше* върви не с банята, както е

[43] Така в Хил250: 170а; Хил444: 165а. Пропуснато в Грм: 149б; РНБ46: 97а; ИВ656:26б; Соб: 64; Зг22: 219а; АС7²: 90б; Гилф53: 235а.

[44] Така в Соб: 64; Хил250: 170а; Хил444: 165а ↔ приставишѫ же (Грм: 149б; РНБ46: 97а; ИВ656:26б; Зг22: 219а; АС7²: 90б; Гилф53: 235а).

[45] Така в Зг22: 219а; Хил250: 170а; Хил444: 165а ↔ ихъ (Грм: 149б; РНБ46: 97а) ↔ пропуснато в ИВ656:26б; Соб: 64; АС7²: 90б.

[46] стражов (Соб: 64) ↔ стража вонны (АС7²: 90б) ↔ стражѫ и вонны (Грм: 149б; Хил250: 170а; Хил444: 165) ↔ и вонны (Зг22: 219а) ↔ вонны (РНБ46: 97а; ИВ656:26б).

[47] Така в РНБ46: 97а; ИВ656: 26б; Соб: 65. Пропуснато в Грм: 149б; Зг22: 219а; АС7²: 90б; Хил250: 170а; Хил444: 165а.

[48] Така в ИВ656: 26б ↔ ꙗ (Соб: 65) ↔ пропуснато в Грм: 149б; РНБ46: 97а; Зг22: 219а; АС7²: 90б; Хил250: 170а; Хил444: 165а.

[49] Така в Грм: 149б; РНБ46: 97а; ИВ656: 26б; Зг22: 219а; АС7²: 90б; Хил250: 170а; Хил444: 165а. Пропуснато в Соб: 65.

[50] Така в ИВ656: 26б; Зг22: 219а; АС7²: 90б; Хил250: 170а; Хил444: 165а ↔ старѣншиноу стражемъ капикларию (РНБ46: 97r-97v) ↔ старѣншинѫ стражемъ (Грм: 149б) ↔ пропуснато в Соб: 65.

[51] Така в АС7²: 90а ↔ соущюю же близъ ѥзера баню раждьгоша (РНБ46: 97б; ИВ656: 26б) ↔ соущее близъ ѥзера и баню раж҃егоше (Хил250: 170а; Хил444: 165а) ↔ соущии же близь єзера баны (Зг22: 219а) ↔ раждегошѫ же банѧ. сѫщѫ близъ єзера (Грм: 149б) ↔ и разьжгоша баню близъ ѥзера (Соб: 65).

според архаичния текст, а с капиклария. Следващи преписвачи правят опити да си обяснят точните взаимоотношения между капиклария и второто сказуемо. В Ц133 и КМ1067 към капиклария се отнася подчиненото относително изречение *що беше баня направил близо при блатото гореща.* При това капикларият може да продължи да бъде пряко допълнение на първото сказуемо заедно със стражарите. Пунктуацията на КМ1073 свързва капиклария и банята другояче: оказва се, че значението на непознатата дума *капиклария* се пояснява с *що беше баня.* И именно тази капиклария са направили близо до езерото. В тази трактовка думата е от женски род и се явява с ново значение: ‘баня’. Забележително е, че наличието на тъмничар на име Капикларий по-горе в текста не пречи на книжовниците да приемат, че *капиклария* може да бъде друга дума за ‘баня’.

И на други места в архаичния източник X(n) пунктуацията е била такава, че е допускала алтернативни интерпретации на синтактичните връзки. Ето още един пример:

[38]	ἔλεγεν γὰρ αὐτοῖς· Κατ‘ οἰκονομίαν Θεοῦ ἑταῖροι ἐγενόμεθα ἐν τῇ προσκαίρῳ ταύτῃ στρατείᾳ (Gebhardt 1902: 173)	гл҃аше имъ съмотрениемъ бж҃иемъ. въ врѣмен҄нѣмъ семъ воинъствѣ не разлѫчихом сѧ ѿ себе (Грм: 146а)	и҆ дꙋ́маше и҆ съ҇ сво́й ра́ꙁꙋмъ и҆ сьс҄ бж҃їа во́лꙗ. Бра́тїа дрꙋжи́на сѥ҇ бѣ҇ме в҄ ма́л҄ко врѣмѐ в҄ тꙋ́й войни́ш҄ство (Л4: 95б)

Понеже е разположено между изречението, въвеждащо пряката реч на св. Кирион (модус по концепцията на Шарл Байи за комуникативната организация на изречението), и неговите думи (диктум), обстоятелственото пояснение *κατ‘ οἰκονομίαν Θεοῦ* - съмотрениемъ бж҃иемъ (Грм) / по строю бж҃ию (Супр[1]: 36б) може да се отнесе и към модуса, а не само към диктума. В новобългарската версия то във всички преписи е отнесено към модуса, което е повлякло трогателната реакция на книжовника, издаваща неговото модерно светоусещане: той добавя от себе си, че св. Кирион казва тези думи и *по свой разум*, а не изключително по Божията воля.

Това не изчерпва съдържателните разлики между архаичните текстове и новобългарския вариант, никоя от които няма според знаменития преводач и теоретик на превода Питър Нюмарк право на съществуване (Riabtseva 2013: 205). Ще се огранича само с още един показателен пример, който хвърля обилна светлина върху творческия процес, в резултат на който е възникнал новобългарският текст. След като епископ Петър и помощниците му изваждат костите на мъчениците от реката, следва едно изречение, което в този контекст няма смисъл: и҆ тѣ́й ст҃ы́те м҃ници ѻ҆ста́виха оу҆ рѣкѣ́та (Л4: 102б)[52]. В стремежа си да

[52] Така е и в КМ1103, Ц133 и КМ1067 с несъществени за нашия въпрос тук вариации.

избягнат противоречието, следващи преписвачи са внесли промяна: ѩ тъѩ сѓи́те ᷉мницы̀, не ѿста́виха оу̑ река́та (КМ1073: 269б; същото в КМ1078). Сравнението с архаичните текстове показва, че изходният текст ⱂⱁⱗⱁⷢишѫ ѧ въ ⱃа̑кѧ (Грм: 153б) не е бил разбран и неясното *рака* ‘ракла’ е било заменено с *рѣка*, което е повлякло и нагаждане на глагола към новия контекст. Двете последователни промени могат да се дължат и на двамата книжовници: единият не е знаел думата ⱃакѧ и я е поправил на ⱃѣкѧ в архаичния текст X[n], а другият при изготвянето на новобългарската версия е заменил глагола, опитвайки се да осмисли изречението. Характерен за него обаче е тесният обхват на контекста, един вид „тунелна визия“: той не е свързал в едно логично цяло смисъла на това изречение и предходните събития. За това са се погрижили, както са могли, следващите преписвачи.

Въз основа на такива данни можем веднага да отхвърлим монолитния сценарий на възникване на Словото за 40-те севастийски мъченици. То може само да бъде от мозаечен тип. Сравнявайки с него текстовете от тип *тогива* и *тогази*, за които вече стана дума, установяваме, че този текст от тип *тогизи*, както и текстовете от тип *тогази*, е продукт на писмено (а не устно) творчество, но това е творчеството на неопитни творци. Първият записан вариант на текста всъщност е чернова. Ето как е възникнал той: книжовникът чете текст, написан на традиционния литературен език, и го записва на говорим новобългарски език. Въпреки че терминът *превод* не изглежда много подходящ, защото в случая става дума за конкретна дейност, протичаща в рамките на постепенната смяна на културните ориентири на едно общество, а не за пресаждането на дадено произведение на нова национална почва, ще продължим да го използваме поради липсата на подходящи алтернативи. По-късно, изглежда, следващото поколение също толкова неопитни творци четат новогръцки текстове и ги превеждат на новобългарски.[53] При това всички тези книжовници подхождат към задачата си така, както Нюмарк казва, че преводачът не бива да прави: те не си изграждат предварително непротиворечива представа за фактологията на своя оригинал, за неговото послание, стил и символика (Newmark 1988: 11 – 18; Riabtseva 2013: 212 – 213). Те просто вземат в ръка непознат или малко познат текст и чист лист хартия и го записват на говорим език от началото и до края. Затова следващите преписвачи се сблъскват с цяла серия неясни моменти и по неволя се превръщат в редактори. Обаче, тъй като те не сверяват своя текст с оригинала и нямат по-ранни авторитетни преписи на разположение, предлаганите от тях решения често са също тъй несъвършени,

[53] Пример за такова преводаческо творчество в новобългарската книжнина от тип *тогизи* са преведените от гръцки проповеди на Илия Миниат, за които вж. Mladenova 2014.

какъвто е и първоначалният вариант. Неговата поетическа дикция обаче става все по-съвършена. Обработката на текста при този тип творчество е част от неговата текстологична история, докато при текстовете от тип *тогива* тя е част от текстологичната му предистория. Колкото по-дълга текстологична история има един текст, който е продукт на такова писмено творчество, толкова той е по-обработен и вътрешно непротиворечив, но тази стилистична обработеност често е за сметка на точността и има като неволно последствие отдалечаването на произведението от оригиналния замисъл. Това положение контрастира не само с предшестващото устно народно творчество, но и с авторската обработка на текстовете – било то оригинални произведения или преводи – през следващата епоха, когато авторът сам подлага своята чернова на обработка, разполагайки с цялата информация, която е имал, когато я е писал.

Връщайки се към сравнението на творческите процеси, които са довели до създаването на мозаечните текстове от тип *тогази* и до Словото за 40-те севастийски мъченици, можем да видим как се отразява на крайния продукт разликата в обема на текста, който се обработва наведнъж. Текстовите единици, с които работи създателят на Словото, явно са с още по-малък обем от най-малките, с които сме се сблъсквали досега – тези на Книжовник Ш.

Към вече приведените данни, които навеждат на тази мисъл, ще добавя само сравненията, които се използват в новобългарското Слово за 40-те севастийски мъченици в рамките на една страница, когато става дума за края на единствения отстъпник от вярата, побягнал да се сгрее в банята на брега на Севастийското езеро. Всички новобългарски преписи еднакво предават тези три сравнения, едно от които има паралел и в архаичния източник, и в гръцкия оригинал, а второто трябва да е присъствало в архаичния източник X(n).

[39]	εὐθέως διελύθη (Gebhardt 1902: 177)	абиє растаа сѧ (Грм: 150а), абыє растаꙗ сє ꙗко/аки воскь (Зг22: 219а; АС7²: 90а; Глф53: 235а)	то́й ... са растопѝ като̀ во́сˈкь ѿ ѻ̃гˈнь. (Л4: 99б)
[40]	ὁ γὰρ ἀποχωρισθεὶς ἀφ᾽ ἡμῶν ὡς ὕδωρ ἐξεχύθη (Gebhardt 1902: 177)	ѿлѫчи бо сѧ ѿ на͡ и ꙗко вода разлıа сѧ (Грм: 150а)	като̀ со́лˈ са растопѝ, и̑ като̀ вода́ са ра̑лѣ́ꙗ (Л4: 99б)

За нас тук е важно третото сравнение, въведено от създателя на новобългарската версия: *като сол се разтопи*. То е приемливо единствено ако се вземе само по себе си, без да се съотнася с околното повествование. Иначе ефектът е по-скоро хумористичен, защото, реално погледнато, един премръзнал вероотстъпник едва ли може да бъде едновременно като восък, като сол и като вода. Книжовникът обаче не е забелязал това, защото възприема текста фрагменти-

рано: възприятието му е многократно пречупено при прехода от една плочка на текстовата мозайка към друга.

Друг аспект на творческия подход на създателя на новобългарската версия на Словото за 40-те севастийски мъченици го приближава към неговите предшественици от всички ранни новобългарски книжовни центрове. Става дума за склонността да се усилва изказът на новобългарския вариант на текста в сравнение с архаичния източник.

[41]	λοιμοῦ καὶ ὠμοτάτου ὄντος (Gebhardt 1902: 171)	сѣцѫ гѫбителю и свѣрѣпѫ (Зг22: 217б; РНБ46: 95б; Глф53: 232б)[54]	ла́дь бѣ́ше ѝ зѣ́ль гони́телъ (Л4: 92б; така навсякъде)
[42]	ἐπεὶ οὐ πείθει ὑμᾶς ἡ πρώτη ἀρχὴ τῶν βασάνων (Gebhardt 1902: 175)	аще вамъ не прѣпрѣ прѣвоє искоушение мѫкъ (Грм: 148б; без съществени за нашите цели различия в другите преписи)	а̂кѡ ва̂ пр҃вата бѣда̀ ѝ мѣ́кы не можѣ̀ да прѣпрѣ̀є ѝ да вѝ оу҃мѣ́дры (Л4: 97б; така навсякъде)
[43]	καὶ τὸν σατανᾶν κατῄσχυνας (Gebhardt 1902: 179)	и неприлѫжнь посрамилъ єси (Грм: 151б; така в повечето преписи), и дьѭвола посрамилъ ѥси (Соб: 67)	ѝ дѵш҃ма́нинѫ̂ бы̀ посра́мень. ѝ дїа́волъ бы̀ пото́п҃канъ. (Л4: 101б; така навсякъде освен в КМ1073), ѝ дѵш҃ма́нете би́ха посра́мени. ѝ дїа́воль бѝ потъпканъ (КМ1073: 268б)

Наличието на обща традиция в това отношение се доказва и от самата новобългарска текстолологична история на Словото, която демонстрира, че книжовниците гонят една и съща цел. С всеки преход на Словото от един етап на неговата текстологична история към друг силата на изказа нараства. Така например става в примери [44 – 45] по-нататък, при които КМ1103 свидетелства, че първоначално в новобългарската версия усилване не е имало.

[44]	ἀπονενοημένοι (Gebhardt 1902: 176)	окаан҃ни (Грм: 148б)	ѿ о̂каа́н҃ны, ѝ нечи́стꙑ/ нечѣ́стꙑ / нечести́вы (Л4: 98а и всички други преписи без КМ1103)

[54] Пропуснато в ИВ656: 22а. Същият текст, но без съединителния съюз, присъства в Грм: 143б; Соб.: 60; Супр[1]: 35а; АС7[1]: 86а; със замяна на дателния падеж с именителен соу҃ць гоу҃би́тель свѣ́рѣпь в Хил250: 166б и Хил444: 161а.

[45]	Οὐαί μοι (Gebhardt 1902: 179)	оувы мнѣ (Грм: 151б)	ѿлеле ме́нѣ, и҆ теж҆ко́ мы (Л4: 101а и всички други преписи без КМ1103)

Примери като [46], в които само в един от текстологично най-късните преписи има усилен изказ, докато другите се придържат към нивото на емфаза в архаичния модел, показват, че тенденцията е била устойчива и всеобща.

[46]	διὰ τί οὐ θύετε τοῖς θεοῖς; (Gebhardt 1902: 176)	чесо ради не пожрете бг҃омъ (Грм: 148б), че ꙁащо̀ не ще́те да слꙋ́жите на на́шете бо́ѕи (Л4: 98а; и подобно в другите преписи без КМ1073)	че ꙁащо́ не щете да слꙋ́жите, и҆ да се покла́нѧте на на́шите бг҃ове (само КМ1073: 266б)

Отношението към библейските цитати на новобългарската версия на Словото за 40-те севастийски мъченици, каквато е тя на късния стадий от развитието на текста, на който намираме КМ1073[55], е подробно разгледано от Елка Мирчева в съпоставка с отношението към тях на създателя на новобългарската версия от тип *тогази* на дамаскиновото Слово за архангелите Михаил и Гавриил, означен по-горе като Книжовник Ш. Мирчева намира съществени отлики между двете слова, които отдава на факта, че между създаването им е минал около един век (Mircheva 2014: 50; Mircheva 2018: 97 – 104). Ето до какви изводи стига тя:

Присъствието на библейските текстове в двете слова е напълно различно. Евангелските откъси в словото за св. арх. Михаил и Гавриил са вероятно първият опит за новобългарски превод на тези текстови откъслеци. Знаменателна е връзката на този превод със съответните пасажи в Славейковата Библия.

Библейските цитати в житието и мъчението на 40-те мъченици показват съвършено различен подход. Тези цитати не са просто преведени на говорим език, те са стилово принизени, битовизирани, изгубили са сакралния си облик.

[55] Заслужават внимание и различията между преписите на новобългарското Слово за 40-те севастийски мъченици конкретно по отношение на библейските цитати. Те като цяло се вписват в общите тенденции на текстологичното развитие, разгледани тук. Преписвачите не правят опити да приложат радикално отличаващи се преводачески стратегии към тях. Ето няколко примера. Императивът изми в Пс 58.2 – 3 (Л4: 94а) се предава в КМ1104 като кꙋртꙋли́саи, в Л4, Ц133 и КМ1067 – като о҆тръвѝ и в КМ721, КМ1078 и КМ1073 – като и҆ѕбавѝ. Най-издържано стилистически е последното. В Пс 36.15 (Л4: 97б) текстът, представен в КМ1078, е късна модификация, срещаща се още само в КМ1073. В Йоан 11.25 (Л4: 98б) спрегнатата частица за бъдеще време в щете да бъ́дете живы́и е заменена с неизменяемо ще само в КМ1073. Вероятно най-съществен е пропускът на част от цитата на Пс 76.14 – 15 (Л4: 101б) ты́ си бг҃ъ щото̀ стрꙋ́вашъ чюдеса̀ в КМ 721, КМ1078 и КМ1073. Вж. и примери [16], [17].

На места поетичният текст на Псалтира, както и отвлеченият характер на старозаветните пророчества не са добре разбрани, което е причина дори за известното им профанизиране, но и в останалите случаи цитатите престават да бъдат такива, а стават част от общия разказ (Mircheva 2014: 51).

Допълнителна разлика между словата, която Мирчева обсъжда, е непоследователният според нея подход към библейските цитати в КМ1073, където някои цитати произволно са оставени в древния си облик, а други се предават на силно онароднен език, с включването на турски думи, при което те „губят високия си стил, „приземяват се“, битовизират се и мъчениците заговарят като „обикновени хора“. Но дали подходът към библейските цитати на книжовника, създал това Слово, е наистина непоследователен? Мирчева разглежда общо 20 библейски цитата (Mircheva 2014: 41 – 45). Четири от тях са цитати от псалми, които мъчениците *пеят* (Пс 90.1 – Л4: 94а; Пс 53.3 – 4 – Л4: 96б; Пс 122.1 – 2 – Л4: 98а-98б; Пс 11.2 – Л4: 101б). Всички те са на архаичен език. Има още един кратък цитат от Псалтира, Пс 76.14 – 15, който се среща в Словото два пъти: веднъж като препратка към песен (Л4: 98а) и веднъж като част от изказване на св. Кирион (Л4: 101б). Ето този цитат и двата пъти се дава еднакво на новобългарски. В архаичните варианти на текста обаче и в гръцкия оригинал се среща само веднъж – на мястото в текста, където той е част от думите на св. Кирион. Появата му в Л4: 98а явно е продукт на механична грешка, възникнала в текстологичната история на новобългарските преписи на най-ранен етап и затова отразена във всички преписи. Тя не е могла да възникне като част от авторския текст, ако логиката на книжовника е била такава, каквато я намираме навсякъде в това Слово: поезията се запазва в оригиналния си вид, а прозата се предава на говорим език.[56] Най-вероятно е тази логика да отразява съществуващата по онова време практика. Песнопенията в храма са продължавали да бъдат на архаичен език и след като все повече свещеници са почнали да се опитват да завладеят вниманието на паството си с разбираеми проповеди на говоримия език. Въз основа на тази обща за всички преписи грешка се постулира съществуването на първия етап от текстологичната история на новобългарското слово, представена на фигура 1.

Що се отнася до стиловото принизяване на текста на библейските цитати в Словото за 40-те севастийски мъченици в сравнение със Словото за архангелите Михаил и Гавриил, трябва да имаме предвид изключително важния извод на Мирчева за приемствеността между езика на възрожденските евангелски пре-

[56] Мирчева препраща и към два други цитата на архаичен език – там, където се очаква говорим език – Марк 13.13 (КМ1073: 265а) и Пс 123.7 – 8 (КМ1073: 269а), но в ръкописа те всъщност са на новобългарски.

води и на ранните дамаскинарски текстове. Това не е странно, ако си спомним, че следи от познанство с новобългарските дамаскини има не само в речника на Найден Геров, както отбелязва Дьомина, но и в творчеството на Софроний Врачански и П. Р. Славейков (Mladenova, Velcheva 2013: 27, 106 – 107). Все още не е напълно проучено какво е наследил от езика на дамаскинарите книжовният език на следващите поколения, но стилистиката на библейските преводи, с която сме свикнали, дължи много на творчеството на анонимните книжовници от XVII век, които са се трудили в книжовните средища *тогива* и *тогази*. Щом това е така, трябва ли да се учудваме, че отклоненията от нея в творчеството на други книжовници, което не е било възприето като модел за подражание от следващите поколения, нарушава за нас сакралността на библейския текст? Нали се твърди, че красотата е в окото на наблюдаващия. Окото на наблюдаващия носител на българския език е получило нагласата си от дамаскинарите, създали текстовете от тип *тогива* и *тогази*.

6. ИЗВОДИ

Нека обобщим накратко резултатите от това емпирично изследване. На ниво данни за бъдещи изследвания на историята на българския език изданието на новобългарското Слово за 40-те севастийски мъченици, публикувано в приложение към тази студия, прави крачка към разширяването на корпуса от ранни новобългарски материали, достъпни за учени с широк профил. Самата студия помества това новобългарско произведение в контекста на творческите процеси, довели до създаването му, и дава представа за какви лингвистични явления има данни в него.

Методологически императив, чието важно значение студията потвърждава, е необходимостта този корпус от ранни новобългарски текстове за лингвистична употреба да бъде изграждан постепенно, като текстологичният анализ на всеки текст предшества лингвистичния. Лингвистите, които се опират на корпуса, не могат да направят достоверни заключения без отчитане на текстологичната история на текста. Наличните в корпуса комплекти от данни за едно и също лингвистично явление задължително трябва първо да се стратифицират, за да се изявят диахронните отношения помежду им, а това е продукт на текстологичния анализ. Едно от последствията на това положение е, че данните на късни преписи като КМ1073 не са директно съпоставими с данните на техни ранни предшественици, представители на предходни етапи от развитието на текста, каквито са Грм или Зг22, нито принадлежат към единна езикова система, тъй като са продукт на постепенно натрупване на хетерогенни изменения. Това е още по-наложително да се има предвид пора-

ди неизбежната зависимост на веригата от текстологични звена от запазените през вековете преписи на текста.

В студията се установява, че новобългарското Слово за 40-те севастийски мъченици е родено под перото на някой от книжовниците, участвали в дейността на средището *тогизи*. Това трябва да е станало малко преди или през последното десетилетие на XVII век, защото поне три по-ранни преписа отделят преписа му в Л4 от момента на възникване на Словото, а пък Л4 се датира по водните си знаци през 1690 – 1700 г.

Преписите на Словото в КМ721, КМ1078 и КМ1073 показват, че творческите отношения между книжовниците в средищата *тогази* и *тогизи* в края на XVII век са били двустранни. Не само творбите от тип *тогази* се преписват и преработват по това време от сътрудниците на средището *тогизи*, както сигурно е било първоначално, но и техните собствени плахи творчески опити се радват на вниманието на едно ново поколение сътрудници на средището *тогази*. Продукцията на двата центъра обаче се ползва с различен престиж: произведенията, създадени в средището *тогази*, се преписват повече и се четат по-охотно. Те също така ще се запомнят от читателите по-добре и ще окажат по-силно влияние на развиващия се новобългарски книжовен език.

Книжовниците, чиято дейност е отразена в тясно свързаните помежду си и с първоначалния новобългарски вариант на Словото ръкописи Л4, Ц133 и КМ1067, са консервативни, погледът им е обърнат към миналото. Избират си да осъвременяват в езиково отношение ценни стари текстове като Словото за 40-те севастийски мъченици. Анализът на техния език е в зародиш, но и малкото, което знаем за неговите отличителни признаци, показва, че той е имал своята специфика (вж. Mladenova 2015: 328).

Нова светлина върху залеза на най-ранното книжовно средище *тогива* би могъл да хвърли вариантът на словото в КМ1103. Той влиза в уникални отношения с известните ни 18 слова от тип *тогива* (вж. Mladenova, Velcheva 2013: 509), които тепърва трябва да се осмислят. Възможно е това да е просто млад филиз, покарал върху същата диалектна почва, на която са израсли и другите произведения от тип *тогива*, но в нови условия. По-интригуващо ще е, ако се окаже, че връзката между техните родословия е по-сериозна.

Оживлението, царящо на кръстопътищата на българската култура през XVII и XVIII век, се отразява като в капка вода в книжовната история на преданието за 40-те севастийски мъченици. Това е времето, когато не само контролираната кирило-методиевска традиция на предметафрастовото Слово става стъпало, на което пониква скромната неконтролирана традиция на неговата новобългарска версия, разгледана тук, но и третият, търновският, превод на това Слово получава свой новобългарски изказ в КМ1066: 156а – 158б (вж. Mircheva 2014: 37 – 38; Mircheva 2018: 89 – 110, 359 – 365). Нещо повече, новогръцко-

то Слово за севастийските мъченици, включено в Νέος Θησαυρός, се превежда на новобългарски и попада в някои дамаскини от IV новобългарска група (вж. Stradomski 2023). Читателите могат да си изберат в какъв вариант да се запознаят с това любимо предание. Най-нетърпеливите от тях даже имат на разположение в Д27: 130б и своеобразен „дайджест“ на тази история, чиято разговорна лексика представлява лингвистичен интерес. И това не е всичко, защото този преглед оставя извън скобите словата за 40-те севастийски мъченици в обемното творчество на книжовниците от кръга на Йосиф Брадати, които продължават да чакат своя изследовател.[57]

Източници

АС7: *Пролог / Тържественик минеен от XVI в.* Библиотека Академии наук, Санкт Петербург, Ръкописна сбирка на Александро-Свирския манастир, ркп. № 7 (Antoshina 1997a: 30). <http://ecatalog.rasl.ru:8080> [30.01.2026].

Б739: *Дамаскин с новобългарска и архаична част и приписка от 1728 г.* Biblioteca Academiei române, Букурещ, Ms. Slav 739 (Panaitescu, Mihail 2018: 201 – 207).

БАН85: *Панегирик минеен и триоден от XVI в.* Научен архив на БАН, София, ркп. № 85 (Kodov 1969: 204 – 210; Mircheva 2010 – 2011).

Блн: *Новобългарски дамаскин от 1770 – 1780 г., наречен „Беленски“.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, ркп. № 713 (Tsonev 1923: 359 – 362; Mladenova et al. 2016: 441 – 447).

Брл: *Новобългарски дамаскин от края на XVIII или началото на XIX в., наречен „Берлински“.* Biblioteka Jagiellońska, Краков, Slav. Fol. 36 (Ciaramella 1996; Stradomski, Braga 2025: 112 – 117).

ВМЧ-Соф: *Софийски препис на Великите чети минеи на митрополит Макарий за март от 1529 – 1541 г.* Государственный исторический музей, Москва, Сбирка на А. С. Уваров, ркп. № 201 (Serebriakova 1995).

ВМЧ-Усп: *Успенски препис на Великите чети минеи на митрополит Макарий за март от 1552 г.* Государственный исторический музей, Москва, Синодална сбирка, ркп. № 992 (Weiher et al. 1997: 146 – 152).

Г39: *Новобългарски дамаскин от втората половина на XVIII в.* Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького, Одеса, ркп. № 1/123 (Mochul'skii 1890: 62 – 65; Kuev 1986: 71; Braga 2023: 97 – 104).

Грм: *Панегирик с избрани слова и жития за цяла година от 1358 – 1359 г., наречен „Германов сборник“.* Biblioteca Sfântului Sinod al Patriarhiei României, Букурещ, ркп. № 1 (Mircheva 2006).

[57] Вж. например варианта на Словото в сборник на Йоан Врачански (Angelov 1963 – 1964, 2: 142).

Глф53: *Панегирик за цяла година от последната четвърт на XV в. или началото на XVI в.* Российская национальная библиотека, Санкт Петербург, фонд 182, сбирка на А. Ф. Гилфердинг, ркп. № 53. <https://expositions.nlr.ru/ex_manus/Serbian_Manuscripts> [30.01.2026].

Д26: *Новобългарски дамаскин от 1799 г.* Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, София, № 26 (Hristova et al. 2000: 73 – 81).

Д27: *Новобългарски дамаскин на поп Цвятко от 1805 г.* Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, София, № 27 (Hristova et al. 2000: 82 – 93).

Ел: *Архаичен дамаскин от 1625 – 1650 г., наречен „Еленски“.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, ркп. № 1418 (Hristova et al. 1996: 131 – 139). <http://digilib.nationallibrary.bg:8082/show-sr?id=172> [30.01.2026].

Зг22: *Чети миней за декември-август от третата четвърт на XIV в.* Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Загреб, ркп. III c 22 (Ivšić 1925).[58]

ИВ656: *Сборник от жития, слова и патерични повести от втората половина на XV в.* Российская государственная библиотека, Москва, фонд 113, Сбирка на Иосифо-Волоколамския манастир, ркп. № 656. <https://lib-fond.ru/lib-rgb/113/f-113-656/> [30.01.2026].

КМ721: *Новобългарски дамаскин от началото на XVIII в.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, ркп. № 721 (Tsonev 1923: 375 – 377).

КМ1066: *Сборник от слова на новобългарски език от втората половина на XVIII в.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, ркп. № 1066 (Stoyanov, Kodov 1964: 363 – 367; Demina 1968 – 1985, 1: 59).

КМ1067: *Новобългарски дамаскин от втората половина на XVIII в.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, ркп. № 1067 (Stoyanov, Kodov 1964: 367 – 368).

КМ1073: *Новобългарски дамаскин, отнесен в описа към края на XVIII в.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, ркп. № 1073 (Stoyanov, Kodov 1964: 380 – 384).

КМ1078: *Сборник от слова на новобългарски език от началото на XIX в.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, ркп. № 1078 (Stoyanov, Kodov 1964: 389 – 391).

КМ1083: *Новобългарски дамаскин от 1821 г.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, ркп. № 1083 (Stoyanov, Kodov 1964: 398 – 400).

КМ1103: *Сборник на новобългарски език от жития от 1839 – 1840 г.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, ркп. № 1103 (Stoyanov, Kodov 1964: 438 – 439).

Л4: *Новобългарски дамаскин от 1690 – 1700 г.* Регионален исторически музей, Ловеч, ркп. 023.В.А-2. Инв. № 1738 (Mladenova et al. 2016: 447 – 452; Hristova et al. 2022: 61 – 67).

Л9: *Сборник от слова и жития на новобългарски език от 1736 – 1738 г.* Регионален исторически музей, Ловеч, ркп. 023.В.А-2. Инв. № 1737 (Hristova et al. 1982: 259 – 260; Hristova et al. 2022: 68 – 78).

---

[58] Признателна съм на Архива на ХАЗУ за предоставените ми сканирани копия от словото в този ръкопис.

Прт: *Новобългарски дамаскин от XVII в.* Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, ркп. № 708 (Tsonev 1923: 339 – 347).

РНБ46: *Златоструй и откъс от Тържественик от XII в.* Российская национальная библиотека, Санкт Петербург, фонд 550, Основна сбирка на ръкописната книга, ркп. F.n.I.46 (Karaulova 1981). <https://nlr.ru/manuscripts/RA1527/elektronnyiy-katalog> [30.01.2026].

Св: *Новобългарски дамаскин от 1753 г., наречен „Свищовски“.* Читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“, Свищов, ркп. № 556 (Miletich 1923; Miltenova 1980).

Соб: *Тържественик, част от конволут от началото на XV в.* Российская национальная библиотека, Санкт Петербург, фонд 588, сбирка на М. П. Погодин, ркп. № 872 (Sobolevskii 1903; Tvorogov et al. 2010: 283 – 287).

Супр: *Панегирик минеен и триоден за март от края на X или началото на XI в., наречен „Супрасълски сборник“.* <http://suprasliensis.obdurodon.org/> [30.01.2026].

Тх: *Новобългарски дамаскин от 1658 – 1678 г., наречен „Тихонравов“.* Российская государственная библиотека, фонд 299, сбирка на Н. С. Тихонравов, ркп. № 702 (Demina 1968 – 1985). <https://lib-fond.ru/lib-rgb/299/f-299-702/> [30.01.2026].

Тх430: *Тържественик от XVI в.* Российская государственная библиотека, Москва, фонд 299, Сбирка на Н. С. Тихонравов, ркп. № 430. <https://lib-fond.ru/lib-rgb/299/f-299-430/> [30.01.2026].

X$^{(n)}$: *Незапазен архаичен източник на новобългарската версия на словото за 40-те севастийски мъченици, от която има преписи в КМ1103, Л4, Ц133, КМ1067, КМ721, КМ1078 и КМ1073.*

Хил250: *Празничен миней за октомври – юни с избрани служби, слова и жития от 1670 г.* Библиотека на Хилендарския манастир на Света гора, ркп. № 250 (Bogdanović 1978: 118).[59]

Хил444: *Аверкиев своден чети-миней за февруари с прибавки за март и април от 1626 г.* Библиотека на Хилендарския манастир на Света гора, ркп. № 444 (Bogdanović 1978: 171 – 172).[59]

Хл195: *Тържественик от края на XIV в.* Государственный исторический музей, Москва, Сбирка на А. И. Хлудов, ркп. № 195 (Antoshina 1997a; Antoshina 1997b).

Ц133: *Новобългарски дамаскин от XVIII в.* Църковно-исторически и архивен институт, София, ркп. № 133 (Sprostranov 1900: 208 – 211).

TLG: *Thesaurus Linguae Graecae.* University of California, Irvine. Включва дигитализирана версия на *Съкровище* от Дамаскин Студит по изданието Delēdẽmos 1943. <http://www.tlg.uci.edu/> [30.01.2026].

Литература / References

Alekseev 1985: Alekseev, A. A. Proekt tekstologicheskogo issledovaniia kirillo-mefodievskogo perevoda Evangeliia. – *Sovetskoe slavianovedenie,* № 1, pp. 82 – 94. (**Алексеев 1985**: Алексеев, А. А. Проект текстологического иссследования кирилло-мефодиевского перевода Евангелия. – *Советское славяноведение,* № 1, с. 82 – 94.)

---

[59] Сърдечна благодарност на Хилендарската научна библиотека към Държавния университет в Охайо, САЩ, и на отците от Хилендарския манастир на Света гора за възможността да работя с предоставеното ми електронно копие от Словото за 40-те севастийски мъченици в този ръкопис.

Angelov 1963 – 1964: Angelov, B. S. *Savremennitsi na Paisiy.* T. 1 – 2. Sofia: BAN. (**Ангелов 1963 – 1964**: Ангелов, Б. С. *Съвременници на Паисий.* Т. 1 – 2. София: БАН.)

Antoshina 1997a: Antoshina, S. A. *Lingvotekstologicheskoe issledovanie "Mucheniia 40 sevastiiskikh muchenikov"*. Dissertatsiia kandidata filologicheskikh nauk. Moskva: Filologicheskii fakul'tet MGU. (**Антошина 1997a**: Антошина, С. А. *Лингвотекстологическое исследование «Мучения 40 севастийских мучеников»*. Диссертация кандидата филологических наук. Москва: Филологический факультет МГУ.)

Antoshina 1997b: Antoshina, S. A. *Lingvotekstologicheskoe issledovanie* "*Mucheniia 40 sevastiiskikh muchenikov*". Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk. Moskva: Filologicheskii fakul'tet MGU. (**Антошина 1997b**: Антошина, С. А. *Лингвотекстологическое исследование «Мучения 40 севастийских мучеников»*. Автореферат диссертации кандидата филологических наук. Москва: Филологический факультет МГУ. <https://search.rsl.ru/ru/record/01000223538> [30.01.2026])

Antoshina 2005: Antoshina, S. A. Drevneishii slavianskii variant "Mucheniia 40 Sevastiiskikh muchenikov". – *Byzantinorossica*, t. 3, pp. 92 – 101. (**Антошина 2005**: Антошина, С. А. Древнейший славянский вариант «Мучения 40 Севастийских мучеников». – *Byzantinorossica*, т. 3, с. 92 – 101. <https://byzantinorossica.ponomar.net/ser_br_v3.html> [30.01.2026])

BDA 1964 – 1981: Stoykov, S. et al. *Balgarski dialekten atlas*. T. 1 – 4. Sofia: BAN. (**БДА 1964 – 1981**: Стойков, С. и др. *Български диалектен атлас*. Т. 1 – 4. София: БАН.)

BDA-OT 2016: Antonova-Vasileva, L., L. Vasileva, M. Vitanova, E. Valcheva, S. Keremidchieva, T. Kostova, I. Kochev, E. Kyaeva, K. Smedovska, M. Tetovska-Troeva, P. Urumova. *Balgarski dialekten atlas*. *Obobshtavasht tom.* T. 4. Morfologiya. Sofia: Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov". (**БДА-ОТ 2016**: Антонова-Василева, Л., М. Витанова, Е. Вълчева, С. Керемидчиева, Т. Костова, И. Кочев, Е. Кяева, К. Смедовска, М. Тетовска-Троева, П. Урумова. *Български диалектен атлас*. *Обобщаващ том.* Т. 4. Морфология. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов".)

Bogdanović 1978: Bogdanović, D. *Katalog ćirilskih rukopisa manastira Hilandara*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti; Narodna biblioteka SR Srbije.

Braga 2023: Braga, T. *Odeskite damaskini ot sbirkata na V. I. Grigorovich. Balgarsko kulturno-istorichesko nasledstvo: paleografiya, kodikologiya, datirovka.* Sofia: Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov". (**Брага 2023**: Брага, Т. *Одеските дамаскини от сбирката на В. И. Григорович. Българско културно-историческо наследство: палеография, кодикология, датировка*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов".)

Ciaramella 1996: Ciaramella, R. Novi danni za Berlinskiya damaskin. – *Starobalgaristika*, vol. 20, No. 3, pp. 120 – 129. (**Чарамелла 1996**: Чарамелла, Р. Нови данни за Берлинския дамаскин. – *Старобългаристика*, т. 20, № 3, 120 – 129.)

Delēdēmos 1943: Delēdēmos, E. Thēsauròs Damaskēnoũ toũ hupodiakónou kaì Stoudítou. New York: Atlantis Greek Book Co., Inc. (**Δεληδῆμος 1943**: Δεληδῆμος, Ε. *Θησαυρὸς Δαμασκηνοῦ τοῦ ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου*. New York: Atlantis Greek Book Co., Inc.)

Demina 1962: Demina, E. I. Klassifikatsiia bolgarskikh damaskinov po redaktsiiam "Chuda o kovre". – *Uchenye zapiski Instituta slavianovedeniia AN SSSR*, t. 23, pp. 212 – 246. (**Демина 1962**: Демина, Е. И. Классификация болгарских дамаскинов по редакциям «Чуда о ковре». – *Ученые записки Института славяноведения АН СССР*, т. 23, с. 212 – 246.)

Demina 1968 – 1985: Demina, E. I. *Tikhonravovskii damaskin. Bolgarskii pamiatnik XVII v. Issledovanie i tekst.* T. 1 – 3. Sofia: BAN. (**Демина 1968 – 1985**: Демина, Е. И.

Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII в. Исследование и текст. Т. 1 – 3. София: БАН.)

Dobrev 2018: Dobrev, I. *Izbrani trudove po medievistika*. Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski". (**Добрев 2018**: Добрев, И. *Избрани трудове по медиевистика*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски".)

Fielder 2008: Fielder, G. Bulgarian adversative connectives: Conjunctions or discourse markers? – In: Laury, R. (Ed.). *Crosslinguistic Studies of Clause Combining: The Multifunctionality of Conjunctions*. Amsterdam: John Benjamins, pp. 79 – 97.

Gebhardt 1902: Gebhardt, O. von. *Acta martyrum selecta: ausgewählte Märtyreracten und andere Urkunden aus der Verfolgungszeit der christlichen Kirche.* Berlin: Duncker.

Georgieva 2013: Georgieva, T. Slovo za chetiridesette machenitsi ot Sevastia po negov ranen prepis v rkp. F.n.I.46 ot RNB – Sankt Peterburg. – *Nauchni trudove na Rusenskiya universitet,* t. 52, seriya 11, pp. 9 – 12. (**Георгиева 2013**: Георгиева, Т. Слово за четиридесетте мъченици от Севастия по негов ранен препис в ркп. F.n.I.46 от РНБ – Санкт Петербург. – *Научни трудове на Русенския университет*, т. 52, серия 11, с. 9 – 12.)

Halkin 1984: Halkin, F. *Novum auctarium Bibliothecae hagiographicae graecae*. Bruxelles: Société des Bollandistes.

Hristova et al. 1982: Hristova, B., D. Karadzova, A. Ikonomova. *Balgarski rakopisi ot XI do XVIII vek, zapazeni v Balgaria. Svoden katalog.* T. 1. Sofia: Narodna biblioteka "Sv. sv. Kiril i Metodiy". (**Христова и др. 1982**: Христова, Б., Д. Караджова, А. Икономова. *Български ръкописи от XI до XVIII век, запазени в България. Своден каталог.* Т. 1. София: Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий".)

Hristova et al. 1996: Hristova, B., D. Karadzhova, N. Vutova. *Opis na slavyanskite rakopisi na Sofiyskata narodna biblioteka*. Sofia: Narodna biblioteka "Sv. sv. Kiril i Metodiy". (**Христова и др. 1996**: Христова, Б., Д. Караджова, Н. Вутова. *Опис на славянските ръкописи на Софийската народна библиотека*. София: Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий".)

Hristova et al. 2000: Hristova, B., A. Dzhurova, V. Velinova. *Opis na slavyanskite rakopisi ot Tsentara za slavyano-vizantiyski prouchvaniya "Prof. Ivan Duychev" kam SU "Sv. Kliment Ohridski" XIV – XIX v.* Sofia: Tsentar za slavyano-vizantiyski prouchvaniya "Prof. Ivan Duychev". (**Христова и др. 2000**: Христова, Б., А. Джурова, В. Велинова. *Опис на славянските ръкописи от Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев" към СУ „Св. Климент Охридски" XIV – XIX в.* София: Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев".)

Hristova et al. 2022: Hristova, B., E. Musakova, I. Hristova-Shomova. *Slavyanski i gratski rakopisi v Regionalen istoricheski muzey – Lovech.* Sofia: Logis. (**Христова и др. 2022**: Христова, Б., Е. Мусакова, И. Христова-Шомова. *Славянски и гръцки ръкописи в Регионален исторически музей – Ловеч*. София: Логис.)

Ivanova 2008: Ivanova, K. *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*. Sofia: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov". (**Иванова 2008**: Иванова, К. *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов".)

Ivanova-Mircheva 1969: Ivanova-Mircheva, D. Nepoznat variant ot starobalgarskiya prevod na Martúrion tõn hagíon kaì endóxõn tessarákonta martúrõn tõn en Sebasteíai marturēsántōn. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, № 17, pp. 51 – 103. (**Иванова-Мирчева 1969**: Иванова-Мирчева, Д. Непознат вариант от старобългарския превод на Мартύριον τῶν ἁγίον καὶ ἐνδόξων τεσσαράκοντα μαρτύρων τῶν ἐν Σεβαστείᾳ μαρτυρησάντων. – *Известия на Института за български език*, № 17, с. 51 – 103.)

Ivšić 1925: Ivšić, S. Ostaci staroslovenskih prijevoda u hrvatskoj glagoljskoj književnosti. Hrvatski glagoljski fragment "Mučenja 40 mučenika" iz 13 vijeka. – In: *Zbornik kralja Tomislava. U spomen tisućugodišnjice hrvatskoga kraljevstva*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, pp. 451 – 508.

Karaulova 1981: Karaulova, F. V. Paleograficheskoe opisanie rukopisi Zlatostruia XII v. (GPB, F.n.I.46) – *Dissertationes slavicae*, № 14, pp. 283 – 294. (**Караулова 1981**: Караулова, Ф. В. Палеографическое описание рукописи Златоструя XII в. (ГПБ, F.n.I.46). – *Dissertationes slavicae*, № 14, с. 283 – 294.)

Keipert 1980: Keipert, H. Eine Übersetzungskontamination im Codex Suprasliensis. – In: Zaimov, Y. (Ed.). *Prouchvaniya varhu Suprasalskiya sbornik*, *starobalgarski pametnik ot X vek.* Sofia: BAN, pp. 18 – 35.

Keipert 1999: Keipert, H. Nochmals zur Kontaminationsproblematik in Nr. 5 des Codex Suprasliensis. – *Prace filologiczne*, № 44, pp. 275 – 280.

Kodov 1969: Kodov, H. *Opis na slavyanskite rakopisi na Balgarskata akademiya na naukite.* Sofia: BAN. (**Кодов 1969**: Кодов, Х. *Опис на славянските ръкописи на Българската академия на науките*. София: БАН.)

Kuev 1986: Kuev, K. M. *Sadbata na starobalgarskata rakopisna kniga prez vekovete*. Sofia: Nauka i izkustvo. (**Куев 1986**: Куев, К. М. *Съдбата на старобългарската ръкописна книга през вековете*. София: Наука и изкуство.)

Luleyska 2014a: Luleyska, I. Patyat na monaha: sv. Sava v srednovekovnite slavyanski rakopisi (predvaritelni nablyudeniya varhu agiografski tekstove). – In: Baranov, V. A., V. Zhelyazkova, A. M. Lavrent'ev (Eds.). *Pismenoto nasledstvo i informatsionnite tehnologii: materiali ot V mezhdunarodna nauch. konf. (Varna, 15 – 20 septemvri 2014 g.)*. Sofia/Izhevsk: Kirilo-Metodievski nauchen tsentar – BAN; Izhevskii gosudarstvennyi tekhnicheskii universitet im. M. T. Kalashnikova, pp. 348 – 352. (**Лулейска 2014a**: Лулейска, И. Пътят на монаха: св. Сава в средновековните славянски ръкописи (предварителни наблюдения върху агиографски текстове). – В: Баранов, В. А., В. Желязкова, А. М. Лаврентьев (съст. и ред.). *Писменото наследство и информационните технологии: материали от V международна науч. конф. (Варна, 15 – 20 септември 2014 г.)*. София/Ижевск: Кирило-Методиевски научен център – БАН; Ижевский государственный технический университет им. М. Т. Калашникова, с. 348 – 352.)

Luleyska 2014b: Luleyska, I. Tekstat za sv. Sava Osveshteni v Protopopinskiya damaskin (No. 708 ot Natsionalnata biblioteka "Sv. sv. Kiril i Metodiy" v Sofia). – *Godishnik na Asotsiatsiya za antropologiya, etnologiya i folkloristika* "*Ongal*", No. 13, pp. 121 – 129. (**Лулейска 2014b**: Лулейска, И. Текстът за св. Сава Освещени в Протопопинския дамаскин (№ 708 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий" в София). – *Годишник на Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл",* № 13, с. 121 – 129.)

Maas 1957: Maas, P. *Textkritik.* 3. verbesserte und vermehrte Auflage. Leipzig: Teubner.

Miletich 1923: Miletich, L. *Svishtovski damaskin. Novobalgarski pametnik ot XVIII v.* Sofia: Pridvorna pechatnitsa. (**Милетич 1923**: Милетич, Л. *Свищовски дамаскин. Новобългарски паметник от XVIII в.* София: Придворна печатница.)

Miltenova 1980: Miltenova, A. Rakopisnata sbirka na Svishtovskoto chitalishte. – *Starobalgarska literatura*, № 8, pp. 68 – 104. (**Милтенова 1980**: Милтенова, А. Ръкописната сбирка на Свищовското читалище. – *Старобългарска литература*, № 8, с. 68 – 104.)

Mircheva 2006: Mircheva, E. *Germanov sbornik ot 1358/1359 g. Izsledvane i izdanie na teksta*. Sofia: Valentin Trayanov. (**Мирчева 2006**: Мирчева, Е. *Германов сборник от 1358/1359 г. Изследване и издание на текста.* София: Валентин Траянов.)

Mircheva 2010 – 2011: Mircheva, E. Tarnovskiyat novoizvoden prevod na Machenieto na sv. 40 machenitsi ot Sevastiya. – *Starobalgarska literatura*, № 43 – 44, pp. 118 – 166. (**Мирчева 2010 – 2011**: Мирчева, Е. Търновският новоизводен превод на Мъчението на св. 40 мъченици от Севастия. – *Старобългарска литература*, № 43 – 44, с. 118 – 166.)

Mircheva 2014: Mircheva, E. Bibleyskite tekstove v balgarskite damaskini – nachin na upotreba. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik* "*Prof. Lyubomir Andreychin*", № 27, pp. 34 – 53. (**Мирчева 2014**: Мирчева, Е. Библейските текстове в българските дамаскини – начин на употреба. – *Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин"*, № 27, с. 34 – 53.)

Mircheva 2018: Mircheva, E. *Staroizvodnite i novoizvodnite sbornitsi – prevodi, redaktsii, prerabotki, knizhovnoezikovi osobenosti*. Sofia: Valentin Trayanov. (**Мирчева 2018**: Мирчева, Е. *Староизводните и новоизводните сборници – преводи, редакции, преработки, книжовноезикови особености*. София: Валентин Траянов.)

Mladenov 2008: Mladenov, M. S. *Dialektologiya. Balkanistika. Etnolingvistika*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski". (**Младенов 2008**: Младенов, М. С. *Диалектология. Балканистика. Етнолингвистика*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски".)

Mladenova 2007: Mladenova, O. M. *Definiteness in Bulgarian: Modelling the Processes of Language Change*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Mladenova 2009: Mladenova, O. M. Balkan Cultural Interactions of the Early Modern Period. – *Linguistique balkanique,* 48, № 1 – 2, pp. 67 – 84.

Mladenova 2010: Mladenova, O. M. Bolgarskii iazyk na polputi ot zaloga neaktivnogo k zalogu passivnomu. – In: Asenova, P., A. Petrova, Ts. Ivanova (Eds.). *Glagolnata sistema na balkanskite ezitsi – nasledstvo i neologiya*. Veliko Tarnovo: Faber, pp. 177 – 218. (**Младенова 2010**: Младенова, О. М. Болгарский язык на полпути от залога неактивного к залогу пассивному. – В: Асенова, П., А. Петрова, Ц. Иванова (съст. и ред.). *Глаголната система на балканските езици – наследство и неология*. Велико Търново: Фабер, с. 177 – 218.)

Mladenova 2011: Mladenova, O. M. Novye dannye o bolgarsko-rumynskikh kul'turnykh sviaziakh XVII stoletiia: "Slovo o Sv. Nikolae" Damaskina Studita. – In: Zhuravlev, A. F., N. E. Anan'eva (Eds.). *Sovremennaia slavistika i nauchnoe nasledie S. B. Bernshteina. Tezisy dokladov mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii,posviashchennoi 100-letiiu so dnia rozhdeniia vydaiushchegosia otechestvennogo slavista d. f. n., prof. S. B. Bernshteina.* Moskva: Institut slavianovedeniia RAN, pp. 295 – 297. (**Младенова 2011**: Младенова, О. М. Новые данные о болгарско-румынских культурных связях XVII столетия: «Слово о Св. Николае» Дамаскина Студита. – В: Журавлев, А. Ф., Н. Е. Ананьева (ред.). *Современная славистика и научное наследие С. Б. Бернштейна. Тезисы докладов международной научной конференции,посвященной 100-летию со дня рождения выдающегося отечественного слависта д. ф. н., проф. С. Б. Бернштейна.* Москва: Институт славяноведения РАН, с. 295 – 297.)

Mladenova, Velcheva 2013: Mladenova, O., B. Velcheva. *Loveshki damaskin: novobalgarski pametnik ot XVII vek.* Sofia: Natsionalna biblioteka "Sv. sv. Kiril i Metodiy". (**Младенова, Велчева 2013**: Младенова, О., Б. Велчева. *Ловешки дамаскин: новобъл-*

гарски паметник от XVII век. София: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.)

Mladenova 2014: Mladenova, O. M. Early Modern Bulgarian Translations of Sermons by Ēlias Mēniatēs. – *Zeitschrift für Slawistik*, Bd. 59, H. 4, S. 519 – 551.

Mladenova 2015: Mladenova, O. M. Towards a Classification of the Early Modern Bulgarian Vernacular Texts of Type *Togizi*. – *Balkanistica*, vol. 28, pp. 313 – 336.

Mladenova et al. 2016: Mladenova, O., N. Petkova, E. Uzunova. Ot datirovka na novobalgarskite damaskini ot IV grupa kam hronologiya na knizhovnoto sredishte *togizi*. – In: Angusheva, A., M. Dimitrova, M. Yovcheva, M. Petrova-Taneva, D. Radoslavova (Eds.). *Vis et sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova. Novi izvori, interpretatsii i podhodi v medievistikata*. Sofia: Izdatelski tsentar “Boyan Penev” – Institut za literatura, pp. 440 – 455. (**Младенова и др. 2016**: Младенова, О., Н. Петкова, Е. Узунова. От датировка на новобългарските дамаскини от IV група към хронология на книжовното средище *тогизи*. – В: Ангушева, А., М. Димитрова, М. Йовчева, М. Петрова-Танева, Д. Радославова (съст. и ред.). *Vis et sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката*. София: Издателски център „Боян Пенев“ – Институт за литература, с. 440 – 455.)

Mochul’skii 1890: Mochul’skii, V. *Opisanie rukopisei V. I. Grigorovicha*. Tipo-Litografiia Shtaba Odesskago voennago okruga. (**Мочульский 1890**: Мочульский, В. *Описание рукописей В. И. Григоровича*. Типо-Литография Штаба Одесскаго военнаго округа.)

Newmark 1988: Newmark, P. *A Textbook of Translation*. Hoboken, New Jersey: Prentice Hall.

Newmark 1993: Newmark, P. *Paragraphs on Translation*. Clevedon: Multilingual Matters.

Panaitescu, Mihail 2018: Panaitescu, P. P., Z. Mihail. *Catalogul manuscriselor slavo-române şi slave din Biblioteca Academiei Române.* Vol. 3, partea I-a. București: Editura Academiei Române.

Petkanova-Toteva 1965: Petkanova-Toteva, D. *Damaskinite v balgarskata literatura*. Sofia: BAN. (**Петканова-Тотева 1965**: Петканова-Тотева, Д. *Дамаскините в българската литература*. София: БАН.)

Petrova, Yovcheva 2012: Petrova, M., M. Yovcheva. Svettsite ot Suprasalskiya sbornik: imena dati, iztochnitsi. – In: Miltenova, A. (Ed.). *Preotkrivane: Suprasalski sbornik, starobalgarski pametnik ot X vek.* Sofia: Iztok-Zapad, pp. 377 – 434. (**Петрова, Йовчева 2012**: Петрова, М., М. Йовчева. Светците от Супрасълския сборник: имена, дати, източници. – В: Милтенова, А. (ред.). *Преоткриване: Супрасълски сборник, старобългарски паметник от X век*. София: Изток-Запад, с. 377 – 434.)

Petrova-Taneva 2014: Petrova-Taneva, M. Tarnovskiyat nadpis na Ivan Asen II, sv. 40 “dobropobedni” machenitsi i nyakoi aspekti na kulta im vav Vizantiya i v srednovekovna Balgariya. – *Starobalgarska literatura*, № 49 – 50, pp. 69 – 96. (**Петрова-Танева 2014**: Петрова-Танева, М. Търновският надпис на Иван Асен II, св. 40 „добропобедни“ мъченици и някои аспекти на култа им във Византия и в средновековна България. – *Старобългарска литература*, № 49 – 50, с. 69 – 96.)

Reinhart 1986: Reinhart, J. Gab es ein urslavisches Wort *zьmja ‘Schlange’? – *Die Sprache*, Bd. 32, H. 1, S. 58 – 62.

Riabtseva 2013: Riabtseva, N. K. Kontseptsiia perevoda Pitera N’iumarka i ee teoreticheskoe i prakticheskoe znachenie. – *Lingvistika i metodika prepodavaniia inostrannykh iazykov*, № 5, pp. 200 – 247. (**Рябцева 2013**: Рябцева, Н. К. Концепция перевода Питера Ньюмарка и ее теоретическое и практическое значение. – *Лингвистика и методика преподавания иностранных языков*, № 5, с. 200 – 247.)

RKBENO 2012: Dyomina, E., V. Micheva, S. Seizova, R. Blazheva, E. Kocheva, R. Lilova, A. Manoleva, A. Petkova, M. Tsibranska, B. Shalamanov. *Rechnik na knizhovniya balgarski ezik na narodna osnova ot XVII vek (varhu tekst na Tihonravoviya damaskin).* Sofia: Valentin Trayanov. (**РКБЕНО 2012**: Дьомина, Е., В. Мичева, С. Сеизова, Р. Блажева, Е. Кочева, Р. Лилова, А. Манолева, А. Петкова, М. Цибранска, Б. Шаламанов.*Речник на книжовния български език на народна основа от XVII век (върху текст на Тихонравовия дамаскин)*. София: Валентин Траянов.)

Serebriakova 1995: Serebriakova, E. I. O novonaidennom moskovskom tome Sofiiskogo komplekta Velikikh Minei Chet'ikh mitropolita Makariia (predvaritel'nye nabliudeniia). – *Anzeiger fur slavische Philologie*, № 23, pp. 131 – 158. (**Серебрякова 1995**: Серебрякова, Е. И. О новонайденном московском томе Софийского комплекта Великих Миней Четьих митрополита Макария (предварительные наблюдения). – *Anzeiger fur slavische Philologie*, Bd. 23, S. 131 – 158.)

Sobolevskii 1903: Sobolevskii, A. I. Zhitiia sviatykh po drevnerusskim spiskam. 1. Muchenie sv. Klimenta Rimskogo. 2. Zhitie sv. Vasiliia Velikogo. 3. Muchenie 40 muchenikov v Sevastii. – *Obshchestvo liubitelei drevnei pis'mennosti i iskusstva*, № 149, pp. 1 – 68. (**Соболевский 1903**: Соболевский, А. И. Жития святых по древнерусским спискам. 1. Мучение св. Климента Римского. 2. Житие св. Василия Великого. 3. Мучение 40 мучеников в Севастии. – *Общество любителей древней письменности и искусства*, № 149, с. 1 – 68.)

Sprostranov 1900: Sprostranov, E. *Opis na rakopisite v bibliotekata pri Sv. Sinod na Balgarskata tsarkva v Sofia*. Sofia: Darzhavna pechatnitsa. (**Спространов 1900**: Спространов, Е. *Опис на ръкописите в библиотеката при Св. Синод на Българската църква в София*. София: Държавна печатница.)

Stoykov 1993: Stoykov, S. *Balgarska dialektologiya*. Sofia: BAN. (**Стойков 1993**: Стойков, С. *Българска диалектология*. София: БАН.)

Stoyanov, Kodov 1964: Stoyanov, M., H. Kodov. *Opis na slavyanskite rakopisi v Sofiyskata narodna biblioteka*. Sofia: Nauka i izkustvo. (**Стоянов, Кодов 1964**: Стоянов, М., Х. Кодов. *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*. София: Наука и изкуство.)

Stradomski 2023: Stradomski, J. The Enduring Value of the Testimony of Faith in the Story of the Forty Holy Martyrs of Sebaste in the Berlin Damaskin. – *Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian PAU*, vol. 19, № 1, pp. 83 – 94.

Stradomski, Braga 2025: Stradomski, J., T. Braga. Nablyudeniya varhu pripiskite i vodnite znatsi v Berlinskiya damaskin. – *Palaeobulgarica*, 49, № 1, pp. 103 – 122. (**Страдомски, Брага 2025**: Страдомски, Я., Т. Брага. Наблюдения върху приписките и водните знаци в Берлинския дамаскин. – *Palaeobulgarica*, 49(1), 103 – 122.)

Tsonev 1923: Tsonev, B. *Opis na slavyanskite rakopisi v sofiyskata narodna biblioteka.* Sofia: Darzhavna pechatnitsa. (**Цонев 1923**: Цонев, Б. *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека.* София: Държавна печатница.)

Tvorogov et al. 2010: Tvorogov, O. V., E. V. Krushel'nitskaia, Zh. L. Levshina, T. V. Romanova. *Rukopisnye knigi sobraniia M. P. Pogodina.* Vyp. 4. Sankt-Peterburg: Rossiiskaia natsional'naia biblioteka. (**Творогов и др. 2010**: Творогов, О. В., Е. В. Крушельницкая, Ж. Л. Левшина, Т. В. Романова. *Рукописные книги собрания М. П. Погодина.* Вып. 4. Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека.)

Van Wijk 1925: Van Wijk, N. Zur Komposition des altkirchenslavischen Codex Suprasliensis. – *Mededeelingen der Koninklijke akademie van wetenschappen, Afdeeling Letterkunde*, vol. 59, Serie A, pp. 81 – 141.

Velcheva 1961: Velcheva, B. Kam ustanovyavaneto na vzaimootnosheniyata i dialektnata osnova na novobalgarskite damaskini. – *Balgarski ezik,* № 5 – 6, pp. 402 – 417. (**Велчева 1961**: Велчева, Б. Към установяването на взаимоотношенията и диалектната основа на новобългарските дамаскини. – *Български език,* № 5 – 6, с. 402 – 417.)

Velcheva 1964: Velcheva, B. Pokazatelni mestoimeniya i narechiya v novobalgarskite pametnitsi ot XVII i XVIII v. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, 10, pp. 159 – 233. (**Велчева 1964**: Велчева, Б. Показателни местоимения и наречия в новобългарските паметници от XVII и XVIII в. – *Известия на Института за български език*, 10, с. 159 – 233.)

Viaggio 1992: Viaggio, S. Contesting Peter Newmark. – *Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione,* vol. 0, pp. 27 – 60. <http://hdl.handle.net/10077/8906> [30.01.2026].

Weiher et al. 1997: Weiher, E., Th. Daiber, Y. Daiber, T. V. Dianova, N. A Kobjak, L. M. Kostjuchina, A. C. Minčeva, A. I. Pliguzov, E. I. Serebrjakova, E. V. Šul'gina, Ch. Voss. *Die grossen Lesemenäen des Metropoliten Makarij. Uspenskij Spisok. 1. – 11. März.* Freiburg im Breisgau: Weiher.

Приложение

Текстът на новобългарското Слово за 40-те севастийски мъченици се привежда в своите *тогизи* и *тогази* варианти по Л4, чийто един изгубен лист е попълнен по КМ1067 и съответно по КМ1073 (срв. неговото дипломатическо издание в Mircheva 2018: 351 – 358). Разделен е на 13 номерирани части в съответствие с гръцкия текст по изданието на Гебхарт (Gebhardt 1902). Разночетенията отразяват текстологичните и езиковите особености на наличните преписи и са подбрани така, че не само да ги документират, но и да позволят да се установят отношенията между тях. В най-малка степен присъства информация за правописните и фонетичните особености на КМ1067, Ц133, КМ1103, КМ721 и КМ1078.

Условни знаци:

o поредица от букви, която не се чете, защото мастилото е избледняло или листът е с дупки и оръфани краища

_ добавен интервал между две думи

| чертица, обозначаваща края на реда

Л4: 92б
мц҃а[1] мр҃ъ[ı]тїа[2] ,ѳ· мч҃ѣ́нїе сты҃, |
четыре́сете́ мⷭ҇ченѝ,[3] йже[4] въ[5]_
севастї|йстѣм[6] ѣ́ꙁерѣ[7]_мн҃ие[8] | по҆[ı]е́м[ı]ший҃.[9]
Бл҃вѝ[10] ѡ҃:[11] |
I. Въ_дни́те[12] лики́нїю[13] ца́рю,[14] бѣ́шє | гоне́нїе голѣ́мо на_хр҃тїа́не, и҆_на | си́ч[ı]кы щѡ́ живⷭ҇ваха[15] ꙁа[16] ӕ҃а[17] сѣ҃[18] до|бра̀[19] вѣ́ра.[20] и҆ наси́лⷭ҇ваны[21] бѣ́ха[22] да | слⷭ҇жать на_бѣсовѝє. и҆[23]_ а҃гриколи́й[24] | де́то[25] бѣ́ше[26] тоги́ꙁи[27] пашà*[28] лⷭ҇дь[29] бѣ́|ше[30] и҆ ꙁѣ́ль гони́телъ, и҆_бр҃ъ́ на_слⷭ҇|ба[31] дїа́волı[ı]ска. и҆[32]_щѡ̀ и҆́маше хр҃тїа́не | вчете́нїе на_вои́н[ı]ство[33], си́ч[ı]кыте[34] | наси́лⷭ҇ваха да_слⷭ҇жатъ на_бо́sїте.[35] | и҆_нѣ́кои́[36] вои́ни́ци[37] бѣ́ха[38] ѡ҃ кападо|ки́йска страна̀,[39] живѣ́ѧха оу҆́[40]_е҆д[ı]на̀ |

*Тук в текста е оставено празно място, а думата *паша̀* е изписана на полето.

КМ1067: 57б-58а 6. севасти́йскꙋ҆̆; 8-9. мⷭ҇чи́вших_се; 10-11. думите са с разменени места, следвани от: За_ моли́твь; 21-22. наси́лⷭ҇ваха_г҃; 23-30. щѡ́ бѣ́ше҆ тⷭ҇гнꙁи҆ мⷭ҇чи́тель и҆ме́то_мⷭ҇ а҃гри́колѧ҆ бѣ́ше ка́то львь ди́вь; 32. та́м[ı]; ***Ц133: 121*** 6-7. сьва̀стѣ; 9. пропуснато; 10-11. думите са с разменени места; 21-22 наси́лⷭ҇ва̀ха нѣ҆; 25. и҆_щѡ̀; 31. слⷭ҇жбѫ҅ ***КМ1103: 9а*** 1-2. мїъ марта на; 3. мⷭ҇ченици; 4-9. пропуснато; 10-11. ѡ҃че благослови́ ꙁа_моли́тва; 12. де́нь; 13-14. ликинѣ́ѧ цр҃а́; 15. живе́ѧха; 16-17. ѡ҃_ хр҃те; 18-20. бл҃гове́рно; 21-22. бе́ха наси́лювани; 33. воинѝша́ство; 34. си́чки; 35. бо́говете; 36-38. бе́ха нѐкои вои́ни́ци; 39. стрена̀; 40. вь

КМ1073: 264а
мц҃а̀ ма́ртїа ,ѳ. мⷭ҇че́нїето[ı] сты́хъ, чети́| ридéсетъ мч҃никь, йже въ[2]_сева́стїистѣ[ѫ҆][3] | ѣ́ꙁере мⷭ҇че́нїе по҆ь ѣ́мшыхъ. Бл҃ви о҃че:~[4] |

I. Въ_дни́те ликїа̑новы.[5] бе́ше гоне́нїе голе́мо на | хр҃тїа́не. и҆_на_си́чкы що_жъдⷭ҇ваха ꙁа_хр҃та ꙁа[6] | добра̀ ве́ра. и҆_наслⷭ҇ваха_гы,[7] да слⷭ҇гвать[8] на | бе́совете. и҆_а҃грико́лае[9] детѡ̀[10] бе́ше,[11] лⷭ҇дь и҆_ꙁлѝ | гони́телъ хр҃тїа̑нскы[12]. и҆_бр҃ꙁь на_слⷭ҇жба дїа́|волска;[13] щѡ̀_ и҆́маше хр҃тїа̑не, а҃_той_ ги чете́ше[14] ꙁа[15] | вои́не[16] да_мⷭ҇́[17] бⷭ҇́дать.[18] а҃ла_ гѝ па́кь наслⷭ҇ваше[19] да | се покла́нѧть. и҆_да_ слⷭ҇жатъ на_бегове́те[20] беꙁдⷭ҇́|шни; и҆_некоѝ вои́не[21] бе́ха ѡ҃_ кападоки́ска странà | живе́ха[22] оу҆_една́

КМ721: 104а 1. мн҃ие; 2-3. въсѐ васти҃ и҆́сѣ҃мь; 4. добавено: За_мл҃твь сты҃; 5. лики́нїю ца́рⷭ҇; 6. сѣ҃; 7. добавено: да_вр҃ⷭ҇вать и҆; 8. слⷭ҇жать; 9. а҃гли́кола; 10. что҆; 11. добавено: тогаꙁи ба́ша; 12. пропуснато; 13. добавено: и҆; 14. че́те; 15-17. пропуснато; 18. добавено: во́и́ницы; 19. наслⷭ҇ваха; 20. богóвѣте; 21. во́и́ници; 22. живѣ́ѧха; ***КМ1078: 54а*** 2-3. въсе ва́сти и҆́стемъ; 5. лики́анꙋ҆̆ю; 11. добавено: пашà; 14. чьте́ше; 16. вѡ́и́ныцы; 17. пропуснато; 20. бѡгѡвете; 21. вѡ́и́ници; 22. живѣ́ха

Л4: 93а

вѣ́ра бл҃го вѣ́р'но в'[1]_бж҃їа вѣ́ра, нач҃е́,| м҃. що_и́мъ не_на҃'ви́ваха нитѝ бѣ́ха | ꙁасра́мени[2] на_войскà. де́то_и҃[3]_са и҃ме|нната тꙋ́й.[4] дометїа́нъ, а҃леѯа́н'др', | кѵ́рилъ, є҃л'еѵ'ти́, и҃си́хъ, є҃вной҃,[5] | и҃лїа́нъ, фла́рїи, смара́гдъ, каса|тїѡ҃, сисі́нїе,[6] леѡ́н'тїи, мелеѡ́н'|тїи, меле́н'тїи, северїа́нъ,[7] фило|кти́мъ,[8] а҃н'кїа́съ, и҃ра́клїе, є҃ѵдо́|кїе,[9] нїкола́е, є҃ѵти́хїе, і҃ѡа́ннъ, | вивїа́нъ, хꙋ́дѣкъ, ли́сїмь, га́їѥ, | кан'ди́тъ, и҃лїа́нъ,[10] сакер'до́нь, | до́м'не,[11] гор'го́нїе,[12] при́ске,[13] ѳеод҃ꙋ́,[14] | ѳеофи́лъ, а҃єті́е,[15] кѵрі́е,*[16] а҃ка́кїе,[17] | є҃ѵгаки́ръ,[18] а҃н'ти́лъ,[19] тѣ́ꙁи[20] бѣ́х҃ | фа́нати ѿ_ пашъ́та,[21] и҃_наси́лꙋваха | гѝ да_ слꙋ́жатъ на_и҃доле. фа́на па|шата да[22]_и҃м'[23] дꙋ́ма.[24] Катò със' є҃д'нà | дꙋша҃ ва́ша стрꙋ́ва҃те_са по_войски́|те ю҃на́ци. и҃_самѝ на_си́ч'кыте_дꙋ҃'|

* Името е маркирано с коректорски знаци, които се повтарят на полето, където е изписано *кирїѡ҃*.

КМ1067: 58а-58б 3. и́м; 4. товà; 5. є҃ви́о́нь; 20. ти҃ꙁи; 21. паша́та; ***Ц133: 121-122*** 1. и҃; 3. и҃м; 4. товà; 5. є҃вионь; 20. тиꙁи; 21. пашьть ***КМ1103: 9а-9б*** 2. посра́мени; 3. и҃м; 4. те́ꙁи; 6. сисо́нь; 7. севгириа́нь; 8. фиктимонь; 9. є҃вгаки́рь; 10. и҃ле́а; 11. до́менъ; 12. горго́нъ; 13. при́скъ; 14. ѳеѡ҃доръ; 15-18. пропуснато; 19. атти́лъ; 21. паша́та 22-24. да_дꙋ́ма те́мъ

вѣ́ра бл҃гове́рно,[1] и҃_верꙋ́ваха хр҃та́ | бг҃а, и҃_начеть бе́ха .м҃. лю́дїе. та_са́сь бж҃їа[2] помо|щь ни́де_и҃мъ не_на҃'ви́ваха;[3] нитѝ бе́ха | ꙁасраме́ны ни_пре҃_цр҃ѧ, ни_ пре҃_войската[4] | ни́где. де́то и҃мь[5]_са[6] и҃мената,[7] на[8]_ст҃ый[9].м҃. мч҃ницы. когò ка́кь ꙁова́ть | пе́рви.[10] дометїань, а҃леѯандр, кѵ́риль, | є҃левтыхь, и҃сы́хь, є҃вно́кые. и҃лїа҃нъ. фла́ри. смара́гда,[11] каса|тио́сь. сиси́ные. леѡ҃нтїе. мелеѡ҃н'ти. меле́ти; | севїрїа́нь. филѡ́ктымь.[12] а҃нькиа҃сь. и҃ра́клїе | є҃вдо́кїе. нико́лае; є҃вти́хїе.[13] їѡа́нь. вивиа́нь; | хꙋде́кь. ли́симь. га́кие.[14] канди́ть.[15] и҃лиа҃нъ, са|кердѡ́мь. до́мне.[16] горго́нїе.[17] при́ске, ѳеѡ҃доль;[18] | ѳеѡ҃фи́ль. а҃етие. кирие. а҃ка́кїе. кѵриѡ҃нь; | є҃вга́кирь. а҃нти́ль; тейꙁи ст҃лі́й[19] бѐ фана́лъ | паша́та; и҃_насилꙋва́ха_ гы; да_слꙋ́жатъ на_и҃до|лете. и҃_ꙁѐ да[20]_и҃мь[21] дꙋма[22] паша́та,[23] и҃_ре́че. като_стѐ | сь҃ ёд'нà дꙋша ва́ша чи́нехте_са на_войските ю҃наци. |

КМ1073: 264б

и҃_сами́ на_си́чките дꙋшма́не

КМ721: 104а-104б 1. бг҃о вѣ́р'но; 2. бж҃їемь; 3. ненави́ваха; 4. добавено: и҃; 7-9. и҃ме́на ст҃ы҃; 10. пропуснато; 11. смара́гдь; 12. фило́ктинь; 13. є҃хти́хїе; 14. га́ие; 15. канти́ть; 17. гор'го́рїе; 18. ѳеоꙋдоль; 19. пропуснато; 20-23. па́ша҃ да́_и҃мь дꙋ́ма; ***КМ1078: 54а-54б*** 3. нави́ваха; 5-6. пропуснато; 8. пропуснато; 10. пропуснато; 13. пропуснато; 16. дѡ́мі҃е; 19. пропуснато; 20-23. пашата да_и҃мь дꙋ́ма тъ́й

Л4: 93б

ма́не на҃'ви́ва҃те. покажѣ́те и҃_се́га[1] | дрꙋ́го[2] дꙋ́шїе[3] ва́ше.[4] та[5]_сà[6] поклонѣ́те[7] | на_є҃д'ногò си́н'ца на_ ꙁа́конь ца́ревь. | и҃ послꙋжѣ́те на_ бо́ѕите[8] догдѐ нѣ_стѐ | ви́дѣле мъ́кы на_се́бѣ. ѿгово́риха | ст҃ы҃, м҃. и҃ ре́коха м҃телю.[9] чѐ когѝ | ꙁа_ца́рїе де́то оу҃ми́ратъ над'ви҃ме[10] | на_ тѣ́ꙁи[11] щото[12]_сà[13] бі́ꙗха със' на҃. | катò мар'тꙋри́сꙋвашъ ты҃ ѻ҃би́д'ниче,[14] | ко́л'ко_е по[15]_добрѣ̀ де́то_са[16] под'ка́нѣ҃ | да_оу҃тък'мѧ́ть на_цр҃ѧ нбн҃аго щотò | не_оу҃ми́ра. и҃_ꙁлò надви́вахте; и҃[1]_пока|жете[2] сега́ дрꙋ́го дꙋ́шие ва́ше, та_се поклоне́те на | є҃дногѡ си́нца; на_ ꙁаконь цр҃е́вь. и҃_послꙋжете[3] на | богове́те на́ши; по[4]_голе́ма[5] по́честь[6] да[7]_и҃мате;[8] | додѐ не_стѐ виде́ле на[9]_се́бе[10] мь̀кы;[11] и҃[12]_ст҃ы́й[13].м҃.[14] ѿ|гово́риха,[15] и҃_ре́коха, ѿ[16]_ мꙋчи́телю, чѐ_когѝ ꙁа_ца́рїе детò оу҃ми́ратъ | на҃ь ви́хме[17] ти́ꙁы[18] що[19]_сà биꙗ҃ха | сь҃ на҃, катѡ́ мартꙋрисꙋвашъ, ты̀.[20] а҃[21]_ко́л'ко_е по_до|бре, дето_са по҃ка́нювать[22] да_оу҃тькмать на_цр҃ѧ | нбн҃агѡ щотò не_оу҃ми́ра; и҃_ѕлѡ̀

мы́слѣната твóѧ | вóлиа да_потѣпʻчатъ. ѣгриколáе рѣ̑, | ѣдʻнò ѿ_ двѣ̀те прилѣ́га вáмъ. ѷлѝ | послꙗжѣ̀те на_мóйте бósи,[17] да_стѐ | почетéни ѿ_мéнѣ. ѷлѝ ѣкò е_ вѣ́рꙗ|те,[18] щѣ̀ть да_зéмать ѿ вѣ̑ пóꙗси|те[19] вáше[20] ѷ войни́ството.[21] ѣмѝ[22]_са[23] по|гри́жайте[24] ѷ мыслѣ̀те[25] дéто_е вáмʻ | ꙁа_ файдà[26] тꙋ́й[27] сторѣ̀те. ѿговóри|

ми́сльната[23] вóлѧ | да_потъпчатъ. аѓриколáе ре́че, ёдно ѿ_двете при|лéга вáмь, ѷлѝ да_слꙗжите,[24] на_мойте бѓове да_сте | почетéны ѿ_мéне, ѷлѝ ѧ̆ко не_верꙗвате, ѝ[25]_не[26]_ще|те[27] да[28]_слꙗжите.[29] щà да_вѝ ѿпáша ѿ_вѣ̑ пóꙗсете | вáши, ѝ_ войничеството щемъ[30] да[31]_ꙁемѐ[32] ѿ[33]_ вѣ̑;[34] ѧ̆ми | се раꙁберéте, ѝ_смислéте дето_è вѣ̀ ꙁа_файдà | товà сторѣ̀те. ѿговóриха

КМ1067: 58б-59а 2-4. дїӥте вáшѝте; 11. тѝꙁѝ; 18. вѣ́рꙗвате; 19. пóе̑сете; 24. погрѝжéтѐ; 26. фáйдѫ; 27. товà; ***Ц133: 122-123*** 7. покланѣ́те; 11. тѐиꙁѝ; 18. вѣрꙗвáте; 19. поесете; 24. погрѝжѐте; 26. фаидѫ; 27. тóва; ***КМ1103: 9б*** 1. сегѝ; 5-7. поклонéти_са; 8. бóговёте; 9. мꙗчи́тели; 10. на двѝвахме; 12-13. що_сé; 14. ꙁлочéстниче; 15. пропуснато; 16. се; 17. бóгове; 18. вéрꙗвате; 19-20. пóѧсете вáши; 21. воинѝшеството; 22-24. но_сѐ погрѝжеите; 25. смислѐте; 27. тéꙁи

КМ721: 104б 1. пропуснато; 2. добавено: ѝ; 4-8. пропуснато; 9-11. мы́кы на_себѣ̀; 13-15. ѿговóриха сѣ̈ы́.м̑.; 16. пропуснато; 17. добавено: на; 18. тѣ̀йꙁи; 19. ꙁащѡ̀; 20. добавено: ѻбы́дʻниче; 21. пропуснато; 22. пѫ̑кáнать; 23. добавено: твоà; 25-29. пропуснато; 30-34. пропуснато; ***КМ1078: 54б*** 3. послꙗшете; 4-8. пропуснато; 9-11. мы́кы, на_сéбе; 12-15. ѿговóриха сѣ̈ы м̑; 16. пропуснато; 17. добавено: â; 18: тéйꙁи; 19. ꙁащѡ; 20. добавено: ѻбѝдниче; 21. пропуснато; 23. добавено: твоѧ 24. слꙗжать; 25-29. пропуснато; 30-34. пропуснато

Л4: 94а
ха сѣ̈ы ,м̑. ѝ_рéкоха ꙁа_файдѣ́та[1]_ѣ̊[2]| нѿа гри́жи хѣ̑ъ. пашáта[3] рѣ̑, не | дꙋ̈́йте мнѡ̑. ѣмѝ[4] оӱтрѣ* ѣлáте[5] ѝ_ послꙗ|жѣте на_мóйте бósи.[6] ѝ_ порѣ́ча[7] | та_гѝ ꙁатвóриха вʻ_ темʻни́ца.[8] ѝ | поклони́ха колѣ́нѥ[9] сѣ̈ы ,м̑.[10] та_сà[11] | помóлиха ѓꙗ бѳ̈ ѝ кáжѣха. Гд̑и їѵ̑ | хѣ̑сѐ бѫ̑же нáшъ. ѻ̑тръвѝ[12] нà ѿ_тáꙁ̈[13] | бѣдà.[14] ѝ къбоснѣ̀[15] щотò стрáꙗва | беꙁакʻóнʻство. II. ѝ когѝ бы̑ вѣ̑рь, фá|наха да_четѣ́ть ѱалѡ̑. жи́вы въ | пóмощи вы́шʻнаго, въ_крóвѣ бā | нб̑наго въдвóритʻ_се, ѝ_дрáго та | съврѣ́шаха[16] ѱалѡ́мѫ̑. ѝ_си́чʻката | нóщь беꙁʻ сѣ̈нь прѣбы́ваха.[17] ѝ_ꙁапо|чéнꙗваше тѣ́мъ сѣ̈ы кѵрїóнь. ѝ | въ_ѿ вѣ̈ть бѣ́ше нéмꙗ сѣ̈ы канʻди́ть | ѝ_домʻни̑. ѝ_ѣави́_са т̑ѣ̀ сп̑ъ оӱ[18]_ темʻ|ни́ката,[19] ѝ_рѣ̑. вѣ́рата вáша добрà. | ѧмѝ[20] мáлʻко прѣтръпѣ́те,[21] та_до|

сѣ̈ы́й ;м̑, ѝ_рéкоха, | ꙁа_файдата_са нáша гри́жи хр̑тѿ̑. ѝ_пашáта | рéче не_дꙋ́майте мнóго. ѧ̆ми ѣлáте оӱтрае да_по|слꙗжите[1] на_мойте бóꙁи.[2] ѧ̆_ти́е не_щéха; ѧ̆_той | рéче та_гѝ ꙁатвóриха въ_темни́цата.[3] ѝ_покло|ниха[4] колéне,[5] сѣ̈ы́й .м̑. та_са помóлиха гд̑ꙋ бѓꙗ. | ѝ_рéкоха.[6] Гд̑и їиѓе хр̑тѐ бѫ̑же нáшь. ѝꙁбавѝ нà̑ | ѿ_тáꙁы беда̀, ѝ_кабáснь[7] щото стрáва беꙁакʻонʻ|ство.[8] II. ѝ_коги _бы̑ вéчерь, ꙁéха да_четáть ѱалѡ̑; | жи́вы вь_ пóмощи ви́шнегѡ, вь[9]_крóве[10] бѓа нб̑на|го водвори́т_се ѝ_дрáгото[11] докрáй,[12] ѝ_си́чка[13] нóщь | беꙁʻ сѣнь пребúха.[14] ѝ_дꙋ́маше на_ си́чките сѣ̈ый | кириѻ̑нь;[15] въ_ѿветь бéше ёмꙗ[16] сѣ̈ый канʻди́ть; |

КМ1073: 265а
ѝ_домни́нь; ѝ_ѣави́_се темь ѯ̈с[17] сп̑ь, въ[18]_ темни́ца, ѝ | рéче вéра вáша добрà, ѧ̆мѝ ѝ_ малʻко претерпете[19] докрай |

* На мястото на тази дума в текста е поставен червен коректорски знак, повторен на дясното поле на нивото на този ред, а самата дума е изписана под него.

КМ1067: 59а-59б 1. фа́йдата; 6. добавено: и҆_ст҃ые не щѣ́ха; 9. _си коленете̑_си; 10. добавено: мч҃нци; 15. габо́снѣ; 21. при̑стапе́те; ***Ц133: 123-124*** 1. фаидьть; 6. добавено: и҆_ст҃їе, нѐ_щѣха̀; 8. темни́цѫ; 13. тьꙁи̇; 14. бѐдѫ; 19. темни́цьтѫ; 21. прѣстьпѣтѐ; ***КМ1103: 9б*** 2. се; 3. пашь́та; 4. на; 5. доде́те; 6. бо́гове; 7. ꙁарь́че; 11. се́; 12. кѹртѹли́саи; 13. тьꙁи; 15. ѿ_габо́снѧ; 16. сва́ршиха; 17. преби́ха; 18. вь; 20. но

КМ721: 104б-105а 1. послѹ́жете; 2. бого́овѣ; 3. тьмни́ца; 4. прѣкло́ниха_си̑; 5. колѣ́нете; 6. ка́жеха; 7. ѿ_и҆ꙁма́ма; 8. добавено: то́йꙁи три̑кле́ти дѹ́ш҆ма́нинь; 9-10. вьско́ре; 11-12. дрѹ́гы та̑ съвры́шиха ѱа́ломать; 13. си́ч҆ката; 14. прѣби́ваха; 15. добавено: и҆; 16. не́мѹ; 17. пропуснато; 18. ѹ̑; 19. добавено: та; ***КМ1078: 54б-55а*** 6. ка́жеха; 7. кабѡсна; 13. си́чката; 14. преби́ваха; 17. ст҃ы;

Л4: 94б

кра́й да[1]_са̀[2] спи̑те.[3] и҆ си́ч҆кыте[4] чю́ха | то́ꙁи[5] гл҃а́. и҆_оу̑страши́ха[6]_са[7] че_са̀[8] оу̑|пла́шиха. и҆_бе̑_сѣ́нь прѣбы́ха до_ѹ̑трѣ. | **Ш.** и҆ поꙁова̀[9] паша́та[10] си́ч҆кыте[11] сво́й прї|е́телѥ. и҆_ре́че да_ гѝ доведѣ́ть. и҆_до|ве́доха[12] ст҃ы̀ ,м҃. та_ ста́наха пр҃ѣ҆ | пашѣ́та.[13] и҆_наче́на[14] паша́та[15] да_и҆́м҆[16] | дѹ́ма[17] • І҆о́ще щъ̀ да_рекѫ̑[18] ва́мъ нѣ̀ | със҆ лихо́в҆но, а҆мѝ[19] пои̑стина. Ко́л҆|ко_съ̑ войни́ци пр҃ѣ҆[20] ца́рѣ не_мо́гат҆[21] | и҆ꙁлѣ̀ насре́ща_вы̀.[22] нитѝ так҆ви́ꙁ҃ | ю҆на́ци. нитѝ такви́ꙁи хѹ́бави. | нитѝ так҆ви́ꙁи ра́ꙁѹм҆ни.[23] нитѝ | тѣ́й[24] ѻ҆бы́ч҆ны̀ ѿ_на̑. та недѣ́йте – | прѣѻ҆бръ́на що_вѝ ѻ҆би́чаме в_нена́|висть. и҆_є҆́то_е пр҃ѣ҆ ва̑.[25] и҆лѝ да_вы̀[26] | намра́ꙁи.[27] и҆лѝ да_вѝ ѻ҆бы́к҆не • А҆_ст҃ы̀ | кан҆ди́тъ ре̑: спротѝ во́лѧта твоѧ̀ | и҆ и҆́мето[28] твоѐ наре̑но. а҆грикола́є | лѹ́ды, ѻ҆́ти_си сръди́ть и҆ лѹ́дъ къ|

КМ1067: 59б 5. то́йꙁи; 9. пови́ка; 12. добавено: гѝ; 14. начна; 21. добавено: лѝ; ***Ц133: 124-125*** 5. тойꙁи; 13. па̀шьтѫ; 21. добавено: ли̇; ***КМ1103: 9б-10а*** 1-3. спасе́ни да_бадете; 4. си́чки; 5. то́иꙁи; 6-7. би́ха пристра́шни; 8. се; 9. ꙁова́; 10. пашь́та; 11. си́чки; 14. фа́на; 15. пашь́та; 16-17. дѹ́ма те́мъ; 18. реча́; 19. но като_е́; 20. по́дъ; 22. ва́мъ; 23. премѹ́дрїи; 24. така́; 25. ва́ꙁи; 26-27. ваꙁненави́ди васъ; 28. добавено: _е;

да_са̀ спи̑те, и҆_си́чките чѹ́ха той[1] гла́сь, и҆_оу|пла́шиха_се, и҆_беꙁ҆_сѣ̀нь преби́ха до_оу̑трѣ; **Ш.** и҆_поꙁова̀; | паша́та си́чкы свои̑ болѧ́ре, и҆_ре́че да_доведатъ | ѿнїѧ ѿсѣ̀деницы;[2] и҆_дове́доха_ги, ст҃ый .м҃. и҆_ста́на|ха пр҃е_паша́та, и҆_ꙁе да_и҆́мъ дѹ́ма; и҆_ре́че, и҆ѡ̑ще_щ҃ | да_рекѹ ва̑, не_сѣ̑ льжа̀,[3] а҆́мѝ пои̑стина; ко́лко_са. | войни́цы пр҃е_цр҃ѧ,[4] и҆_ не_мо́гѹть и҆ѕлѧ̀ ва̑ насре́ща_в҆ | нитѝ такви́ꙁы ю҆́нацы,[5] нитѝ хѹ́бавы; нитѝ | такви́ꙁы ра́ꙁѹмны; нитѝ такви́ꙁы[6] ѿбичны ѿ_на̑ | а҆́мѝ[7] недейте[8]_са[9] ѿфѣ̀рли[10] ѿ[11]_на̑.[12] а҆́мѝ що_вы̀ рекà[13] по|слѹ́шайте.[14] ꙁащо́ да_вѝ ѿби́чаме, воꙁ[15]_нена́висть | ето_ѐ пр҃е ва̑. и҆лѝ да_ви́ намра́ꙁы̑.[16] и҆лѝ да_вѝ ѿби́|кнемъ.[17] а҆_ст҃ый канди́ть ре́че; спротѝ во́лѧта тво̑ | и҆_и҆мето твоѐ наречено; а҆грико́ла[18] лѹ́ди; ѿти_си́ | срьди́ть и҆_лѹ́дь, гѣбо́сникь;

КМ721: 105а-105б 1. то́йꙁи; 2. ѻ҆́сѣдници; 3. лихо́вно; 4. ца́ратого; 5. добавено: и҆́ма; 6. пропуснато; 7-12. пропуснато; 13. добавено: а҆_вы́е_ны̀; 14. добавено: недѣ́йте_се ѻ҆бръ́на ѿ_на̑. а҆мѝ что_вѝ рѣ́кѹ; 15. въ; 16. намра̀ꙁи́; 17. ѻ҆би́к҆не; 18. а҆грико́лае; ***КМ1078: 55а-55б*** 1. тѡйꙁи; 4. цр҃атѡго; 5. добавено: и҆́ма; 6. пропуснато; 10. ѿбрь́на; 15. въ; 16. намраѕѝ; 17. ѡ҆бы́кне; 18. а҆грикѡла́е

Л4: 95а

бо́сˢникъ.[1] а҃ _паша́та[2] ре́че. не_ре́кох҃ | ли ва́мъ. о҃ти[3] _є҃ пр҃ѣˢ ва́ꙁе, и҆лѝ | да_ ѻ҆бы́кˢне ва҃, и҆лѝ да_намра́ꙁи.[4] | а҃ ст҃ы̀ канˢди́тъ ре҃: Когѝ_є҃ бли́ꙁꙋ | при_на҃, и҆лѝ да_ѻ҆бы́кˢне҃, и҆лѝ да_на|мра́ꙁимъ.[5] а҆мѝ[6] да_ꙁна́ешъ о҃ти | те́бѣ и҆_тво́йте бо́ѕїи[7] ненави́ди҃. | а҃ ба҃[8] нш҃его і҃ѵ҃ х҃а ѻ҆бы́чаме, и҆_то́й | щѐ на́мъ да_помо́гˢне. а҃ ты́_си сръ|ди́тъ и҆ лꙋ́дъ на_ и҃ме, и҆_ненави́дˢни|че[9] ба҃ нш҃его. не_ ще́шъ да_ ѻ҆бы́чашъ | на҃. къбо́сˢниче,[10] и҆_ непри́личˢне, по|кри́тˢ_си съсˢ тъма̀[11] и҆_съсˢ лꙋ́дость. | Катѐ чю̀ такˢви́ꙁи рѣчѝ паша́та | а҆григола́е.[12] а҃[13]_то́й[14] ре́вˢна катѐ лъ́вˢ.[15] | и҆ ре́че да_гѝ све́жать[16] и҆_влеча́ха[17]_гѝ[18] – | начѐ[19] да_гѝ во́ды вˢ[20]_темˢни́ца.[21] а҃ ст҃ы̀ | кѵрїѡ́нь ре҃. нѣ_сѝ ꙁе́лъ вла́сть[22] да | ны̀[23] мъ́чишъ, [24] а҆мѝ[25] да_нѝ и҆спи́тꙋва҃. | тоги́ꙁи[26] _са[27] оу҆боѧ̀ ѿ_тѣ҃ паша́та.[28] |

КМ1067: 59б-60а 3. є҆то; 8. гд҃а; 9. ненави́диш_ни҃, че; 11. тьмѫ̀; 13-14. а҆то; 19. пропуснато; 20-21. оу҆_темни҃цата; *Ц133: 125-126* 3. ето; 8. г҃а; 9. нѐна́ви́ди́ш_ни҃ чѐ; 11. тьмѫ; 12. а҆григо́раѐ; *КМ1103: 10а* 1. габо́сникъ; 2. пашь́та; 4. ваꙁненави́ди; 5. ваꙁненави́димъ; 6. но; 7. бо́гове; 9. ненави́дните; 10. габо́сниче; 15. расла́нь; 16. сва́рцеть; 17. вла́чеха; 18. добавено: вь́нъ; 19. пропуснато; 22. тести́ръ; 23-24. ма́чишъ на́съ; 25. но́; 26. тоги́ва; 27. се; 28. пашь́та

а҃_паша́та_и҃[1] па́кь[2] ре҃. | не_ре́кох_ли ва҃. е҃то[3]_е́ пр҃е_ва́ꙁе сега̀. [4] и҆лѝ да_ѿби́кне҃[5] | ва҃, и҆лѝ да_ѿмра́мь[6] ва҃. а҃_ст҃ый канди́тъ ре҃, кое[7]_ѐ[8] | бли́ꙁꙋ при_на҃; и҆лѝ да_ѿбыкне҃,[9] и҆лѝ да_ намра́ꙁымъ. | е҃то[10] да_ꙁна́ешъ, ѿты тебѐ, и҆_ тво́йте бого́ве, нена|ви́диме[11] и҆[12]_мра́ꙁиме.[13] а҃_ бг҃а на́шегѡ їи҃са хр҃та̀ | ѿби́чаме и҆[14]_лю́биме;[15] и҆_то́й_ще на҃ да_помо́гне; | а_тѝ_си срьди́тъ и҆_лꙋ́дъ на_и҃ме[16] ненави́дниче бг҃а | хр҃тїѧнскагѡ. и҆_не_ще́шь да_ѿби́чашь на҃. беꙁа|ко́ниче и҆_непри́лично[17] покри́т_си сь҃[18] оу҆мать,[19] и҆[20] | сь҃_тъма. и҆_ са҃_лꙋ́дѡ҃. Катѡ̀ чꙋ̀ такви́ꙁы ре́чи | паша́та а҆гриколе́ ревна̀ катѡ̀ а҆рсла́нь[21] и҆_ре́че да_ги́ све́|жать, и҆_вла́чаха_ги да_гѝ ꙁатворѧ́ть[22] оу҆[23]_темни́цата;[24] |

КМ1073: 265б

а҃_ст҃ый кирїютъ[25] ре́че. не_сѝ ꙁе́лъ, вла́стъ да_ни́ мь̀|чишъ, а҆мѝ, да_нѝ и҆спитꙋ́вашъ, тоги́ꙁи_са оу҆боѧ̀ | ѿ_те́хъ паша́та

КМ721: 105б 1-2. пропуснато; 3. о҃тї; 4. пропуснато; 5. ѿби́кне; 6. намра́ꙁи; 7. ко́й; 10. а҆мѝ; 11. ненави́ди҃; 12-13. пропуснато; 14-15. пропуснато; 16. добавено: мꙋ ре҃ и҆; 17. непри́личне; 18-20. пропуснато; 21. а҃сла́нь; 22. ꙁатво́ри; 23-24. въ_тьмница; 25. Кѵрїѡ́нь; *КМ1078: 55б* 3. ѿты; 4. пропуснато; 5. ѿби́кне; 6. ѡмраꙁѝ; 8. пропуснато; 9. ѡби́гне҃; 10. а҆мѝ; 11. ненави́димь; 12-13. пропуснато; 14-15. пропуснато; 23-24. въ_темни́ца; 25. кѵрı[4]ѡ́нь

Л4: 95б

и҆ ре́че да_гѝ[1] во́дѣтъ[2] сла́бо в_ темˢни́ц҃|та.[3] и҆_ꙁаръ́ча а҆гла́вїю и҆_ капикла́рїю | твръ́дѣ[4] ꙗ҆́ко да_гѝ[5] па́ꙁѣтъ.[6] ѻ҆жи́да|ше нѣ́що паша́та.[7] А҃ ст҃ы̀ кѵрїо́нъ | гы̀[8] оу҆чѣ́ше[9] пре҃[10]_ си́чˢкы̀[11] дн҃ь, и҆ преꙁˢ[12] | си́чˢка[13] но́щь. и҆_дꙋ́маше_и҃[14] сь҃ сво́й[15] ра́|ꙁꙋмъ и҆ сьсˢ бж҃їа во́лѧ. Бра́тїа дрꙋ|жи́на[16] сѥ҃[17] бѣ҃ме[18] вˢ[19]_ма́лˢко[20] врѣмѐ[21] вˢ[22]_тꙋ́й[23] | войни́шˢство.[24] и҆_сега҃[25] недѣ́йте да_са ра҃|дѣли́мъ[26] ѿ_се́бѣ ѿ дрꙋжи́но. а҆мѝ[27] | катѐ съсˢ[28] є҆дˢна̀[29] дꙋша̀[30] тꙋ́ка живꙋ́ва҃|ме.[31] тъ́й[32] и҆_съсˢ[33] є҆дˢна̀[34] дꙋша̀[35] мъ́кы[36] | да_ прїѥ́мˢне҃. та_катѐ тꙋ́ка и҆ꙁмъ́че|ны бы҃ме ѿ_

[1] да_гѝ во́датъ сла́бо въ_темни́ца|та. и҆_ꙁаръча̀ а҆гла́вїю, и҆_капикла́рїю що́ па́ꙁеха[2] | темни́цата[3] тве́рде[4] да_гѝ па́ꙁать ꙁащо́_се надее́|ше паша́та, да[5]_се[6] предадꙋт,[7] а҃[8] ст҃ый[9] кириоонъ | оу҆чѣше_ гы преꙁˢ_тойꙁи дн҃ь, и҆_си́чка но́щь и҆_ дꙋ́ма|ше_ имъ сь҃ сво́й ра́ꙁꙋмъ, и҆_сь҃ бж҃їа во́лѧ. братїа[10] | дрꙋжи́на, сїа[11] бехме. въ_ма́лко вре́ме ꙋ_това̀ войнь|чество,[12] и҆_сега́ недейте да_сѐ раꙁдели҃ ѿ_се́бе ѿ дрꙋ|жи́но; а҆мѝ катѐ сь҃ е҃дˢна̀ дꙋ́ма[13] тꙋ́ка[14] живꙋ́вахме[15] | така́,[16] и҆[17]_сь҃[18] е҃дна̀[19] д҃ша[20] мъ́ка[21]да_приїмеме.[22] та_катѐ | тꙋ́ка и҆ꙁˢмъче́ны бꙋ́демъ[23] ѿ_того́ꙁы цр҃а

тогóꙁи цáрѣ щотò[37] ꙁа | мáл'ко врѣмѥ̀. тъ́й[38] да_сà под'кáни̑ | да_сà намѣ́римъ[39] хри́симы прѣд' бг҃а | вели́кигo[40] цр҃ѣ. **IV**. и̑ минъ́ха[41]_са[42] ,ꙁ҃. днѝ.[43] и̑ на[44]_ѻ҃смы̀ дéнь рѣ̑ да_[45]_съ́ди т҃ѣ.[46] и̑_при|вéдоха ст҃ы̀ ,м҃. и̑ꙁ_тем'ни́цата.[47] и̑_ка|то_гѝ вóдѣха, а҃[48]_ст҃ы̀[49] кѵрїѡ̑[50] гѝ[51] оу̑чá|

ꙁащó[24]_е[25] | ꙁащó_е ꙁа_мáлко врéме, тъ́й да_са по̑кáнымъ[26] да | са намéрымъ хри́симы прѣ̑_бг҃а вели́каго цр҃а | нбн҃аго;[27] **IV**. и̑_минаха_се .ꙁ҃. днѝ,[28] на_ ѻ҃сми дн҃ь повелѐ | пашáта[29] да_гѝ_доведѹтъ ст҃ы́й ,м҃, и̑ꙁ'_темни́ца|та; и̑_като_гѝ вóдѣха, а҃_ст҃ы́й кѵрїѡ̑нь_ги оу̑чеше |

КМ1067: 60б 4. втвéрде; 10-11. си̑чкиѐ; 16-24. си̑ѧ̑ дрѹжи́на бѣ́хме и̑_мáлк̑ врѣ́ме вь_тоꙁѝ вóи̑нство; 35. дш҃ѫ; 36. мьк̑; 37. дéто; 39. намéриме; 45. добавено: гѝ; 46. пропуснато; ***Ц133: 126-127*** 3. тѐмни̑цьтà; 4. втрьдѣ; 6-24. си̑ѧ̑ дрѹжи̑на бѐхме и̑_ мáлко врѐме вь_тòꙁи̑ вои̑нство; 35. дш҃ѫ; 36. мькà; 37. дето; 39. нàмѣри̑мѐ; ***КМ1103: 10а-10б*** 1-2. вóдеть тéхъ; 3. темни́ца; 5-6. пáꙁеть тéхъ; 7. пашь́та; 8-9. ѹ̑чеше тéхъ; 12-13. си́чката; 14. тéмъ; 15 твóи; 17 сéбе; 23. тéꙁи; 24. вóиньство; 25. сéги; 26. раꙁлачи́мъ; 27. нó; 27-30. катó ѐди̑но дш҃éвно; 31. живéхме; 32. такá; 33-35. и̑_ѐди́но дш҃éвно; 37. що_é; 38. такá; 40. вели́каго; 41-42. минáха_се; 43. динé; 44. _въ; 47. тамни́ца; 48-51. ѹ̑чеше тéхъ ст҃ы кирїѡ́нъ

Л4: 96а

ше,[1] и̑_дѹмáше. брáтїа, нѥдѣ́йте | да_сà оу̑бои́мъ ѿ тѹ́й къбóсѹванїе.[2] | Знáете_ли[3] коги́то_са намѣ́рѣх'ме_въ | войскитѣ, и̑_приꙁовáва̑ме[4] г҃а бг҃а | і҃ѵ х҃à, и̑_помáгаше нáмъ та_на̑'ви́|х'ме[5] т҃ѣ. пóм'ните_ли коги́то са̑[6] | намѣ́ри̑ме на_голѣ́ма[7] войскà, и̑ | си́ч'кыте побѣ́г'наха. тѹкò ны́ѥ | ѐднѝ ,м҃[8] са[9] намѣ́ри̑ме пр҃ѣ'[10] т҃ѣ. | и̑ поꙁова̑ме[11] г҃а і҃ѵ х҃а. и̑ дáде_ны[12] си́|ла. та_ѐд'нѝ ѿ_т҃ѣ оу̑би̑ме, а҃_дрѹ́|гые пропъ́ди̑ме. и̑_ѿ_ тóл'коꙁи на|роо̑' ни ѐди́нъ ѿ_на̑ не_бы̀ нарáненъ. | и̑ тѣ́ꙁи[13]_са сега̑[14] три́ма[15] що[16]_ сà[17] бóр҃ѣ | със' на̑. и̑_си́ч'ко тѹ́й[18] ѐднó_е. та_ѐди̑ | ли да_на̑'виѐ на, м҃. да_не бъ́де тѹ́й[19] | тъ́й.[20] мл҃ѧ_ви_са да_приꙁовéмъ тъ́й[21] | г҃а,[22] катò и̑_сѣ́когѝ и̑_нéма да_сà[23] при̑|вáне на_на̑ ни_ѐд'нà мъ́ка. ни рáни, | ни ѻ̑кóвы. нѣлѝ сѣ́коги коги́_са[24] |

и̑_дѹ́маше, брáтїа недéйте да_сѐ оу̑бои́мъ; ѿ_таѧ̑ | и̑ꙁмáма; ꙁнáете_ли коги́[1]_са намéрихме[2] въ_войс|ки́те, и̑_приꙁовахме[3] гд҃а бг҃а їи҃са хр҃тà, и̑_помá|гаше на̑; да[4]_ на̑ви́вахме[5] на_си́чкы, пóвните_ли | когá[6]_ се намéрихме[7] на_голéмата[8] войска, и̑_ си́чки|те побéгнаха; токò нїе ѐдни́ .м҃, ѿстáнахме̑[9] | пр҃е_тóлкоꙁы войскà, и̑_ приꙁовáхме[10] и̑ме[11] гд҃а нá|шегѡ.[12] їи҃са хр҃тà, и̑_дáде_ны си́ла, та_ѐдны ѿ_т҃е | оу̑би́хме, а҃_дрѹ́ги пропáдихме, и̑_ѿ_ тóлкоꙁы | нарѡ̑, ни_ѐди́нъ ѿ_на̑, не_бы оу̑ранéнъ,[13] и̑_ти́ꙁы[14]_са | сегà трими́на[15] що_сà бóрѧть сьсь на̑ и̑_си́чкото_е[16] |

КМ1073: 266а

та_ѐди́нь_[17]_ще на̑,[18] да[19]_надви́е[20] на ;м҃. а҃ми_ви́_са | мóлѧ да приꙁóвемъ на_и̑ме гд҃а їи҃са хр҃тà. Катò | и̑_сéкогы и̑_нема да_ сà прифáне на_на̑ ни_ѐднà | мъ́ка, ни_рáни ни_ѿкóвы; нелѝ сéкогы, коги́_се

КМ1067: 60б-61а 2. габо́сѧване; 4. прѝꙁова́хме; 8-9. местата на думите са разменени; 13. тѝꙁи; 16. щото; 17. това̀; 18. то́ва̀; ***Ц133: 127-128*** 2. габосѧванѐ; 4. прѝꙁо́вахᵗме; 13. тѝꙁѝ; 17. това; 18. това; ***КМ1103: 106*** 1. пропуснато; 2. габо́сѧванїе; 3. пропуснато; 4. прѝꙁова́хме; 5. надви́вахме; 6. се; 7. голе́мата; 8-9. мо_се́; 10 сре́ть; 11. прѝꙁова́хме; 12. на́мъ; 14. сеги́; 15. трои́ца; 17. се; 19. то́ги; 20 така́; 21. така́; 22. ва́съ; 23. се; 24. се

КМ721: 106а 1. коги́то; 2. намѢрехᵗмѐ; 3. прѝꙁова́вахᵗ мѐ; 4. та; 5. на̀ви́хᵗмѐ; 6. коги́то; 7. намѢрехᵗмѐ; 8. голѣ́ма; 9. ◌̂останѣхᵗмѐ; 10. поꙁо́вахᵗмѐ; 11. пропуснато; 12. ба̀; 13. нара́нень; 14. те́йꙁи; 15. трѝма; 16. добавено: ѐдно̀; 17. добавено: ли; 18-20. щѐ_да_наве. намь; ***КМ1078: 56а-56б*** 4. та; 5. на̀ви́хме; 6. коги́; 10. поꙁова́хме; 14. тейꙁи; 17. добавено: ли

Л4: 96б

бы́а̀ме на_войскъ̀.[1] ѝ_дѧма̀ме то́ꙁ̈[2] | ѱалѡ̑. Бж̑е въ_и̑ме твоѐ сп̑си́_ме, ѝ | въ_си́лѣ твое́й сѧди́_ми. Бж̑е оу̑слы́|шѝ мл̑твѕ мою̀, вънѕшѝ гл̑ы оу̑ст | мои̑. ѝ сега̑[3] то́ꙁи[4] ѱалѡ̑ да_рече́мъ. | ѝ послы́ша_ни_ще ѝ помл̑ва_ни_ще ѣ̈ъ. | ѝ ꙁаве́доха_ги пр̑ѣ̀ ◌̃мтелѣ.[5] ѝ_то́ꙁи[6] | ѱалѡ̑ дѧмаха. **V.** ѝ събра́ха_са си́чᵗкы|те[7] чл̑цӥи да_гле́дать чюдеса́та[8] на[9] | сѣ̈ы, м̑, ◌̃мницӥи.[10] ѝ_ста́наха пр̑ѣ̀ᵗ | ѝгемѡ́на. ѝ погле́дᵗна на_ѣ̈ѣ паша́|та,[11] ѝ_ре̑. тѣ̈ꙁи[12] щы́ть да_бы́дать | потъпᵗкани. ѝ ре́че_и̑мъ.[13] и̑щете_ли | да_ꙁе́мете ѿ_ме́нѣ голе́ма по́◌̂чть | ѝ_да́рᵗба по[14]_добра̀ ѿ_дрѧ́гые. а̑мѝ[15] | ѝꙁбере́̑те ѿ_дѣ̑те ѐдᵗно̀. ѝлѝ послѧ|жѣ̑те на_бо́сите,[16] та_по́_голѣмы | ѝ по̀[17]_добрѝ да́рᵗбы да_прїе́мᵗнете[18] ѿ | на̑◌̂. а̑ко_лѝ не_ще́те да_послы́шате. | ще́мъ да_ꙁе́мемъ по́ѭсите[19] ѿ ва́сᵗ. |

КМ1067: 61а-61б 2. то́йꙁи; 4. то́йꙁи; 6. то̀йꙁѝ; 12. тьйꙁи; 14. пропуснато; 17. пропуснато; 18. ꙁе́мете; 19. по́есѐте; ***Ц133: 128-129*** 2. тойꙁѝ; 4. тойꙁѝ; 6. тойꙁи; 12. тѐйꙁѝ; 19. поѐсете; ***КМ1103: 106*** 1. воиска́; 2. то́ийꙁи; 3. сеги́; 4. то́ийꙁи; 5. мѧчи́тели; 6. то́ийꙁи; 7. си́чки; 8. чюдеса́; 9. пропуснато; 10. мѧчени́къ; 11. пашы́та; 13. те́мъ; 15. но; 16. бо́говете; 19. пола́сете

КМ721: 106б 1. помл̑ва; 2. ◌̃мтелѣ; 3. пропуснато; 4-8. чю́деса на_сѣ̈ы ◌̃мнӥцӥи; 10. потъпᵗканы. ѝ_ре̑_и̑мъ; 11. и̑щете; 12. моѝ; 13. прїе́мᵗнете; ***КМ1078: 56б*** 1. помл̑ва; 2. мѧчителе; 3. пропуснато; 4-8. чю̑деса на сѣ̈ы ◌̃мници; 9. гемѡна; 10. потъпкани ѝ_ре́че_имъ; 11. и̑щете; 12. моѝ; 14. пола̑сите

Л4: 97а

ѝ_тогѝꙁи да_вы̀[1] прѣдаде̑[2] на_мѣкы. | ѝ ре́че канᵗди́тъ. ꙁемѣ́те по́ѭсете[3] | на́ши ѝ тр̑пѫ́тъ[4] нш̑ъ.[5] ни́що на̑ | ѿ ѯа нѣ_ѥ̀ по[6]_драго̀.[7] тогѝꙁи паша́|та ре̑ да_гы̀ бы́натъ по_ли́цето съсᵗ | ка́манїе. ѝ ре̑

ѝ_тога́ꙁи да_вѝ предаде́мъ на_мѣки; | ѝ_ре́че канди́ть, ꙁеме́те по́ѭсете на́ши ѝ тр̑па|тъ нашь, ни́что на́мъ, ѿ_хр◌̂та̀ не_ѐ по_дра́га.[1] ѝ_то|га́ꙁы ре́че[2] паша́та[3] да_гѝ би́натъ по_лица́то с◌̂ъ_ка|мене; ѝ ре́че канди́ть.[4] нача́лниче[5] на_тъма́та ѝ_на |

кан'ди́ть. наче́л'ни|че на[8]_тъмѣ́та,[9] и҆ на_
си́ч'кото беꙁако́|ство оу҆чи́телю. фанѝ та[10]_
стрѹ́ва[11] | тѹ́й,[12] а҆то_ще́шъ ви́дѣ[13] сво́ата
мѣ́|ка. а҆[14] паша́та[15] ви́к'на[16] на_слѹги́те | си҆.
и҆ ре́че, ѿ_ꙁлы́е слѹ́гы. ꙁащо̀ | ско́ро не_
стрѹ́вате щото[17]_è порѣ́ча|но[18] ва́мъ. и҆_
ꙁе́ха слѹги́те ка́манїе, | и҆_самѝ се́бѣ бїѧха.
и҆ ви́дѣха ст҃ы̀ | м҃. като̀[19] бы̀[20] тѹ́й чю́до, и҆_
ꙁараꙋ́ва|ха_са[21] тврѣ́дѣ. а҆ паша́та[22] _са[23]
расръ|дѝ тврѣ́дѣ, и҆_ꙁè ка́мик' и҆_ фрѣ́ли |
да_оу҆да́ри є҆д'ного̀ ѿ_ст҃цы́те. а҆_
ка́|микѫт'[24]_са[25] врѣ́на на_пашѣ́та[26] на_
ли́|цето и҆ строши́_го. Тоги́ꙁи ст҃ы́й |

си́чко беꙁако́нство ѹчи́телю; фанѝ та_
чины̀[6] | ѕлѡ̀. а҆то_щешъ видѐ сво́ѧта ма́ка
на[7] _се́бе[8].: | а҆_паша́та викнѐ ꙁ[9]_голе[10]
гла,[11] на[12]_слѹги́те,[13] ѿ_слѹ́ги[14] | ꙁли[15]
непослѹ́шницы;[16] ꙁащо́ ско́ро, не_стрѹ́вате
що_са | ре́кль ва́мъ. и҆_ꙁе́ха слѹги́те
ка́менїе, и҆_сами́ се|бе би́ѧха. и҆_виде́ха
ст҃ы́й ;м҃;[17] това́ чѹ́до, и҆_ꙁара́|дѹваха_се
тве́рде; и҆_паша́та расрьди_се тврѣ̀де; |

КМ1073: 266б
и҆_ꙁè ка́микъ, и҆_фрьли́, да_оу҆да́ры[18]
є҆дного̀ ѿ_ст҃ци́те | а҆_ка́микь_са вьрнѐ на[19]_
пашата[20] на_лице́то, и҆_строши́_го | тога́ꙁы
ст҃ы́й[21]

КМ1067: 61б-62а 3. пое́сете; 6. пропуснато; 7. добавено: по́ве́че; 8-9. пропуснато; 12. тьи; 17. що; 19-20. пропуснато; 24. ками̑ка̑; ***Ц133: 129-130*** 8-9. пропуснато; 12. тьи̇; 24. ка̇ми̇ка̇; 26. па̇шьтѫ; ***КМ1103: 10б-11а*** 1-2. предаде́мъ васъ; 4-5. сньга́та на́ша; 9. тьмата; 10-12. да_стрѹ́вашъ те́ꙁи; 13. добавено: сеги́; 14-16. и҆_ви́кна паша́та; 18. ꙁарѣ́чано; 21. се; 22. пашѣ́та; 23. се; 25. се́; 26. паша́та

КМ721: 106б-107а 1. дра́го̀; 2-3. паша́та ре҃; 5. наче́л'ниче; 6. добавено: това̀; 7-8. пропуснато; 9-13. на_слѹ́гыте_сы̀ ꙁ_голе гла и҆ ре́че; 14-16. ꙁлїѐ мои̇ слѹ́гы; 17 добавено: като́_би; 18. ○; 19-20. ○; 21. ○; ***КМ1078: 56б-57а*** 1. дра́гѡ; 4. канди́нь; 5. наче́лниче; 7-8. пропуснато; 13. добавено: с҃ и҆ ре́че; 14-16. ꙁлы́е слѹ́ги

Л4: 97б
кѵрїо́нъ ре҃. де́то_са бо́рѣтъ със'_на́ |
дѹш'ма́ните[1] на́ши. тїѥ̀ ꙁапрѣ́х̑ | и҆
поги́наха, и҆ въи҆́стина да_влѣ́|ꙁѫтъ[2]
ѻ҆рѣ́жїета[3] в'_ср҃цето_и҆. и҆_стрѣ|лы́те т҃ѣ'ны
да_са̀[4] стрѹшѣ́ть. а҆[5]_па|ша́та[6] ре҃[7] тако[8]_мѝ
си́л'ные бо́ги на́|ши, маге́сници[9]_са. Ст҃ы̀
дом'ни҃[10] | ре҃, тако[11]_мѝ си́лата[12] на[13]_х҃а ба҃
н҃ше[го].[14] | въмѣ́стил'_са є҆ въ_ва҃ дїа́волъ,
и҆_бе҃|сра́м'но ва́шето ли́це де́то дѹ́ма|те на_
ба҃ непра́ва. и҆ със' нечѣ́стїа | и҆спѣ́л'ниль[15]
ви_є҆. не_сра́мѣш'_ли_са | да_ дѹ́машъ
тѣ́ꙁи[16] дѹ́мы, длъбо́|ки и҆ тъм'нѝ дїа́воле,
и҆_чю́ж'ды̀ | ѿ_и҆стин'ные Сла́вы. глава̀ ты̀ |
дїа́волѧ. ты́_си а҆грикола́е[17] паша̀. | и҆ ты̀
и҆_два́ма слѹги́_сте дїа́волѹ|ви. и҆_ре́че
паша́та. а҆ко̀ ва҃ пр'ва|та бѣда̀ и҆_мѣ́кы не_
можѣ̀ да_прѣ|прѥ̀ и҆_да_вѝ оу҆мѣ́дры, а҆л[18]
а҆́ꙁъ[19]_щъ̑ |

кѵрїѡнъ[1] ре́че де́то_са бо́рѧть съ҃_на́ |
дѹшма́нете на́ши, тїе ꙁапре́ха, и҆ поги́наха;
вои҆сти|на да_вле́ꙁать ѡрѹ́жїѧта_имъ,[2] и҆[3]_
стрели́те[4]_и҆мъ[5] въ, | ср҃це́то_имъ, и҆_
стрели́те те́хни да_са строша́ть, а҆_па|ша́та
ре́че тако_ми́ си́лнїе бо́ги[6] на́ши,
маге́сници | са, ст҃ы́й домни́нь ре́че тако_
мѝ си́лата на_хр҃та̀ | бг҃а на́шегѡ
въмести́л'_са_е ва_ва҃ дїѧволь и҆_
беꙁ'сра́|мно_е[7] ва́шето ли́це, детò дѹ́мате
на_бг҃а непра́в|да, и҆_сь҃ нечи́стна[8]
и҆сполне́ны[9] є҆сте;[10] не_сра́меш_ли_се | да_
дѹ́машъ. ти́ꙁи[11] дѹ́ми, дльбо́ки, и҆ те́мны[12]
дїѧ́воле | ѿ_и҆стини́е сла́ви. глава́ ты́
дїѧвола[13] а҆грикола́е[14] | и҆_ты̀. и҆_два́ма
слѹги́_сте дїѧволовы. и҆_ре́че паша́та а҆ко |
ва҃ прѣ̀вата беда̀ и҆_мѣ̀кы не_можѐ да_нави́е
и҆ | да_вѝ, оу҆мѹ́дры, а҆ла а҆́ꙁе_ще[15]

КМ1067: 62а-62б 2-3. влеꙁе ѻ҆рѹжи̑ето; 6-8. наша̑та ре̇чь токмо̑; 9. маге̑сни̑ца; 11. токо; 14. на́шь; 15. и҆спо́лниль; 16. ти́ꙁи̑; ***Ц133: 130-131*** 6-8. наша́та̇ ре́чь тькмо; 11.то̇ко; 14. на́шь; 16.

КМ721: 107а 1. ○; 2-5. пропуснато; 6. богоо́вѣ; 7. пропуснато; 8. нечѣ́стїа; 9-10. и҆спль́нил'_ви_є҃; 11. тѣ́и҆ꙁи; 12. тѣ́мны̀; 13. добавено: ти_си̑; 14. добавено: па́ша; 15. щъ̑;

тѝꙁи; 17. ӓгри̇го̇рае; ***КМ1103: 11а*** 1. дꙋшма́нете; 3. ѿражїѧлете; 4. се; 5. пропуснато; 6. пашьта; 12. си́ла; 13. пропуснато; 18-19. а҃_а҃ꙁе

КМ1078: 57а 7. пропуснато; 8. нечьстїа; 9-10. и̇спльнїль_вїе_є҃; 11. те́йꙁи; 12. тьмныи; 13. добавено: и̇_ти́_си; 14. добавено: па́ша; 15. щь

Л4: 98а

дрꙋ́гїе[1] фа́на да_стрꙋ́вамъ. и̇_ре́кох҃ | слꙋги́те на_ст҃ы̀ ,м҃.[2] ѿ_о̇каа́нны, | и̇_нечи́сты̀.[3] мл҃ти́вомꙋ[4] бг҃ꙋ[5] дꙋшмáнинъ[6] дꙋ́мате.[7] че[8]_ꙁащо̀[9] не_ще́те | да_слꙋ́жите[10] на_на́шете бо́ѕи.[11] А҃_ст҃ы̀ | кѵрїо́нъ ре҃, ны́е_са[12] є̇дномꙋ̀ бг҃ꙋ | кла́нѣме[13] і҃ѵ х҃ꙋ със҄ дх҃а ст҃го, де́|то щѐ да_и̇спльни жела́нїи на[14]_мъ|ките на́ши. и̇_щѐ да_дадѐ на҃ вѣн҄|цы̀ де́то не_и̇ꙁвѣ́нꙋвать. да_на҃|вїе́мъ на_ꙁло̀ мы́сльната ва́ша во́|лꙗ. **VI.** тоги́ꙁи паша́та ре҃ да_гѝ_ꙁа|ведъ́ть в_тем҄ни́цата[15] догде_са҃[16] смы́|сли със҄ как҄ва́_ще мъ́ка да_гы̀ мъ́чи. | влѣ́ꙁоха ст҃ы̀ ,м҃. в_тем҄ни́цата. | и̇_наче́на[17] ст҃ы̀ кѵрїо́нь да_пѣ̀ѥ съ҃ | си́ч҄кыте. Ко́й є̀ бг҃ъ вели́къ като҃ | бг҃ъ на́шъ. и̇ на́поконъ. К те́бѣ г҃и | въ҃ведо̀[18] ѿчи мо́й жи́вꙋщомꙋ на_н҃би. | Сѐ ꙗ҆́ко ѿчи ра́бъ въ_рꙋ́кꙋ го́сподїи |

дрꙋ́ги фана да_стрꙋ́ва҃: | и҃_ре́коха слꙋги́те на_ст҃ы́й ,м҃, ѿ_о̇каꙗ́нны, и҃_нече|сти́вы,[1] на[2]_на́шите[3] бг҃ове,[4] дꙋшма́не,[5] че_ꙁащо́ не_щете | да_слꙋ́жите, и҃[6]_да[7]_се[8] покла́нꙗте[9] на_на́шите бг҃ове: | а҃_ст҃и кирїѡнь ре҃, ни́е_са є҃дномꙋ бг҃ꙋ покла́нѧме[10] | їис҃ꙋ хр҃тꙋ сь҃ дх҃а ст҃а́го де́то_щѐ да_и҃спо́лни[11] жела́|нїе на_мь̀ките на́ши и҃_ще да_дадѐ на҃ ве́нци де́то | не_ѿвехте́ватъ.[12] да_надви́емъ,[13] на_ѕлѡми́сльната | ва́ша во́лꙗ. **VI.** тога́ꙁи паша́та[14] ре́че да_гѝ_ꙁаведꙋ́ть | в_темни́цата деде́[15]_са[16] сми́сли с_как҄ва̀_ще мь̀ка | да_гѝ мь̀чи; и҃[17]_вле́ꙁоха[18] ст҃ы́й .м҃. въ_темни́цата.[19] и҃ | наче́[20] ст҃ы́й кѵрїонь,[21] да_пеѐ сь҃_си́чките. кой_е бг҃ъ | вели́къ катѡ̀[22] бг҃ъ на́шъ. и҃_на́поконъ: Къ_тебѐ | гд҃и воꙁведѡ̀[23] ѿчи мои̇ живꙋ́щемꙋ на_н҃би, сѐ |

КМ1073: 267а

ꙗ҆́ко ѿчѝ ра́бь вь_рꙋ́кꙋ господѝ

КМ1067: 62б-63а 2. пропуснато; 6. дꙋшма́не; 13. покла́нѧ́ме; 17. речѐ; 18. воꙁведо̀; ***Ц133: 131-132*** 2. пропуснато; 6. дꙋшма̇нѐ; 13. по̀кланѣ́мѐ; 15. тѐмницьта̇; 17. ре́че; ***КМ1103: 11а*** 1. добавено: да; 3-9. на_си́чки милости́вь_е бгъ дꙋшма́не дꙋ́маше, почто́; 10. послꙋ́жи́те; 11 бо́гове; 12. се; 14. пропуснато; 16. се; 17. фа́на

КМ721: 107а-107б 1-5. нечьсты̀ мл҃ти́вомꙋ бг҃ꙋ дꙋш҄ма́нинь дꙋ́мате; 6-9. пропуснато; 10. кланꙗ́ме; 11. и̇спльни; 12. о̇вех҄нꙋ́вать; 13. на҃҄вїа̀ть; 14. ○; 15-16. ○; 17-18. ○; 20. нач҄на; 21. ○; 22. ○; 23. въꙁве́до̀; ***КМ1078: 57а-57б*** 1-5. нечести мл҃ти́вомꙋ бг҃ꙋ дꙋшмане дꙋмате; 6-9. пропуснато; 10. кланѧ́емѧ; 11. и̇спльни; 15. доде́; 19. темница;

Л4: 98б

свои҃. си҃кїѫ҃[1] ѱало҃. и̇_дрꙋ́гїѥ[2] ѱа́л҄мы | по_сты́ховѥ[3] пѣꙗ́ха. и̇ Когѝ съвр҄ши|ха тѣ́ꙁи[4] мл҃твы, на[5]_пе́ты ча҃ пр҃ѣ | нощь҃[6] до́де[7]_и҃мъ[8] гла҃.[9] ꙗ҆ви́_са сп҃сь, и̇ | ре҃.[10] вѣ́рꙋвайте в҄[11]_ме́нѣ.[12] ѿти ма|ка́рь[13] да_оу̇мре́те, па́к҄_щете да_бъ́|дете живы́й. дръ́ж҄те_са[14] сега҃[15] и̇_не | бо́йте_са[16] ѿ тѣ́ныте мъ́кы, ѿти | са ꙁа_ма́л҄ко врѣмѥ̀. ма́л҄ко прѣ|тръпѣ́те и̇_по_ꙁа́конь потеглѣ́те, | да_бъ́дете вѣнча́н҄ы. и̇_прѣседѣ́ха | тъ́ꙁи но́щь,

сво́йхь: си́чкиꙗ|ть ѱалѡ҃. и҃_дрꙋ́ги ѱа́лми[1] по_сти́хове пе́ꙗха. и҃ | когѝ савръ́шиха те́йꙁи мл҃тви, и҃_на_пе́ти ча́сь | преꙁ҄ но́щь доде_и҃мъ гла҃: ꙗ҆ви_ и҃мъ_се сп҃ь їис҃ь[2] хр҃тѡ҃[3] | и҃_рече верꙋ́ваите вь_ме́не; ѿти мака̀рь да_оу̇мре|те па́кь_ще[4] да_бадете живы̀ дрьжь̀те_са сега́ | и҃_не_бо́йте_са ѿ_те́хните мь̀кы, ѿти_се[5] ꙁа_ма́лко вре́ме. ма́лко[6] претръпе́те,[7] и̇_по_ꙁако́нь[8] потегле|те, да_бꙋ́дете[9] венча́ны, и҃_преседꙗ́ха та́ꙁи[10] но́щь | та_са ра́дꙋваха,

та_са̀[17] раўваха[18] като̀ | гѝ похо́дилъ х҃с. **VII.** и҆_Когѝ бы̀ оу҆́трѣ. | на[19]_деве́ты̀ ча҃. ре҃ паша́та да_и҆ꙁве|дѣ́тъ[20] ст҃ы̀ ,м҃.[21] и҆ꙁ_тем'ни́цата.[22] | и҆_ста́нъха пр҃ѣ' мѹчи́телите,[23] и҆_ре́|коха_и҆́мъ.[24] щото̀[25] ще́те да_стрѹ́вате, | стрѹ́вайте, ны́е_сме хв҃ы: и҆_не_са̀[26] кла́|нѧме[27] на_и҆́доле.[28] и҆ ꙗ҆ви́ и҆́мь[29]_са[30] дїа́|волъ. в'_десна̀ ръка̑ дръжѝ са́бїа, а҃[31] |

КМ1067: 63а-63б 2. си҃ч'ки҃те; 3. стиховнꙗ҃; 4. тѝꙁи; 11-12. во_мнѣ̀; 20. и҆ꙁвѫ́деть; 21. добавено: мч҃нци; 22. добавено: и҆ и҆ꙁвади҃ха_ги҃; 31. пропуснато; *Ц133: 132-133* 2. сѝчки́тѐ; 3. стихо́внꙗ; 4. ти́ꙁи; 22. тѐмницьтѫ и҆_и҆ꙁведѹха̀_ги҃; 31. пропуснато; *КМ1103: 11а-11б* 1. си́чки; 5. въ; 6. нощá; 7-8. до́иде; 9. добавено: те́мъ; 10. добавено: те́мъ; 13. добавено: и҆; 14. се; 15. сеги́; 16. се; 17-18. се ра́дваха; 19. ва; 23. мѹчи́телѧ; 24. те́мъ; 25. де́то; 26-27. кла́неми_са; 28. и҆́доли; 29-30. се те́мъ; 31. пропуснато

като_гѝ похо́ди хр҃тѡ҃. **VII.** и҆́_коги | бы̀ оу҆́тре, на ,ѳ҃, ча҃., ре́че паша́та, да_и҆ꙁведѹ́тъ | ст҃ый .м҃. и҆ꙁ'_темни́цата. и҆_стана[11] пр҃е_мѹчи́теле|те,[12] и҆_ре́коха_имъ.[13] чи́ните[14] що_чи́ните, ни́е_сме хр҃то|ви, и҆_не_кланѧ́ме_са на_и҆́долете.[15] и҆_ꙗвы́_и҆́мь_се дїѧ́|воль, въ_де́сна рѹка̀ дръжѝ са́бїꙗ, а҃

КМ721: 107б 1. ѱа́лоо҃ы; 2-3. пропуснато; 4. щете; 5. са; 6-7. ще да_прѣтры́пѣте; 9. бьдѣ́те; 10. тъ҃ꙁи; 11 ста́нъха; 12. мѹчи́тѣлите; 13. добавено: ст҃ыи; 14. чи́нете; 15. добавено: ва́ши; *КМ1078: 57б* 2-3. пропуснато; 4. щете; 5. са; 8. ꙁакѡнѹ; 9. бѹ́де; 10. тъ́ꙁи; 11 стана́ха; 12. мѹчителите;

Л4: 99а

а҃_оу҆[1]_лева́та[2] ꙁъ́мїа.[3] и҆_дѹ́маше на[4]_оу҆|хо́то а҆грикола́ево, и҆_ре́че_мѹ.[5] ты́_си | мо́й, по҃ꙗчи́[6]_са[7] и҆_речѝ на_кмето́вите | да_гѝ[8] све́жать[9] със' въжїꙗ̀, и҆_да_гѝ_ꙁа|ведъ́ть си́ч'кыте накѹ́пь оу҆[10]_є҃ꙁерѫт'.[11] | и҆́ма оу҆[12]_сева́стїи[13] є҆ꙁе́ро та_и҆́ма во|да̀ мно́гѡ. и҆_в_тѹ́й[14] врѣмѥ̀ коги́то | ст҃ы̀, м҃. м҃ници[15]_бѣ́ха. бѣ́ше стѹ҃' | тврь́дѣ голѣ́ма[16] и҆_ꙁаве́доха тѣ́х' | та_гѝ ѻ҆ста́виха го́лы наср҃ѣ'[17] бла́|тото. а҃то̀ бѣ́ше врѣмѐ[18] ꙁи́м'нѡ[19] | и҆_ча҃ лю́ть. ѻ҆́ти бѣ́ше на҃ве́черъ. | и҆ ѻ҆ста́виха_и҃[20] стража́ри[21] да_гѝ па́ꙁѫ҃. | и҆ капикла́ри що̀_бѣ́ше ба́нꙗ[22] напра́|виха[23] бли́ꙁѹ при_бла́тото горе́ща. | та а҆ко̀_щѐ нѣ́кой ѿ_т҃ѣ да_пристѣ́|пѝ да_прибѣ́г'не в'_ба́нꙗта. **VIII.** а҃_в'_пръ́|ва[24] стра́жа но́щь,[25] да_р҃е́мъ оу҆[26]_длъбо́|ка[27] ве҃рь,[28] стрѹ́пѹваха_са ст҃цы́те ѿ | ꙁима̑, и҆ помрѣ́ꙁ'на[29]_и҆́м' снага́та, |

КМ1067: 63б 2. добавено: дрьжи; 11. еꙁеро́то; 12-13. вь_севасти́ꙗ҃; 14. тоꙁ҃; 16. гѹлꙗ҃мь; 18-19. вре́мето ꙁи́ма; 22. ба́нѧ; 23. напра́виль; 25. но̀щна; *Ц133: 133-134* 2. добавено: дрьжи́; 3. ꙁьмїѫ; 11. ѐꙁѐрото; 12-13. вь_совасть; 14. тоꙁи; 16. голѣ̀; 18-19. врѐмето ꙁи́ма̀; 22. ба̀нѫ; 23. на̀пра̀ви́ль; *КМ1103: 11б* 1-3. въ лева́

а҆_ѹ҆_ле́вата ѕмїа[1] | и҆́_дѹ́маше на_оухо́то а҆́грикола́ево, и҆_ре́че_мѹ ти́_си | мо́й, по҃ꙗчи́[2]_са и҆_речѝ на_кмето́вете да_гѝ све|жать сь҃ вьжа̀, и҆_да_гѝ_ꙁаведѹ́ть си́чките накѹ́|пь ѹ_є҃ꙁерото, и҆́ма ѹ_сева́сти[3] є҃ꙁеро та_и҆́ма вода̀ | мно́гѡ; и҆_въ_това̀ врѣмѥ̀,[4] ст҃ы́й :м҃. м҃ници,[5] бе́|ше стѹ́дь тврь̀де голе́мь,[6] и҆_ꙁаве́доха те́хь та_гѝ | ѿста́виха го́ли наср҃еь бла́тото. а҃тѡ̀ бе́ше вре́|ме[7] ꙁи́мно,[8] и҆_ча҃ лю́ть. ѻ҆́ти бе́ше наве́черь, и҆́[9] ѿ|ста́виха_имь стража́ре да_гѝ паꙁать, и҆ капи|кларїа[10] що̀_бе́ше ба́нꙗ, напра́виха бли́ꙁѹ при_бла́|тото горе́ща та_а҃кѡ не́кой[11] щѐ[12] ѿ_техь да_при|стѣ̀пи, да_прибе́гне ѿ[13]_мра́ꙁь[14] вь_ба́нꙗта. **VIII.** а҃_вь | прь̀ва стра́жа но́щь[15] вь_полѹнощь стрѹпа́ха_са: | ст҃ци́те ѿ_ꙁи́ма, и҆ помрь̀ꙁна_и҆́мь си́чката сна́га: |

КМ721: 107б-108а 1. ꙁъ́мїа; 2. по҃кани́; 3. сева́стии; 4. добавено: коги́то; 5. добавено: бѣ́ха; 6. пропуснато; 7-8. ○; 9. ○; 10. ○; 11-12. щѐ нѣ́кой; 13-14. пропуснато; 15. добавено: да_р҃е́мъ; *КМ1078: 57б-58а* 10. капикла́рїе; 13-14. пропуснато;

ꙁмі́ѧ; 4. ва; 5. не́мꙋ; 6-7. повдигни́_се; 8-9. све́ржать те́хъ; 10-11. въ ѐꙁе́ро; 12. въ; 14. това́; 15. мь́чени; 17. въсре́дъ; 20. те́мъ; 21. бе́хчїе; 24. пь́рвата; 26-28. в_голе́ма вече́рѧ; 29. намра́ꙁна

Л4: 99б

и҆_распꙋ́кˁнꙋваха_са.[1] и҆ є҆ди́нъ ѿ ,м҃.[2] | т҃ѣ,[3] то́й_са[4] ѿре́че ѿ_т҃ѣ, и҆_прибѣ́|гˁна вˁ_ба́нꙗта, и҆ прилѣпи́[5]_са[6] до[7]_то|плинѣ́та.[8] и҆ тꙋ́такˁси[9]_са[10] растопѝ | катѐ во́сˁкь ѿ_ѻ҆́гˁнь. и҆ тъ́й[11]_си прѣда́|де дꙋшѣ́та.[12] а҆_ѻ҆нѣ́ꙁи[13] ст҃ы́й катѐ ви́|дѣха то́го[14] че_са̀[15] ѿфрѣ́ли. и҆[16] ре́коха, | катѐ съсˁ є҆дˁнѝ оу҆ста̀ и҆_съсˁ є҆ди́нˁ гла҃. | чѐ далѝ оу҆[17]_рекы́[18]_са[19] расръдѣ́ваш҆ъ[20] г҃и. | и҆лѝ оу҆[21] рѣки́тѣ_ѥ[22] сръдина́та[23] тво́ѧ. | и҆лѝ оу҆[24]_море́то стръмˁнина́та[25]_тво́ѧ. | и҆ то́ꙁи[26] де́то_са[27] ѿдѣлы̀ ѿ_на҃, катѐ | со́лˁ_са[28] растопѝ, и҆ катѐ вода́_са[29] ра҃|лѣ́ꙗ, и҆ раꙁˁси́паха[30]_са[31] си́чˁкыте костѝ | не́говы. а҆ ны́е не_ще́мъ да_са̀[32] ѿрече҃ | ѿ те́бѣ гд҃и. жи́вишь[33] на҃ и҆[34]_и҆́мето | твоѐ приꙁова́ваме.[35] де́то_го хва́ли | с҃и́кото[36] съꙁ҃а́нїе. ꙁмі́еве и҆_си́чˁкы бе҃|дˁны. ѻ҆́гˁнь и҆_гра҃ˁ,[37] снѣ́гь го́лоть,[38] и҆ | дх҃ъ бꙋ́рень. де́то стрꙋ́ватъ тво́ѧта |

КМ1067: 64а 5-7. ꙋти҆де при; 8. топлина́та; 12. дш҃ѫта; 13. ѻ҆ни́ꙁи; 14. є҆днотого; 16. и҆_сторѝ така а҆_тие; 20. раꙁсрьдꙋва́шь; 23. срьдбата; 26. тои҆ꙁи҆; 33. ти҆ вѝжь; 34. пропуснато; *Ц133: 134-135* 5-7. ꙋти́де при҆; 8. топли́ната; 12. дш҃ѫта́; 13. ѻ҆ни́ꙁи́; 14. є҆́дногото; 16. и҆_стори та̀ка а҆_тїе; 23. срьдба́та; 26. тои҆ꙁ҃; 33. ти҆ ви́жь; 34. пропуснато; *КМ1103: 11б-12а* 1. се́; 2-3. момци́те; 4. се; 8. топлина́та; 9. то́иꙁи ча́съ; 10. се; 11. така́; 12. дш҃а́та; 15. се; 17-20. въ_реки́те_се раса́рдꙋвашъ; 21. въ; 22. пропуснато; 23. сардити́нѧ; 24. в; 25. страмнина́; 26. то́иꙁи; 27. се́; 28. се; 29. се; 30-31. раꙁне́соха_се; 32. се; 35. приꙁи́ваме; 36. си́чко; 37. добавено: и҆; 38. го́лꙋта

КМ1073: 267б

и҆_распꙋкнꙋ́вахꙋ_се ѿ_мра́ꙁь, и҆_є҆ди́нь_се[1] ѿ :м҃ тꙗ́хъ[2] | ѿре́че,[3] и҆_побе́гна[4] въ_ба́нꙗта, и҆_прилепи́_се до_топли|на́та. и҆_тꙋ́та҃си[5]_се[6] растопѝ катѐ во́скь ѿ_ѻ҆́гнь | и҆ то́й[7]_си преда́де дш҃а́та.[8] а҆_ѡ҆не́йꙁи ст҃ы́й катѡ̀ | виде́ха това̀[9] че_са ѿфѣ̀рли, и҆_ре́коха[10] с҃ь_є҆дни́ оу҆|сти[11] и҆_[12]_еди́нь гла҃, че_далѝ оу҆_рекы̀_са расрьдꙋва|шь гд҃и, и҆лѝ ꙋ_реки́те срьдина́та твоѧ̀. и҆лѝ ꙋ_мо|ре́то стрьмнина́та_твоꙗ̀; и҆ тои҆ꙁи де́то_са ѿ|дѣлы̀ ѿ_на҃ катѐ со́лˁ_са растопѝ, и҆_катѐ вода́_са | раꙁле́ꙗ, и҆_раси́паха_се си́чките_мꙋ[13] ко́сти не́гов҃ | а҆_нїе_не[14]_щемъ да_сѐ ѿрече́мъ ѿ_тебѐ гд҃и:[15] жи́вишь | на҃, и҆_и҆ме[16] твоѐ приꙁова́ваме, дето_гѐ хва́ли си́чкото | соꙁда́нїе ꙁми́ево;[17] и҆_си́чкы бе́ꙁдны ѻ҆́гˁнь и҆_градъ | сне́гь голо́ть, и҆ д҃хъ бꙋ́рень, детѡ́ стрꙋ̀ва[18] твоѧ̀та |

КМ721: 108а 1. пропуснато; 2. добавено: то́й_са; 3. добавено: ѿ_т҃ѣ; 4. прибѣ́гна; 5-6. тоѧ҃ ча҃_сь; 7. тъ́й; 8. дш҃ѣ́та; 9. нѥ́го; 10. добавено: катѡ̀; 11. оу҆ста̀; 12. добавено: с҃ь; 13. пропуснато; 15. о; 16. и҆́метѐ; 17. ꙁмїе́ве; 18. стрꙋ́вать; *КМ1078: 58а-58б* 3. добавено: се ѿ_те́хь; 4. прибе́гна; 6. са; 9. то́гѡ; 13. пропуснато; 14. пропуснато

Л4: 100а

дꙋ́ма. де́то хо́ды по_море́то[1] катѐ | по_сꙋ́хо и҆ вѣ́тровѥ бы́вать. и҆_ти́|шина[2] не́гова да_пома́хне с҃ь | своѧ́та рꙋка̀. и҆ сега́_си ты̀[4] гд҃и,[5] детѐ послꙋ́ша їꙗ҃|кова като_сѐ[6] мо́леше, и҆_бе́гаше[7] ѿ[8]_стра́хь[9] и҆са́во|вь; и҆_прода́деннагѡ[10] їѡсифова[11] ѿнѐ; и҆[12]_послꙋ́шалˁ | си[13] мѡи҆сеа[14] щотѐ да́ваше

дꙋ́ма,[1] детѐ хо́ди по_морето Катѡ̀[2] по_сꙋ́хо и҆ | ве́трове би́вать, и҆_ти́шина не́гова[3] да_пома́хне с҃ь | своѧ́та рꙋка̀. и҆ сега́_си ты̀[4] гд҃и,[5] детѐ послꙋ́ша їꙗ҃|кова като_сѐ[6] мо́леше, и҆_бе́гаше[7] ѿ[8]_стра́хь[9] и҆са́во|вь; и҆_прода́деннагѡ[10] їѡсифова[11] ѿнѐ; и҆[12]_послꙋ́шалˁ | си[13] мѡи҆сеа[14] щотѐ да́ваше

послѹ́шаль | мѡѷсе́а щотò[10] да́ваше ꙁнаме́нїа | и҆_чюдесà въ[11]_є҆гѵ́петь, и҆ оу҆_фараѡ́|на и҆[12] на_чл҃ците. де́то ѿво́ри[13] мо|ре́то и҆_прове́де чл҃ците въ_пѹ́сти|ны, де́то_си послѹ́шалъ тво́йте[14] | ст҃ы̀[15] а҆пⷭ҇лы. и҆ наⷭ҇ послѹ́шаⷩ҇ г҃и. да_нѐ[16]_ны̀[17] | потопѝ наⷭ҇ бѹ́рїа во́дˁнаа. нитѝ_да | поглѣ́не наⷭ҇ та́ꙁи[18] длъбынà.[19] ѻ҆́ти | ꙁасыромашаⷯ҇ме тврѣ́дѣ. помоⷢ҇нѝ | наⷨ҇ бе҃ сп҃си́телю на́шъ. ѻ҆́ти ста́нъⷯ҇|ме[20] оу҆[21]_длъбынà[22] мо́рˁскаⷧ҇,[23] и҆_насинѣ́хⷣ | крака́та нш҃и съсˁ нш҃ата крѣ́вь. | а҆мѝ[24] ѡ҆бˁлегˁчѝ[25] теготѣ́та[26] на́ша. |

КМ1067: 64б 2. добавено: в_; 7. продадѐнїе҃; 8. і҆оси́фова; 10. де́то; 11. на; 12. пропуснато; 16-17. нѝ не; 26. тегота́та; *Ц133: 136* 7. продадѐнїꙗ̀; 8. ї҆ѻ́сивь; 10. дето; 11. на̀; 16-17. ни не; 25. ѻ҆́блѐчи̇; 26. тѐготьтѫ; *КМ1103: 12а* 1. мо́ре; 3. ки́мне; 4. сеги́; 5. се́; 6-7. прода́денъ сасъ; 9. и҆_кѹртѹли́са не́го; 13. раꙁва́рꙁе; 14-15. ст҃ы́те твои́; 17. пропуснато; 18-19. тѣ́ꙁа далбочина́; 20. ста́нахме; 21-23. въ далбочина́ мо́рскае; 24. но; 26. тегота́та

ꙁна́менїе и҆́_чѹдесà въ_є҆гѵ́|пте[15] и҆_оу_фараѡ́на[16] на_чл҃вци́те, де́то ѿво́ри мо|ре́то; и҆_прове́де_гы въ_пѹ́стины.[17] де́то_си послѹ́ша|лъ тво́ите ст҃ы́й а҆́пⷭ҇ли; и҆_наⷭ҇ послѹ́шай гⷭ҇и. да_не | потопѝть[18] наⷭ҇ бѹ́ра, во́днае.[19] нитѝ да_погѣ̀лне наⷭ҇ | та́ꙁы дльбынà, ѻ҆́ти ꙁасиромаше́хме тве́рде; | помогнѝ наⷨ҇, бж҃е, спⷭ҇и́телю на́шь, ѻ҆́ти ста́нах|ме[20] оу҆_длѣ̀бина мо́рска,[21] и҆_насинѧ́ха ноѕе́те на́|ши сⷭ҇ крѣ̀вь, а҆́ми ѡ҆́блегˁчѝ те́готь на́шѹ[22]

КМ721: 108а-108б 1. пропуснато; 2. о; 3. о; 4-5. о; 6. сà; 7-8. о; 10. продаде́ниго; 11. і҆ѡси́фа; 12. о; 13. пропуснато; 15. є҆гѵ́пе́ть; 16. добавено: и҆; 17. пѹсти́нꙗ и҆; 18. потопѝ; 19. во́дˁнаа; 20. станѣ́хме; 22. на́шь; *КМ1078: 58б* 9. стра́ха; 11. і҆ѡси́фа; 12. и҆_де́то_си; 13. пропуснато; 14. мѡѵсе́й; 17. пѹ́стине; 18. пѡтѡпѝ; 21. мѡ́рскае

Л4: 100б

и҆_го́ресть врѣ́менˁна.[1] на_те́бѣ_са[2] на|дѣ́ваме[3] г҃и і҆с҃е хс҃ѥ̀ бе҃ нш҃ъ, и҆_не_ꙁа|сра́миⷯ҇ме_са.[4] и҆_да_раꙁѹмѣ́ѧть си́чˁкы|те,[5] ѻ҆́ти к_те́бѣ ꙁовⷯ҇а́ме,[6] и҆_сп҃сены | быⷯ҇ме. **IX.** И҆_когѝ бы̀ тре́ты̀ чаⷭ҇ прⷯ҇_но|щъ̀.[7] Сл҃нˁце[8] о҆грѣ́а[9] то́пло, катò и҆[10] | въ_же́тˁва,[11] и҆_растопи́_са[12] ледѣ́ть. и҆ | ста́на вода́та то́пла и҆_си́чˁкыте[13] – | стража́рѥ[14] бѣ́ха ꙁаспа́ле сѣ́нь те́жкь. | а҆ є҆ди́нъ ѿ_тⷯ҇ѣ капикла́ри ча́каше | то́ꙁи[15] чаⷭ҇. и҆ слѹ́шаше тⷯ҇ѣ[16] като_сà[17] мо́|лꙗха ст҃цы́те.[18] и҆[19]_мы́слѣше катò | прибѣ́гˁна ѻ҆́нˁꙁи ѿ_тѣ́хъ оу҆[20]_ба́нꙗ|та.[21] и҆ то́ꙁи[22] чаⷭ҇ сà[23] растопѝ ѿ_топли|нѣ́та[24] вˁ[25]_ба́нꙗта.[26] а҆ тѣ́иꙁи[27]_са в_то́лˁ|коꙁи мраⷯ҇. и҆ пакˁ_сà и҆_досе́га[28] живы̀. | и҆_гле́даше наⷣ҇ˁ тⷯ҇ѣ видѣлинà и҆_по|глеⷣ҇ˁна на_нⷭ҇бе́то[29] щѣ́ше да_ви́ди ѿгде_ѥ̀ | ви́дѣло. и҆_ви́дѣ вѣ́нˁцы[30] де сла́ꙁѣтˁ | на_глави́те ст҃ы̀ и҆сче́тены, л҃ѳ. и҆ |

КМ1067: 64б-65а 2. надѣ́ѧме; 6. ꙁовехме; 7. добавено: а҆́то; 8-9. ѻ҆́грѣꙗ҃ со́лн҃ˁце; 10. пропуснато; 15. тоиꙁи; 16. све́тци́те; 18. пропуснато; 19. а҆_той_си̇; 20-21. є҆ди́на; 22.

и҆_го́ре|сть вре́мена. на_те́бе_се наде́емь; гⷭ҇и і҆и҃се хⷭ҇ртѐ: |

КМ1073: 268а

бж҃е на́шь, и҆_не_ꙁасрами́[1]_ны,[2] и҆_да_раꙁѹмеють си́чки|те, ѻ҆́тѝ къ[3]_тебѣ̀[4] ꙁова́хме,[5] и҆_спⷭ҇е́ни бы́хме. **IX.** и҆ | коги_бѝ тре́тїи ча́сь но́щи.[6] сл҃нце ѡ҆́гре́ꙗ[7] то|плò катò[8] вь_же́тва растопи́_се[9] ле́да́ть,[10] и҆_станà | вода́та топлà. и҆_си́чките стража́ре бе́ха ꙁаспа́|ле сѣ̀нь те́жкь. а҆_ѿ[11]_те́хь[12] є҆ди́нь[13] стрàжїа[14] ча́ка|ше тоиꙁи чаⷭ҇, и҆_слѹ́шаше[15] като_сѐ мо́лѧха ст҃ци|те и҆_ми́слеше катѡ̀ прибе́гна ѻ҆́нˁꙁи ѿ_те́хь | оу҆_ба́нꙗта, и҆ то́йꙁи чаⷭ҇ растопѝ_се[16] ѿ_топлина́та | въ_ба́нꙗта. а҆_те́иꙁи_са въ_то́лкоꙁи мра́ꙁь, и҆_пакь | са[17] жи́вы, и҆_гле́даше наⷣ҇_те́хъ виделинà.[18] погле́|дна на_нⷭ҇бото[19] да_ви́ди ѿгде_ѐ ви́дело. и҆_видѐ ве́|нци дѐ и҆ꙁла́ꙁать:[20] наⷣ҇[21]_глави́те ст҃ы́й,[22] и҆ꙁьче́те[23] | ги .л҃ѳ.[24] и҆

КМ721: 108б 1-2. ꙁасра́михˁме_са; 2-5. сѝ ты̀ є҆ди́нь; 7. добавено: ста́нь; 8. добавено: и҆_; 9. са; 11-14. є҆ди́нъ ѿ_тⷯ҇ѣ капикла́ри; 15.

тоиꙁи; 24. топлина́та; 25. вов'; 28. до̀сеги; ***Ц133: 136-137*** 2. надеѐ; 6. ꙁо̀вех'ме; 7. добавено: а̂то; 8-9. ѻ̃грѐꙗ̂ Слы̀ще; 10. пропуснато; 11. жьт'вѫ; 15. то̀иꙁи̇; 16. ст̃ците; 18. пропуснато; 19. а̃_той_си̇; 20-21. ѐдина̇; 22. тоиꙁи̇; 24. топли̇нѫтѫ; 25-26. вовь̀ банѫтѫ; 28. досе̇ги̇; ***КМ1103: 12а*** 1. вре́меннае; 2-3. се наде́еме; 4. се; 5. си́чки; 6. ваꙁва́хме; 7. ноща́; 12. се; 13-14. си́чки бехчї́е; 15. тоиꙁи; 17. се́; 20. въ; 22. тоиꙁи; 23. се; 24. топлина́та; 27. те́ꙁи; 28. досеги́; 29. н̃бо; 30. венце́

добавено: т̃ѣ́; 16. ○; 17. добавено: досега̀; 18. добавено: и̇_; 19. н̃бе́то щѣ́ше; 20. ꙁла́ꙁеть; 21. на; 22. ст̃ы̇; 23. и̇_приче́те; 24. ○; ***КМ1078: 58б-59а*** 6. прѣꙁ'_нѡщь; 10. ледь̀; 14. капицїа; 15. добавено: те́хь; 16. са; 19. н̃бе́то; 20. иꙁла́ꙁеть

Л4: 101а

и̇_мы́слѣше на_оу̂м'[1]_си и̇_ка́же. че_тые́ | са ,м̃. а̂мѝ[2] как' не́ма ѐди́нъ вѣнѐ | на_то́го. и̇_раꙁѹмѣ̀ ѻ̃ти де́то[3] при|бѣ́г'на оу̂[4]_ба́нꙗта, то́й ѿпа́д'на | и̇ непримѣ́сень бы̀ със'_т̃ѣ. и̇ съблѣ́|че_си дре́хите[5] ѿ_се́бѣ и̇_фрѣ́ли_ги на | стража́рете[6] на_ли́цето. и̇ ско́чи | оу̂[7]_бла́тото при_ст̃цыте.[8] та_ви́к'н̂ | и̇ ка́же, и̇_а̃ꙁъ_с'мь хр̑тїа́нинъ. и̇_влѣ́|ꙁе посрѣ̑ тѣ́хъ.[9] и̇ ре́че гд̑и, вѣ́рѹва̑ | в'_те́бѣ оу̂[10]_ кого́то и̇ тѣꙁи[11] вѣ́рѹва|ха.[12] и̇ примѣси́[13]_ма[14] със' т̃ѣ. и̇ спо̑обы́ | ма[15] тѣ́ꙁи[16] бѣды̀ и̇_мъ́кы да_прїе́мн̂, | та[17]_и̇_а̃ꙁъ ра́ꙁѹмень да_бъ́да. **Х.** и̇ похѹ́|ленъ ста́на дїа́волъ. и̇_ѻ̂бръ́на_си | ли́цето на_и̇ꙁмѣ́на. и̇ све́ꙁа_си ко|лѣне́тѣ със' ръцѣ́те. и̇_пр̑ѣ' с̑и́кы|те дѹ́маше. ѿлеле ме́нѣ, и̇[18] теж'|ко́[19]_мы[20] ѻ̃ти ста́на̑[21] похѹ́линь ѿ | тѣ́ꙁи[22] мъ́жїе. и̇ ста́на̑ на_ си́ч'кы|

и̇_ми́слеше на_ѹма́ть[1]_си и̇_ка́же че_ти́е_са | м̃. а̃мѝ[2] па́кь[3] не́ма ѐди́нъ вене́ць. и̇_раꙁѹмѐ ѿ|ти[4] детò[5] прибе́гна[6] оу̂_ба́нꙗта,[7] той ѿпа́дна[8] | и̇[9]_неприме́сень[10] бы̀ с̑ь_т̃е. и̇ сьбле́че_си дре́хите[11] | ѿ[12]_се́бе,[13] и̇_фьрли́_ги, на пада́рете[14] на_лице́то[15] и̇[16]_ско|чѝ[17] оу̂[18]_бла́тото при_светци́те: та_викна̀[19] и̇[20]_ре́че[21] | а̃ꙁъ[22]_е̃смь[23] хр̑тїа́нинь. и̇_вле́ꙁе посре́ть те́хь; | и̇_ре́че, гд̑и, вѣрѹ́вамъ[24] въ_тебѐ и̇_кого́то тейꙁи | верѹ́вать. и̇_примеси́[25]_ме[26] с̑ь т̃е, и̇_спо̑би́_ме,[27] те́йꙁы | бедѝ и̇_ма̀кы да_прїема[28] тѝй_и̇_а̃ꙁъ ра́ꙁѹмень да_бѹ́|да. **Х.** и̇_похѹ́лень стана̀ дїꙗволь,[29] ѿбѝрна_си лице́то | на_ꙁмїꙗ;[30] и̇_свеꙁа́_си коле́нете, и̇[31]_рѹце́те пр̑е[32]_си́чките | и̇_дѹ́маше. ѿлеле ме́не, и̇_те́шко_ми стана̀[33] ѿти стана́хъ | похѹ́лень, ѿ_те́йꙁи мѹ́жїе, и̇_стана́хъ на_си́ч|ките

КМ1067: 65а-65б 1. оу̂мть; 3. пропуснато; 8. ст̃иете; 11. тѝꙁи̇; 12. вѣ́рѹвать; 13. приемни̇; 16. тѝꙁи̇; 17. пропуснато; 22. тѝꙁь; ***Ц133: 138-139*** 3. пропуснато; 8. ст̃иете; 11. ти̇ꙁи̇; 12. вѣрѹва̇ть; 13. премени̇; 16. тейꙁи̇; 17. пропуснато; 22. теиꙁи̇; ***КМ1103: 12а-12б*** 1. но; 4. в'; 5. ри́ꙁите; 6. бе́хчїите; 7. въ; 9. пропуснато; 10. въ; 14. ме; 15. ме; 18-20. пропуснато; 21. би́хъ

КМ721: 108б, 110б 1. ѹ̃мь́; 2. ○; 3. ка́кь; 4. ○; 5-6. ○; 7. добавено: и̇; 8-10. ○; 11-13. ○; 14. стража́рете; 15-17. ○; 18. въ_; 19-23. ○; 24. ○; 25. ○; 26. са; 27. ма; 28. прїе́мна̂; 29. добавено: и̇; 30. ○ ...ꙁма́ма; 31. с̑ь; 32. добавено: и̇... ○; 33. пропуснато; ***КМ1078: 59а*** 1. ѹ̃м; 7. добавено: и̇; 26. са; 30. и̇ꙁмима

Л4: 101б

те на[1]_при́смѣ. и̇ не́ма̑ ѐд'номы́слъ|нїе слѹгы̀,[2] а̑ а̃ꙁъ не_бы̑ похѹ́лень бы̑. | и̇_сега̑[3] що̀ да_сто́рѣ,[4] не_ꙁна́мъ. а̂мѝ[5] | да_распа́лꙗ[6] срц̑е́то на_мо́йте пашѝ. | и̇_да_и̇ꙁгорѫ́ть трѹ́пѹвете[7] на_тѣ́ꙁи[8] | ст̃цы̀ що_сь́[9]_са[10] наре́к'ле. и̇_Кости́тѣ | и̇́мъ да_фрѣ́лѧть оу̂[11]_рѣкъ́та,[12] та | ни́що да_нѐ на_при́смехъ, и̇_не́мамъ, ѐдноми́сльна[1] слѹги́ | а̃_а̃ꙁь не[2]_бе́хь[3] похѹ́лень би́ль и̇_сега̀ що̀ да_сто́ра не_ꙁна́м'; |

КМ1073: 268б

а̃мѝ да_распа́лю срц̑е́то на_мо́йте пашѝ,[4] да_и̇ꙁгора́|ть[5] трѹ́пѹвете на_те́йꙁи ст̃цѝ що_са́[6]_са[7] наре́кле и̇ | кости́те_и̇́мъ да_фѣ̀рлать въ[8]_река̀та та_ни́що да | не_

ѻ҆ста́не ѿ҃_т҃ѣ. А҆ ст҃ы̀ | кѵрїо́нь ре҃. Ко́й є҆ бг҃ъ вели́кˢ като̀ | като̀[13] бг҃ъ нш҃ъ і҆с҃ъ хс҃ъ. ты́_си бг҃ъ | щото̀ стрѹ́вашъ чюдеса̀. щото̀ бѣ́|ше на_на҃ по_на́сˢ_го_є҆ ѻ҆бръ́налъ. и҆_де́|то бѣ́ше ли́ѱалъ[14] ѿ҃ ,м҃,[15] т҃ѣ[16] па́кˢ | го_си и҆сплѣ́нилъ. и҆ дѹшˢма́нинѫ҃ | бы̀ посра́мень. и҆_дїа́волъ бы̀ потъ́|пˢканъ. и҆_наче́ха[17] да_пѣѫ́ть си́чˢ|кыте тъ́ꙁи[18] пѣ́сˢнь. Сп҃и́_ны г҃и ꙗ҃ | ѻ҆скѹдѣ прп҃бˢны̀. **XI.** И҆ когѝ бы̀ на|оу҆́трѣ.[19] до́доха[20] нечъ́стивыте[21] мѹ|чи́теле.[22] и҆ намѣ́риха съсˢ ст҃цы́те |

КМ1067: 65б-66а 6. распалѧ҃; 8. тѝꙁи҃; 9-10. се; 11. во̀въ; 12. рѫкѫ́та; 13. пропуснато; 19. наѹ́те; *Ц133: 139-140* 6. ра̀спа̀лѣмь; 8. теиꙁи; 9-10. сь; 11. во̀вь; 12. рѐкьтѫ; 13. пропуснато; *КМ1103: 12б* 1. въ; 2. че́ да_би́хъ има́ль слѹ́ги; 3. сеги́; 4 напра́ве; 5. но; 7. тела́та; 9-10. са́_се; 11. въ; 14. иксилди́салъ; 15-16. мц҃и́те; 17. фа́наха; 18. та́ꙁи; 20. до́идоха; 21-22. нечасти́ва мѹчи́телѧ

ѿста́не, ѿ҃_те́хъ. а҃_ст҃ы́й кирїѡ́нь ре́че кой[9]_е.[10] | бг҃ъ вели́кь Като̀ бг҃ъ на́шъ їис҃ь хр҃тѡ҃.[11] де́тѡ | бе́ше липѱа́ль, ѿ҃ ,м҃, тѧ́хъ, как[12]_си́[13]_го[14] наме́сти|хме,[15] и҃_дѹшˢма́нете[16]_би́ха[17] посра́мени.[18] и҃_дїѧ́воль бѝ | потъ̀пкань; и҃_наче́ха да_пе́ѧть си́чките та́ꙁи[19] | пе́снь. Сп҃и́_ме[20] гд҃и ꙗко ѿскѹ́де прп҃бны, **XI.** и҃_ко|гѝ бы̀, наоу҆́тре, и҃[21] дойдо́ха нечестѝвите мѹчи́тел҃[22] | наме́риха сь҃ ст҃ци́те

КМ721: 110б 1. є҆дно̀мыслѣ́нїе; 3. бы҃; 4. добавено: и҆; 5. и҆ꙁˢго́рѹть; 6-7. сь҃; 8. ѹ҆; 11. добавено: и҆; 12-15. па́кь_го_си҃. на̀тѣ́кˢмиль с҃ь на҃; 16-18. дѹ́шˢма́нинать бы̀ посра́мень; 19. тъ́ꙁи; 20. пропуснато; 21. пропуснато; 22. мѹчи́телѣ, и҆; *КМ1078: 59а-59б* 2. пропуснато; 5. и҆ꙁгорѝ; 6-7. са̀; 9-10. коей; 16-18. дѹ́шˢма́нинать_бѝ посра́мень;

КМ1067: 66а

капакла́рїа,[1] и҆_пи҃та̀ха – | стража́рете,[2] що_видѣ̀ ка̀пакла́ри,[3] и҆ | тьи[4] напра́ви, и҆_рекѹха стража́рете.[5] | мѹчи́телю, ни́е бе́хме ꙁаспа̀ле ка́тѡ | ме́ртви. а҆_то́й преꙁˢ си́чка[6] но́щь не_спа̀ | а҃ми҃[7]_е[8] слѹша́ль, и҆_напра́сно ни са́бѹ́ди. | и҆_ре҃ гле́даите свѣ́тлость,[9] и҆_ви́дѣхме | свѣ́ть гѹлѧ́мь на[10]_т҃ѣ, и҆_тогиꙁи[11] си҃ | сабле́че дре́хите[12] и҆_фрьли́_ги҃ на́_нась, | и҆_скочи҃ при҃_т҃ѣ, оу҆[13]_блатото та_ви́кн҃ | и҆_рече тѣ́мь и҆_а҃ꙁь са́мь[14] хри҃стени҃нъ, |

Един изгубен лист между Л4: 101б и Л4: 102а; *Ц133: 140* 10. на҃ь; *КМ1103: 12б-13а* 1. капикла́рїѧ; 2. бехчї́ете; 3. капикла́рїи; 4. така́; 5. бехчї́ете; 6. си́чката; 7-8. но_ги́; 9. виделина́; 10. надъ; 11. тоги́ва; 12. ри́ꙁите; 13. въ; 14. є҃самъ

капикла́рїа, и҃_пита́ха; | стража́рете[1] що_видѐ капикла́рїа,[2] и҃_тъ̀й сторы̀ | и҃[3]_ре́коха[4] стража́рете,[5] ны́е[6] ꙁаспа́ле[7] бе́хме,[8] като́ | мрьтви. а҃_той пресь си́чка[9] но́щь[10] не[11]_спа̀,[12] а҃мѝ слѹ|шаль,[13] на́брьꙁе[14]_ни[15] сьбѹ́ди,[16] и҃_ре́че, гле́дайте све́т|лѡсь хѹ́бава[17] и҃[18]_видели́на,[19] и҃_виде́хме све́ть голе҃ | на҃_техъ: и҃[20]_тоги́ꙁи_сы съвле́че[21] дре́хите и҃_фьрли́ | гы на_на҃, и҃[22]_скочѝ[23] при_те́хъ, ѹ_бла́тото та_викна̀[24] | и҃_ре́че те́мь, а҃ꙁь[25] хр҃тїѧнинь[26] є҃смь.[27]

КМ721: 110б, 110а 2. капикла́рїи; 3-4. ○; 5. добавено: честити; 6-7. ○; 8. пропуснато; 9-12. ○; 13. слѹ́ша; 14. что̀_сь мл҃и́ха и҆ дѹ... ○ ...а́сно; 15. пропуснато; 16. добавено: на҃; 17-19. пропуснато; 20. ○; 21. съблѣ́че; 22-23. ○; 24. ви́гна; 25. ○; 26-27. ○...сˢмь хр҃тїа́нинь; *КМ1078: 59б* 1. стража́рето; 2. капикла́рїе; 14. набреꙁе

КМ1067: 66б
И҆ раꙁгнева́[1]_са[2] мѹчи́тьль,[3] и҆_реко́ха да_ги҆ | и҆ꙁвлѫкать[4] и҆_иꙁврьꙁа́ха_ги҆, та_ па́[5]_ги на|товариха на_колà и҆_ꙁавеꙁѹха[6]_ги́ на_брегà[7] | мо́рски,[8] и҆_са҆ тоéги[9] ѹби́ха[10] т҆ѣ,[11] та_имˀ преби́ха колéнете, и҆_на_ едногò[12] майка҆ | гледа́ше. че[13]_бéше нéйнь[14] си́нь, на҆и млѧ҆ | ѿ_си҆чките мо́мци҆, и҆_боеше[15]_са[16] да_са[17] | не҆[18]_би҆[19] нѩ́какь[20] ѿфрьлиль,[21] и҆_на_него – | чéсто погледѹваше и҆_простираше_си҆ | на_нéго[22] рьцéте, и҆ дѹ́маше҆ си́нко_мо́и[23] | сла́тки, и҆о҆о́ще ма́лко претѐрпѝ,[24] | та[25] да_бьдешь сьврьшéнь, не_бо́й_съ,[26] | си́нко҆ е҆тѹ̀ хр҆тòсь де_стои҆ предѹ[27] | тебѣ̀, и҆_помага́_ти, и҆_коги_и҆ преби́ха | колéнете, тѹгиꙁи[28]_си҆ преда́дѹха дѹ|ши́те[29] гд҆ѹ,[30] и҆_рекѹха дш҃ите[31] на́ши[32]_са[33] и҆ꙁба́виха[34] ѿ_клю̀си ловци́ски҆, клю|сата_са[35] строшѝ, и҆_ние҆_ са[36] и҆ꙁба́вихме[37] | по́мощь на́ша҆ во҆[38]_и҆́ме гд҆не, що_è | напра́виль нбе҃то[39] и҆_ꙁемѩ́та,[40] | И҆_сѝчките҆ наеднò рекѹ́ха а҆ми́нь. |

Един изгубен лист между Л4: 101б и Л4: 102а; ***Ц133: 140-141*** 4. и҆ꙁвлѐкьть; 23. добавено: ка̀мь; 24. претрьпи́; 29. добавено: та́че_са̀ и҆ꙁˀбавиха ѿ_клю̀си; ***КМ1103: 13а*** 1-3. раса́рди́ха_се мѹчи́теле; 4. и҆ꙁвлека́ть; 5. па́къ; 6. ꙁаве́доха; 7-8. брѧ́гъ на_морéто; 9-11. крива́ци_ги би́ха; 12. добавено: ѿ_тéхъ; 13. ѿти; 14. то́иниатъ; 15-16. боѧ́сеше; 17-21. да_сé нéкакъ не ѿреч́е; 22. того́; 23. добавено: ка́же; 25. пропуснато; 26. се; 27. прéдъ; 28. тоги́ва; 30. гд҆ви; 31-34. дш҃а́та на́ша_се и҆ꙁба́ви; 35. сé; 36-37. би́хме и҆ꙁбавлéни; 38. ва; 39. н҃бо; 40. ꙁéмлѧ́

КМ1067: 67а
и҆_преда́дѹха дш҃ите[1]_си[2] бг҃ѹ[3] своéмѹ, **XII.** а҆ла[4] | ка́то[5] ѹчéше си́на_си ѻ҆́ти҆ са҆[6] бж҃їе,[7] ѻ҆́ще | ди́хаше и҆_ꙁарача мѹчи́тель да_ доведѧ҆ | колà, и҆_да_натоварать трѹповѐте҆[8] на | свет҃ците и҆_ꙁавеꙁѹха_ги́ накра́и море|то а҆_онꙁи҆[9]

Един изгубен лист между Л4: 101б и Л4: 102а; ***Ц133: 141-142*** 6. добавено: и҆́ме; 7. и҆_раꙁˀгнева́ха[1] | се мѹчи́телете,[2] и҆_рéкоха да_гѝ и҆ꙁˀвлекѹ́ть,[3] и҆[4]_и҆ꙁь|врьꙁаха[5]_гы та_ пакь_ги натовàриха на_колà, и҆_ ꙁа|веꙁоха[6]_ги на_брéгь мо́рскы, и҆_сь҆_ тоѩги_ги[7] и҆ꙁˀби́|ха[8] та_и҆́мъ преби́ха колéнете.[9] на_е҆́дного майка | мѹ глéдаше, ѿти_бéше нейныѩть си́нь най | мла́дь ѿ_си́чките мо́мци, и҆_бѹéше_са майка[10]_мѹ[11] | да_са[12] нéкакь не_ѿфѣ̀рли, и҆_на_н́его чéсто поглéдѹ|ваше и҆_ прости́раше_си, на_нéгѡ чéсто[13] ръцéте | и҆ дѹ́маше, си́нко_мо́й сла́дкы, и҆ѻ҆́ще ма́лко пре|трьпѝ[14] да_бѹ́дешъ сьврьшéнь ст҃ць,[15] не_бо́й_се[16] си́нко. |

КМ1073: 269а
е҆тѡ̀ хр҆тѡ҆ дѐ стои҆ пр҆ѣ_тéбе, и҆_пома́га_ти, и҆_то|ги́ва[17] преби́ха колéнете, н҃а[18]_ си́чките.[19] тогáꙁы[20] пре|да́доха_си[21] дш҃и́те гд҆ѹ,[22] и҆_рéкоха дш҃и́те на́ши_са | и҆ꙁбàвиха[23] ѿ_при́мка ловчи́иска,[24] мѣ̀ката[25]_са стро|шѝ, и҆_ны́е_са и҆ꙁба́вихме. по́мощь на́ша во[26]_и҆́мѧ | гд҆не, що_è напра́виль[27] н҃бото[28] и҆_ꙁемлѩ̀та[29] сѝчките҆[30] | рéкоха а҆́ми́нь.

КМ721: 110а 1. расрѣ́ди; 2. о...и́тель; 3. добавено: и҆ꙁ_бла́то҆; 4-5. о...врѣ́ꙁаха; 7-8. быха́_гы; 9. добавено: и҆; 10-11. пропуснато; 13. пропуснато; 14. добавено: та҆; 15. пропуснато; 16. са; 17. ка́то_и҆; 18-19. пропуснато; 20. добавено: сѝ; 21. пропуснато; 22. добавено: бѹ̀; 23. и҆ꙁбавѝ; 24. ловѣ́чїискыѝ; 25. примˀка́та; 26. въ; 27 напра́ви; 28. н҃бé; 29. добавено: и҆; 30. добавено: ꙁаѐдно; ***КМ1078: 59б-60а*** 1. раꙁнева́ха; 6. ꙁаве́дѡха; 12. се; 13. пропуснато; 14. добавено: та; 18-19. пропуснато; 24. лѡчвчи́нска; 26. въ; 28. н҃бето; 30. добавено: ꙁа́єдно

и҆_преда́доха_си[1] дш҃и́те҆ гд҆ѹ сво|емѹ, **XII.** а҆́[2] майка_мѹ оу҆́чеше сн҃а_сѝ,[3] и҆_ѿще ди́хаше. | и҆_ꙁарьча̀ цàрь да_доведа́ть колà да_ натова́рат҆ | трѹ́повете, на ст҃ци́те, и҆_ ꙁавéꙁоха_ги накра́й | морéтѡ а҆_ѡного́ꙁи

КМ721: 110а 1. пропуснато; 2. и҆_; 3. добавено: с҆ъ и҆́ме бж҃їе. Тук свършва запазената част на словото в този ръкопис. ***КМ1078: 60а*** 1. пропуснато

добавено: и҃_; ***КМ1103: 13а*** 1-3. дш҃е́ свои́ гдⷭ҇ви; 4-5. А_ма́иката; 6. добавено: и҃ме; 8. тела́та; 9. ѡ҆ного́ꙁи

Л4: 102а

го́ꙁи[1] мо́мꙿка ѻ҆ста́виха і҆о́ще.[2] на|дѣ́ваха[3]_са[4] да_бы́де жи́вь. и҆ ви́дѣ_го | ма́йка_мꙋ ѻ҆́ти то́го[5] є҆дного̀ ѻ҆ста́|виха. а҆̀_тїа̀ ѿфрѣ́ли же́нꙿската не́|мощь. и҆ прїѥ̀ мѣ́жꙿска[6] мѣ́дрость | и҆_ꙗ҆́кость. и҆_ꙁѐ сн҃а_си на_ра́мѣните[7] | си, и҆ слⷣѣꙿ кола́т[8] врьвѣ́ше,[9] и҆_ба҃ прⷩ҇|ꙁова́ваше.[10] и҆_като̀ но́сѣше ма́йка|та сн҃а_си, а҆̀ то́й_си прѣда́де дш҃ѣ́та[11] | съсꙿ[12] ра́дость[13] гдⷭ҇ꙋ.[14] и҆_ꙁанⷭ҇е́_го ма́йка | мꙋ та_го̀ фрѣ́ли връхꙋ̀ трꙋ́пꙋвите[15] | на_ст҃цы́те. и҆ накла́доха ѻ҆́гꙿнь та | и҆ꙁгори́ха трꙋ́пꙋвите[16] на_ст҃цы́те. | **XIII.** и҆ надꙋ́маха[17]_са[18] мꙋчи́телете[19] и҆_ре́кохⷭ҇. | ѿ тꙋ́й[20] що̀ ѻ҆ста́не.[21] а҆ко_гѝ тѣ́й[22] ѻ҆|ста́вимъ, щѣ́ть да_гѝ ꙁе́матъ | хрⷭ҇тїа́не, и҆_да_ и҆сплѣ́нѧтъ си́чꙿкы̀ | свѣ́ть. а҆мѝ[23] є҆ла́те да_гѝ[24] фрѣ́лиⷨ[25] | оу҆[26]_рѣкѣ́та.[27] и҆_събра́ха_иⷨ кости́те | и҆_мѣ́стото поме́тоха, и҆_раси́паха |

КМ1067: 67а-67б 2. пропуснато; 5. токо; 6. мьшьката; 7. рамена́та; 8. кола̀та; 10. прѝꙁовꙋваше; 11. дш҃ата; 14. бг҃ꙋ; 17. надꙋма; 20. това; 27. ржка́та; ***Ц133: 142-143*** 2. пропуснато; 5. токо; 6. мьжкáтá; 7. рамѐнѐтѐ; 8. колата; 10. прѝꙁовꙋвáшѐ; 11. дш҃ѫта́; 20. това́; 27. рѐкьтѫ; ***КМ1103: 13а-13б*** 1. пропуснато; 3-4. на дѣ́ха_се; 8. кола́та; 9. и҃деше; 10. приꙁива́ше; 11. дш҃а́та; 12-13. радꙋющецъ; 14. ка гдⷭ҇ꙋ; 15. тела́та; 16. тела́та; 17-19. сто́риха ꙁгово́ръ мꙋчи́теле; 20. те́ꙁи; 21. ѻ҆́ста́на; 22. така́; 23. но; 24-25. фѣ́рлимъ те́хъ; 26. в

момка̀ ѻ҆ста́виха и҆_ѻ҆́ще | бѐ жи́вь; и҆_виде́_го майка_мꙋ ѻ҆́ти токо не́гѡ[1] | є҆́дногѡ̀ ѻ҆ста́виха.[2] а҆̀_тїа ѿфѣ̀рли же́нска не|мощь и҆_приѐ мꙋ́жеска мꙋ́дрость и҆_ꙗ҆коⷭ҇ и҆_ꙁе сн҃а | си на_ра́мото_си, и҆_и҆де сле́дь кола́та, и҆_бг҃а мо|леше, и҆_като_го но́сеше,[3] а҆̀_то́й[4]_си[5] преда́де дш҃а|та сⷭ҇ь ра́дость гдⷭ҇ꙋ; и҆_ꙁане́се_го ма́ика_мꙋ та_го̀ | фьрлѝ вѣ̀рхꙋ трꙋ́повете на[6]_ст҃ци́те. и҆ накла́до|ха ѻ҆́гꙿнь голе́мъ, на_ѻ҆́нꙿꙁи байрь, та_и҆ꙁгори́ха | тела́та_и҆́мь; **XIII.** и҆_ре́че ца́рь що̀ ѻ҆ста́не не́коꙗ кѡⷭ҇ | ѿ_тела́та. та_а҆́ко_гѝ ѻ҆ста́вите ща́ть да_гѝ ꙁе́матъ хрⷭ҇тїꙗнете, да_и҆сполнатъ[7] си́чкы све́|ть. а҆́ми е҆ла́те да_гѝ фѣ̀рлимь оу҆_море́то, вь | река́та. и҆_сабра́ха_и҆́мь кости́те; и҆_ме́стото | поме́тоха, и҆_раси́паха

КМ1078: 60а 1. пропуснато; 2. ѻ҆ста́ви_го; 3. добавено: майка_мꙋ сн҃а_си; 4-5. тойꙁи; 6. наⷣ; 7. и҆спьлнать

Л4: 102б

ги и҆ꙁꙿ_рѣкѣ́та.[2] и҆ ни́що не_ꙁане́сѥ | ѿ тѣ̀[3] рѣка́та.[4] и҆ слⷣѣ тре́тїи деⷩ҇ | ꙗ҆ви́ха_са[5] насѣ́нь, на_влⷣа̀ката що|то̀[6] бѣ̀[7] вꙿ[8]_ѻ҆́нꙿꙁи граⷣꙿ и҆́мето_мꙋ[9] пе́тръ. | ѻ҆́ти_да_съберѐ кости́те на́ши. на | тꙋ́й[10] мѣ́сто да_до́дешъ[11] и҆_да_нѝ и҆ꙁва́|дишъ и҆ꙁ_рѣкѣ́та.[12] и҆_ꙁѐ[13] влⷣката по|по́ве и҆ мѣ́жїе хри́сими и҆ ѻ҆ти́де | та ста́на при[14]_брѣгѣ́ть[15] на[16]_рѣкѣ́та.[17] | и҆ є҆́то_са[18] просвѣ́тнⷣха[19] кости́те оу҆[20] | водѣ́та[21] като̀ и҆[22]_свѣщѐ.[23] и҆ а҆ко̀ нѣ́й|де[24] ѻ҆ста́нѣше тѣ́на нѣ́коѧ[25] кост, |

ги, и҆ꙁꙿ_водата.[1] и҆ ни́що | не_ꙁане́се[2] ѿ_те́хь река́та; и҆_слⷣеь тре́тїи дн҃ь | ꙗ҆ви́ха_се наса́нь, на_влⷣката що[3]_бѐ вь_ѻ҆́нꙁи гра́дь | и҆́мето_мꙋ пе́трь и҆_ре́коха[4]_мꙋ да_сабе́рете кости́|те на́ши. на това̀ ме́сто да_до́дешъ да_нѝ и҆ꙁва́ди|шь:

КМ1073: 269б

и҆ꙁꙿ_река̀та, и҆_ꙁѐ влⷣка́та попо́ве, и҆ мꙋ́жїе хри́си|ми, и҆_ѿи҆де та_стана̀ при_брега́ть на_река́та є҆́то | се, то́ꙗ чаⷭ҇ просвети́ха кости́те оу҆_река́та и҆_ꙋ҆ | вода́та, като̀ све́щи, а҆́ко[5] нейде ѻ҆ста́неше не|коꙗ ко́сть;

а̃ тїа̀ свѣ̀тѣше та_сà ѩавѣ́ше. и̂ | тъ́й[26] сѣ̃ты́те[27] м̑ници о̀стáвиха оу̑[28] | рѣкы́та,[29] тъ́й[30] потéглиха мꙗ́ка | и̂_вѣнчáны бы́ха. и̂_свѣ̀тать катѡ̀[31] | sвѣ̑зы по_сúчкы свѣ̀ть. х̑ѵ̀ бг̑ѵ | вѣ́рѵваха. и̂ проповѣ́даха х̑а̀, и̂ | ѿ сѣ̃го дх̑а_са[32] не ѿрéкоха. и̂_прослы́|виха[33]_са[34] ѿ_х̑а бá нш̃его. и̂_сúчкы чл̃вц̑ |

КМ1067: 67б-68а 2. рекá̀та; 4. рькьта; 8. на; 10. това; 12. рекá̀та; 14-16. на_брегѫ̀ при_; 17. рькá̀та; 19. просветúха; 21. водá̀та; 22. пропуснато; ***Ц133: 143-144*** 8. нá̀; 10. товà; 14-16. нà_брéга прй_; 17. рéкатà; 19. прóсветúхà; 22. пропуснато; ***КМ1103: 13б*** 1. в; 3. нúхъ; 4. рекы́та; 5. се; 6-8. що_е ва; 9. добавено: бé; 11. дóидешь; 12. рекá̀та; 13. прил̃é; 14. на; 16. пропуснато; 18-19. се просветúха; 20-21. въ_водá̀та; 23. свещú; 24. нéгде; 25. пропуснато; 26. тькá; 27. сѣ̃цы́те; 28-29. в_рекá̀та; 30. такá; 31. добавено: и̂_; 32. се; 33-34. прослáвлени бúха

а̃ тїа́ свé̀теше та_сà ѩавé̀ше. и̂_тъ́й | сѣ̃ты́те м̑ницы̀, не_ѿстáвиха оу̑_рекá̀та, и̂_тъ́й | потéглиха мꙗ́ка; и̂_венчáны бúха, и̂_свé̀тать | Катѡ̀ свé̑зи по_сúчкы свé̀ть. х̑рт̀а бг̑а веро|вáха.[6] и̂ проповедовáха[7] х̑рт̀а, и̂_ѿ_сѣ̃го дх̑а_се[8] | не_ѿрéкоха. и̂_прослàвиха_се ѿ_х̑рт̀а бг̑а нáше|гѡ. сúчки чл̃вци,

КМ1078: 60а-60б 1. рекá̀та; 2. добавено: и̂; 3. щото; 4. рекѡ́; 5. ѩкѡ; 6. вéрѵваха; 7. проповедаха; 8. са

Л4: 103а
що_сà[1] на_тóѕи[2] свѣ̀тъ пáметъ | да_стрѵ́ваме. на_сп̑éнїе сúн̓ца[3] дéто | вѣрѵваме ѻ̃ц̈а и̂ сн̈а и̂_сѣ̃го дх̑а. | и̂_фáнати бы́ха сѣ̃ты̀ ,м̑. м̑ници | да_гѝ мы́чать ѕа_х̑а, м̑ца феврѵа́р̊ї, | к̑д, дн̑ь. а̃_прѣдáдоха дш̈и́те[4] своѐ | г̈ѵ[5] м̑ца мáр̓тїа,[6] ѳ̑.[7] при цáрѣ ли|кúнїа самодр̓ѣжецъ. А̃_нáмъ цр̑ѵ|ва[8] г̈ъ бъ̃ и̂ сп̑съ нш̃ъ ї̈съ х̑с. ѐмѵ̑ | слa̋ и̂_дръжáва, ѻ̃ц̈ѵ[9] и̂[10]_с̈нѵ[11] и̂[12] сѣ̃тóмѵ[13] | дх̑ѵ.[14] сегá̋[15] и̂_сѣ̀коги[16] и̂_дорѝ[17] докрáй[18] | вѣ̀к̓,[19] а̂мúнъ: ~ |

КМ1067: 68а 2. тоиѕ̈ нá; ***Ц133: 144*** 2. тоѝѕи; ***КМ1103: 13б*** 1. смé; 2. тóиѕи; 3. сички; 4. дш̈е; 5. гѵспѵдéви; 6. мáрта; 7. добавено: дéнъ; 8. царъствѵ́ва; 9-14. ѻ̃ц̈а и̂_сúна и̂_светáго дх̑а; 15-19. и̂_нúне и̂_прúсно и̂_ва_вéки векóвъ

что_сà на_тоѝѕи свé̀тъ, па|меть да_ймь чúниме,[1] на_сп̑éнїе сúнца, детѐ верѵ́|ваме, ѻ̃ц̈à, и̂_сн̈а, и̂_сѣ̃гѡ дх̑а. фáнаты бúха | сѣ̃ты .м̑. м̑ницы, та_гѝ мьчúха ѕа_х̑рт̀а: м̑ца | ферфàрїа .к̑д. дн̑ь. и̂_предáдоха_си[2] дш̈ите, своú | бг̑ѵ. м̑ца мàртїа .ѳ̑. дн̑ь. при цáра ликїанїа | самодéржець.[3] а̃_на̄ цр̑ѵва гд̑ь бг̑ъ, и̂_сп̑ь нàшь | їисъ х̑рт̀ѡсь. ѐмѵ̑же слáва и̂_держáва, ѻ̃ц̈ѵ, и̂ | сн̈ѵ, и̂_сѣ̃тóмѵ дх̑ѵ. и̂[4]_нúнѣ,[5] и̂[6]_пр̑но,[7] и̂[8]_вовекы;[9] | вѣковь,[10] а̃мúнь: ~ |

КМ1078: 60б 1. стрѵ́ваме; 2. пропуснато; 3. самѡ дрьжець; 4-10. и̂_въвѣкы

Олга М. Младенова
Школа за езици, лингвистика, литератури и култури
Калгарски университет
2500 University Drive N.W.
Калгари, Албърта, T2N 1N4
Канада
omladeno@ucalgary.ca
https://orcid.org/0000-0002-7386-1712

Olga M. Mladenova
School of Languages, Linguistics, Literatures and Cultures
University of Calgary
2500 University Drive N.W.
Calgary, Alberta, T2N 1N4
Canada
omladeno@ucalgary.ca
https://orcid.org/0000-0002-7386-1712